

Tidning för Hitis skärgård

Fjortonde årgången

RöHit

2016

Örö fort

Reportage från:
Dalsbruk, Hangö, Helsingholmen,
Hitis, Högsåra, Kasnäs, Rosala,
Stora Ängesön, Vänö och Örö

I detta nummer

- 4 Öros historia
- 7 Ett besök på den kostbara ön Öro år 1919
- 9 Kyrkoherde Elis Selin skrev för Kustartilleriet om Öro batteri under fem olika herrar
- 11 Militärtjänstgöring på Öro
- 14 Tre månader på Öro hösten 1943
- 16 Till skolan i Hangö med försvarets båtar
- 18 Styrman på Pukkio
- 20 På kollisionskurs med Pukkio
- 21 Berättelser från Öro
- 23 Fastighetsskötaren på Öro fort
- 25 Rosalasysskon i militärens tjänst
- 28 Kock åt hundra beväringar
- 29 Konstnären som designar vägs skyltar på Öro
- 31 Sumpskeppare Emil Johannes Fagerholm
- 33 Skärgårdens sista sumpskeppare
- 35 Dannebrogen pryder nyinköpt trälare
- 37 Rumpan Ren på Rumpan Bar
- 39 Dessis Skärgårdsskök
- 41 Anna Hackmans sommarfavoriter
- 43 På Helsingholm reder man sig själv
- 46 Lydia Känd av alla
- 48 Vänö kapell
- 51 Viva Grundströms barn- och ungdomsminnen
- 53 Amerikamöten
- 54 Visor på väg till Westergrannas
- 57 Främmande arter på gott och ont
- 59 Hitis tinget
- 61 Information
- 62 Händelsekalender
- 64 Och rosorna blommade som förr

Hitis Friidrottsträning & lek 2016

Träningsdagar	lördag 16/7	kl. 14.00-17.00
	söndag 17/7	kl. 14.00-17.00
	tisdag 19/7	kl. 17.00-20.00
	onsdag 20/7	kl. 17.00-20.00
Tävling och avslutning	torsdag 21/7	kl. 16.00-21.30

Grenar - Höjdhopp, längdhopp, löpning (30/60m, 200/400m), kula (mini/lätt/tung kula), spjut (barn-/juniorspjut).

Ålder och gruppindelning

Grupp	1	Födelseår	2012
	2		2011 & 2010
	3		2009 & 2008
	4		2007 & 2006
	5		2005 & 2004
	6		2003 -

Hitis idrottsplan - Vi håller till på idrottsplanen på Vikarevägen mellan Hitis kyrka och Vikare.

Prova på - De minsta är välkomna att leka och prova på några grenar.

Regler - Alla som har deltagit på minst 2 st träningar och deltar på tävlingsdagen får medalj och diplom. Vid tävlingens poängräkning räknas sämsta grenplaceringen bort.

Prisutdelning - Tävlingsdagen avslutas med prisutdelning i Furutorp.

Avgift - 8 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Kontakt - www.facebook.com/hitidrottsskola.
E-post: michael.lassenius@gmail.com

Medhjälpare - Vill du hjälpa till med träningar eller tävling? Kontakta oss via Facebook eller E-post.

Välkomna önskar

Christer Wiberg, Michael Lassenius, Johan Nybergh och Tony Enholm med medhjälpare.

Idrottsträningen arrangeras genom Hembygdens vänner i Hitis rf.

Storlandet-Örojen-Öro

Benämningen på Öro växlar över tid och rum. Innan Öro befästes var den obebodda ön rätt och slätt Storlandet som var uppdelad för betande boskap mellan gårdarna på Rosalalandet. En radikal omvälvning i denna del av skärgården fick sin början med det storstilade bygget av Bengtskärs fyr 1906. Fyren hade både en civil och en militär funktion. Fyrens ljus ledde handelsflottan på rätt kurs och kustförsvaret fick en ypperlig utkikspost. Fyren sände även sitt ljus över intill liggande skärgård och dess befolkning. Bygget gav arbete och fyrens besättning rekryterades huvudsakligen lokalt.

Knappt tio år senare stod Storlandet i tur. En massiv satsning där den obebodda ön förvandlades till en fästning vid Finska vikens inlopp. Hundratals om inte tusentals fångar och yrkesmän från när och fjärran utförde arbetet. Dessbättre erbjöds även arbete och utkomst till folk från den omkringliggande skärgården som gärna tackade ja till en extra förtjänst på Örojen, som ön kallades i folkmun. Bengtskärs och Öro har något gemensamt. De är de största satsningarna i denna skärgård någonsin, de uppfördes var för sig med endast ett kort mellanrum och finansieringen kom från det ryska imperiets kassa. Det var sålunda inte lilla Finland utan det mäktiga ryska riket som stod för dessa kostbara investeringar som någonsin realiserats i Hitis skärgård. Något liknande hade inte den nyutropade republiken Finland haft resurser att åstadkomma, snarare har dess funktion varit att upprätthålla och att avveckla.

Även om det inledningsvis talades många språk på Öro, vilket var naturligt i det mångkulturella Ryssland var det ändå ryskan som var maktspråket. Språk är aldrig neutralt, det nominerande språket blir ett maktspråk som övriga får föga sig efter. Kontakten till befolkningen i regionen var stundtals livlig även om språksvårigheterna ställde hinder i vägen. Efter Finlands självständighet togs fortet småningom över av det finska kustförsvaret och rustades upp. Finska var kommandospråket men beväringarna och befälet talade huvudsakligen svenska. Otaliga var de skärgårdsbor som gjorde sin militärtjänstgöring där. Därtill gav fortet ett uppsving åt det lokala näringslivet i form av arbete, försäljning av mjölk och andra förnödenheter.

Efter kriget fortsatte kommandospråket vara finska men nu blev även maktspråket finska eftersom rekryteringen av beväringar nästan helt upphörde från vår svenska skärgård. I stället rekryterades soldaterna från alla delar av landet, många med föga eller ingen erfarenhet av skärgårdsliv. Ingen klok strategi men dessbättre fanns det befäl på Öro som insåg realiteter och den nära symbiosen med Hitis skärgård fortsatte till stor fördel för ortsbefolkningen som vi i denna tidning har försökt återge. Fokus har inte lagts på det militära utan kopplingen till befolkningen i regionen. Sådan faller lätt i glömska och vårt bidrag är att påvisa kontinuitet till den nuvarande civila verksamheten på Öro.

Utän kunskap om det förflutna på Öro mister ön sin attraktion som turistmål. Varje väg, byggnad och artilleripjäs har sin givna historia. För drygt hundra år sedan fanns Storlandet som inom det militära blev Öro och för skärgårdsborna Örojen. Epoken är över men intresset och den nära kopplingen till omkringliggande samhället fortsätter.

Jan Sundberg

RoHit

Tidning för Hitis skärgård
2016

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Daniel Wilson

Journalistmentor: Clara Henriksdotter

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Daniel Wilson

Johan-Gustav Knuts

Ann-Sofie Selin

Camilla Lindberg

Bo Rosenberg

Mats Engblom

Stig-Björn Nyberg

Anna Hackman

Kjell J Wennström

Anki Holmgård

Fanny Örså

Heidi von Wright

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byrådd r.f.

www.dragsfjard.fi/rosala

Örös historia

Längst ute i Hitis skärgård ligger Örö. Det är en vacker lö med skog, solbrända ängar och långa stränder av sand och sten. På Örö finns två tsartida kasernområden, tio kilometer kullerstensväg samt kanoner av varierande kaliber och ålder. Där trivs några av våra mest sällsynta blommor liksom alla tänkbara fjärilar och annat oknytt. Ön är ett militärområde sedan hundra år tillbaka och förvaltas nu av Forsvarsmakten och Forststyrelsen i samarbete.

Örö kallades tidigare även Storlandet, och användes för sommarbete och naturbruk av hemmanen i Rosala-Böle och Stubbnäs. Man kunde inte bosätta sig där då det var "raamt", det vill säga hemsökt. Sjömän sadades här under Krimkriget och spökat sedan dess. Barnen som var satta att se efter boskap rodde hem till Rosala på kvällen hellre än övernattade.

Örö konfiskerades utan ersättning

Efter den ryska Östersjöflottans grundliga nederlag i slaget vid Tsushima under det rysk-japanska kriget år 1905 började man på ryskt håll oroa sig för St. Petersburgs svaga försvar. För att trygga den viktiga staden beslöt man längs Finska vikens kuster bygga en kedja av kustfort bestyckade med grovt artilleri. Grova kanoner med lång räckvidd, på vardera sidan av Finska viken, skulle kunna stänga porten för den tilltänkta fiendens flotta. Planerna var storslagna och slutresultatet likaså. Fortkedjan som helhet kom att bli ett av världens kraftigaste befästningsverk. Den kallades Peter den Stores sjöfästning. Fortkedjan sträckte sig från Gustavs i norr

längs med hela Finska viken till Osel i söder. Då man ser på kartan är det uppenbart varför Rosalabornas Örö valdes till plats för ett av huvudforten. Tillsammans med ett fort på Dagö skulle man härifrån behärska inloppet till Finska viken.

Örö togs utan ersättning av skärgårdsborna för det ryska försvarets behov, och vintern 1915 inleddes byggnadsarbetena. Befästningsarbetet var omfattande. Fortet på Örö var - och förblir - den största investeringen någonsin i Hitis skärgård. Merparten av arbetet gjordes av fångar men det erbjöds också betalt arbete för ortsborna. Även handeln gick livlig, då skärgårdsborna bytte fisk mot det omtyckta ryska brödet. Kraven på språkkunskaper i denna handel var inte stora, det räckte med att gnida sig på magen och säga "hunger felt och kleba njeto" så blev man förstadd.

Ryska fångar lade kullerstensvägar och byggde en smalspårig järnväg. Fångarna var stråtrövare och hunghuser från de östra delarna av det ryska riket, även om de hos oss alla kallades "kineser". Liknande arbetslag stenlade många vägar längs med våra kuster och minnet av dem verkar hålla lika länge som vägarna de byggde. På Örö finns dessa vägar bättre bevarade än någon annanstans. Det fanns även finska fångarbetslag. De byggde kaserner och befästningsverk.

Mäktiga artilleripjäser

På Örö uppfördes två kasernområden och tre kustartilleribatterier (grupper av kanoner). Det var det grova batteriet med ställningar för fyra kanoner av kaliber

305 mm, samt två tunga batterier; ett med fyra 152 mm kanoner och ett med tre 120 mm kanoner.

De fyra 305 mm kanonerna var fortets huvudbeväpning. 305 mm är tolv tum, så dessa är de välkända tolvtumskanonerna. På batteriområdet restes kaserner för fortets framtida behov och kraftiga kasematter för krigets krav. Under kasemattens 2,5 meters tak av betong var ammunitionsförråd och manskap förhållandevis säkra även under fiendens eldgivning.

Kanonerna var gjorda på Obuhovs fabrik i St. Petersburg där det metallurgiska kunnandet var av världsklass. Obuhovs tolvtumskanoner var ursprungligen planerade för slagskepp och åtnjöt ett gott rykte för räckvidd och precision. I det finska kustartilleriets nomenklatur heter kanonen 305/52 O. Här är 305 kalibern i millimeter, längden på röret är 52 gånger kalibern, och O står för Obuhov förstås. En kanon väger ca 150 ton, varav 50 ton är rörets vikt. Projektilerna vägde mellan 355 och 470 kg. Krutladdningen var 70 eller 140 kg beroende på om man sköt med hel eller halv laddning. Räckvidden var som bäst närmare 40 km.

När oroligheter och revolution bröt ut i Ryssland var fortkedjan nästan färdig. Befästningsverket som var tänkt att hindra fiendens slagskepp att nå St. Petersburg kom aldrig att användas som planerat. Tsarens fiende kom inte med slagskepp genom Finska viken, utan med tåget från Helsingfors. Med Finlands självständighet övergick fortet sedan i finsk ägo. Örö var då nästan färdigt. Enligt hörsägen hade ryssarna för avsikt att spränga hela fortet, men fortchefens barnflicka som var hemma från Rosala ska ha avstyrt detta. Istället kastades tolvtumskanonernas lås och andra viktiga delar av maskineriet i sjön när ryssarna lämnade ön. Dykare hämtade senare upp bitarna.

Fortet övertogs av Finlands försvarsmakt

Det unga självständiga Finland förfogade nu över ett kraftigt kustartilleri, byggt för en stormakt. Problemet var att sakkunskapen om kanonernas teknik och skjutmetoder hade försvunnit med de ryska ingenjörerna och officerarna. Under självständighetens första år prioriterades inte heller kustfortens utveckling. Så småningom började man ändå få upp ögonen för den eldkraft försvaret här hade tillgång till. Batterierna moderniserades under 1920- och 30-talen och framför allt utvecklades egna skjutmetoder med bättre eldledning och större precision. Kustartilleriet blev en kraftig del av försvaret och Örö ett av våra aktivaste

fort. Även skärgårdsborna fick nu ersättning för sina tvångsinlösta markområden, fast det var magert betalt. Saken prövades i rätten utan framgång.

Inför vinterkriget flyttades två av de fyra tolvtumskanonerna från Örö till Ristiniemi vid Viborgska viken, där behovet var mer akut. Under vinterkriget utsattes fortet för några flyganfall som inte gjorde stor skada på fortet. En finsk soldat stupade då man skulle hämta ett sovjetiskt flygplan som nödlandat på isen och tillfångata piloten. Den ryska piloten stupade i en eldstrid med patrullen från Örö, varefter tre sovjetiska plan angrep för att förstöra det egna planet på isen. En soldat som sökt skydd under flygplanet sårades dödligt.

När vinterkriget tagit slut ställdes man inför en ny situation på Örö. Sovjetunionen hade i fredsfördraget tilltvingat sig Hangö och hade där en flottbas. Hangö udd ligger bara dryga 30 km från Örö och en ny konflikt var att vänta. Det blev en tid av väntan och befästningsarbeten. När fortsättningskriget sedan bröt ut sommaren 1941 var man beredd. Hangö och Russarö låg inom räckvidd för tolvtumskanonerna och båda beskötts från Örö.

Från Örö sändes också ut eldledningsgrupper för spaning och eldledning mot basen i Hangö. En sådan grupp på sex soldater fördes till Morgonland, som ligger halvvägs mellan Hangö och Bengtskärs fyr. Gruppen hade ingen egen båt. Uppdraget var farligt och krävde att man lyckades hålla sig gömd på den lilla ön. Dock var deras radioantenn fäst med ett bräde i en trädkrona, och upptäcktes av fienden med kikare. När man såg en sovjetisk patrullbåt närma sig anropade man förgäves hjälp från Örö. Det artilleriunderstöd man begärt kom aldrig, då fortchefen inte hittades i tid att befullmäktiga eldgivning med tolvtumsbatteriet. Alla på Morgonland blev tillfångatagna och sändes till sovjetiska fångläger, varifrån bara en av männen återvände.

Örö aktivt med i slaget om Bengtskärs

Tragedin på Morgonland ledde ändå till att bemanningen på Bengtskärs fyr förstärktes. Fyrtornet på Bengtskärs fyr var en ypperlig plats för utkik och eldledning, och man följde därifrån noga med vad som hände i basen i Hangö. Irriterad på detta beordrade basens kommandör att Bengtskärs skulle erövrats och sedan sprängas. En rysk kommandostyrka på ca 100 man angrep skäret på natten den 26.7.1941. Det fanns 41 finska soldater på Bengtskärs och striden blev häftig.

Sovjetstyrkan hade till en början framgång och erövrade merparten av skärets klippor samt bottenvåningen i fyrbyggnaden. De finska soldaterna hade dragit sig tillbaka till tredje våningen i fyrbyggnaden och läget var kritiskt. Då begärde man eldunderstöd från Örö och fick det också. Från sextumskanonen på Örös södra udde sköt man i flera timmar mot Bengtskärs. Avståndet var 13 km och för att inte träffa fyren och de egna inledde man eldgivningen med att skjuta med en kanon i gången och försiktigt leda elden mot skäret. När sextumskanoner började falla bland angräparna på de bara klipporna var verkan fruktansvärd. Med tolvtumskanonerna vågade man inte skjuta mot Bengtskärs då man var rädd att träffa fyren och de egna. Istället sköt man åtta skott mot de sovjetiska fartygen och i riktning mot Hangö för att

avskräcka förstärkningar.

På Örö och i Rosala samlade man ihop förstärkningar som skickades med små fiskarbåtar mot fyren. De landsteg på norra och östra sidan och kämpade sig fram mot fyren med tunga förluster. När även finska flygvapnet och flottan anlände började angriparens krafter slutligen tryta. Slaget om Bengtskär var över sent på eftermiddagen. Nästa dag gjordes ännu ett sovjetiskt flyganfall där sju finska soldater stupade. Sammanlagt stupade 32 finska och uppskattningsvis 60-80 ryska soldater på det lilla skäret under dessa två dagar.

Fortet moderniserades efter kriget

Efter krigsslutet återgick man till fredstida verksamhet och utbildning på Örö. Kontingenterna var stora och de två kasernområdena välfyllda med beväringar. Under 1950- och 60-talen moderniserades sextumsbatteriet och man sprängde sig långt ner i berget för att bättre klara det kommande atomkriget. På 1980-talet fick man moderna 130 mm Tampella tornkanoner, som är i bruk än idag.

Örö var också ett kärt hem för generationer av kustartilleriets anställda och deras familjer. Många är de barn som här fick gå i skola och växa upp i det yttersta havsbandet. Då man lever tätt inpå varandra både i arbete och fritid uppstår också en helt egen kultur och egna traditioner. Det var ett skärgårdsliv som hade både likheter och skillnader med livet i byarna runtomkring. Språket och traditionerna var annorlunda, men naturens villkor och delade intressen förenade. Innan Kasnäsvägen och snabbare förbindelser till fastlandet kom, umgicks personalen och beväringarna på fortet mycket med folk i grannbyarna. Många skärgårdsbor fick anställning på Örö som värvade båtförare eller radaroperatörer, och man köpte en del tjänster och varor lokalt.

Örö öppnas för allmänheten

Idag är den militära aktiviteten minimal och Örö har öppnats för allmänheten. 130 mm batteriet är ännu intakt och bemannas under övningar. Den tekniska utvecklingen har kört förbi de fasta befästningsverken och dagens vapensystem ska vara mobila. Kustartilleriet och skärgårdskommunerna drabbades tidigt av försvarets nedskärningar och idag finns inget aktivt fort kvar.

Något nytt uppstod ändå ur det gamla. Marinen och Forststyrelsen tillät lokala företag att varje sommar ordna några utfärder till Örö. De guidade turerna var omtyckta. Gamla beväringar och yngre naturvänner trivs lika bra bland fjärlar och kanoner.

År 2015 ändrade Örö karaktär helt och hållet. Forststyrelsen axlar huvudansvaret, och försvaret tar ett steg tillbaka. Ön är öppen för allmänheten och utvecklas till ett betydande turistmål.

Utmaningarna är många. Den unika naturen på ön har uppstått under hundra år av militär verksamhet. Det är ingen vildmark utan ett kulturlandskap skapat av flitig användning. När garnisonen nu lagts ner och slitaget av de öppna ängarna upphört har tusentals små tallplanter slagit rot. På vägrenar och gårdsplaner skjuter gräs och sly i höjden. Landskapet förändras och hotar växa igen.

Kulturellt är förändringen lika stor. Den livsstil och tradition som fanns i det lilla fortsamhället är försvunnen. Det är inte klart hur man ska bevara minnet av en säregen utskärskultur och hundra år av arbete på ett värdigt sätt.

Möjligheterna är ändå fler. På Örö möts historia och skärgårdsmiljö på ett naturligt sätt. För Hitis skärgård och hela Kimitoön finns nu alla möjligheter att utveckla turismen och fortsätta få en utkomst av det gamla Storlandet.

Text och foto: Daniel Wilson

Skribenten är hemma från Rosala och har tjänstgjort på Örö som beväring och sommarfänrik i en avlägsen bekymmersfri ungdom.

Artikeln har ursprungligen publicerats i Tidskriften Skärgård 1/2014 och nu omredigerad för RoHit

Källor:

Jag har här skrivit om både väl belagda fakta och lokal hörsägen. Eventuella felaktigheter i texten är mina egna. För historiska fakta rekommenderar jag följande författare:

Johanna Pakola har skrivit böcker om Örö och andra fort. Hon bygger på ett noggrant bakgrundsarbete och förenar historiska fakta med en känsla för det mänskliga. Ove Enqvist har skrivit böcker om kustartilleriets historia och vapen. Han skriver med oslagbar sakkunskap om de mångahanda kanoner detta vapenslag har använt.

Ett besök på den kostbara ön Örö år 1919

Skriftställaren **Ernst Lampén** (1865 – 1938) har i ”Turisttidsskrift för Finland”, februariumret 1920, berättat om en resa i Hitis skärgård föregående sommar. Man hade bland annat besökt Morgonlandet och hade också tänkt besöka fyren på Bengtskär. Det avstod man ifrån på grund av att det låg två band av minor mellan dessa holmar och man kunde inte lita på att minorerna satt fast i sina bälten. Därför styrde man tillbaka mot Hitislandet. På återfärden berättade lotsen om en vacker holme, där ryssarna grävt ned och sprängt in 80 miljoner finska mark för att befästa den och därifrån kunna behärska Östersjön vida omkring. Efter att ha hört detta bestämde man sig för att vända kosan mot Örö, för så hette holmen.

Genom en underbart vacker farled

Färden gick längs smala sund, förbi ytterst pittoreska fiskelägen (Stubbnäs, Gamla Böle och Rosala), alla söder om Kyrklandet. Farleden var väl skyddad mot det öppna havet och det växte skog på alla holmar. Vegetationen var yppig och ”kuddorna” på strandängarna var feta, frodiga och stora. Allting växte bra i skärgården och till och med kosvansarna nådde marken och med dem kunde korna fläkt bort myggorna ända från örönen. Gårdarna i Rosala by såg ytterst inbjudande ut, de var snygga, putsade och städade, precis som den artiga och förekommande skärgårdsbo de hade med sig som lots.

Enligt Ernst Lampén var skärkarlen dessutom landets mest kristtroga man liksom han också var dess mest belevade, tack vare gammal nedärvd kultur. Efter att ha passerat en stor del av Hitisarkipelagens drygt 1600 holmar nådde man den ”lilla” bryggan på Örö, en brygga

som enligt uppgift hade kostat 200 000 finska mark. Den stora bryggan på ön hade kostat drygt en miljon.

Tillstånd krävdes för att få stiga iland

Redan på avstånd kunde man se att en soldat stod på vakt på en hög bergsklack. Man fick naturligtvis inte nalkas ett befäst ställe utan tillstånd och därför sände man iväg en förhandlare till soldaten som stod på post. ”Talar ni finska eller svenska? *Suomea*. Får man landstiga här på holmen? *Stigin på bara! Jag vet sannerligen inte, vad jag vaktar här och varför jag traskar här. Det är roligt att se främmande här på vår ensliga ö. Man ser så sällan här civila personer, kvinnor aldrig någonsin.*” Soldatens försäkran att han inte visste vad han vaktade och varför han traskade där var inte ett militäriskt sett korrekt svar.

Kriget var till ända, de två tolvummarna låg alldeles tysta, inga skott avfyrades och ingen kunde ens tänka sig att stjäla dem. Varför skulle han gå vakt här uppe på berget? Örö är en ganska stor holme, den mäter c. 2,5 kilometer i längd och 1,3 kilometer i bredd. En knagglig stenlagd väg stryker över holmen. Vägen är byggd enligt mallar från västra Sibirien. Den ansågs vara en riktig ”via Dolorosa” för tyngre personer att vandra på, men den var absolut torr under alla väderförhållanden och klarade av verkligt tunga transporter. Längs den stenlagda vägen löpte ytterligare en smalspårig järnbana.

Stor förödelse på Örö

Örö fick inte ett endaste skott under hela första världskriget och knappast avfyrades därifrån heller en enda salva.

Men förödelsens styggelse kunde man se överallt. Öro gick nämligen från hand till hand. Först härjade där de ryska matroserna, bolshevikerna. Sedan togs ön över av våra röda och slutligen hamnade Öro i de vitas händer. Efter det ansåg man att det rådde ordnade förhållanden på ön, då landets krigsmakt hade placerat vaktmanskop på batterierna. Baracker, kaserner och bostäder var alla i grund utplundrade. Allt var slaget i spillror. Gångjärn, dörrvreden, hållar och rör hade man med yxa huggit loss från sina fästen. Ett bombardemang hade inte ställt till en värre förödelse än de uppslupna ynglingar, som i tur och ordning härskat på holmen. Vattenförsörjningen var satt ur funktion och bastun demolerad. Inget vatten och inga bad efter oss tänkte väl marodörerna. Om man fastslår att anläggningarna på Öro hade kostat 40 miljoner – man talar om 80 miljoner till pappers- så uppskattas förstörelsen uppgå till 10 miljoner.

Hade det ens varit fråga om stöld hade man kunnat trösta sig med att det stulna skulle ha kunnat komma till nytta någon annanstans. Men här var det fråga om förödelse för förödelsens skull. Man talar om att de forna vikingarna i sin ”bärsärkagång” styrde ut till holmar och förstörde allt de kunde förstöra. Nådens år 1918 överfölls våra ynglingar av samma raseri. Ernst Lampén konstaterar ”att barbären alltid ligger på lur hos människor med tunn kulturskorpa på själen.” Efter nämnda år har disciplin och ordning varit rådande på Öro liksom inom vår militär i allmänhet.

Är skärgården till för alla?

I Turisttidskriftens februarinummar 1920 skriver Lampén, efter sin resa till Öro, att vår skärgård är så härlig under sommaren att alla landsmän borde ges tillfälle att kunna besöka den. Därför uppmanade han Turistföreningen i Finland att aktivera sig och skaffa en varaktig plats i denna labyrint av holmar. Nu har denna plats hittats, inte av Turistföreningen men av Nationalparken och möjligheterna att besöka vår vackra skärgård har mångfaldigats. Att platsen blev Öro kan betecknas som en fullträff. Ifråga om villabebyggelse i skärgården hade Lampén en mera reserverad uppfattning. Han utgick ifrån att när Finland blir tätt befolkat och levnadsstandarden stigit tillräckligt högt så kommer en del av de drygt 1600 holmarna i Hitis skärgård att bli översållade med villor. En varm sommar kan inte fira någon annanstans lika ”njutningsrikt och hälsobringande som här.” ”Vårt land må vara fattigt på allt annat men på förtjusande villaplatser råder ingen brist”, skrev han. Lampén hoppades att ”översvämningen” av villabor (sommargäster, fritidsboende) skulle ske först efter hans död! Han föredrog Hitis, som det var på 1920-talet med som han sade ”Finlands artigaste och mest belevade befolkning i sina gårdar och hyddor.”

Text: Johan-Gustav Knuts
Foto: SA-bild

Källa: Turisttidskrift för Finland, februari 1920

Kurt Sundqvist
0400 466 730

Grävarbete med traktorgrävare.
Dikning, vattenlednings-, kabeldikning
samt avloppssystem.

Café Kardemumma
Johanna Berlin
050 514 90 39

14.7 - 31.7 alla dagar
kl. 11.30-17.30
Brunch serveras på söndagar
Följ med oss på FB

Bengtsskär • Öro • Charter

Nyhet!
ÖRO FORT dagligen sommartid
24€ tur-retur

BENGTSSKÄR dagligen sommartid

CHARTER

ny/s	Sissel	75 pax
ny/s	Minandra	40 pax

www.wilsoncharter.fi
info@wilsoncharter.fi
050 5514 266

Service av nya och gamla fastigheter

Hitis fastighetsservice
Jan-Erik Holmström
0400 320 915

Solglimten

040 50 81 394 www.salenseutu.fi/solglimten

Kyrkoherde Elis Selin skrev för Kustartilleriet om Öro batteri under fem olika herrar

Elis Selin skriver: Det är redan länge sedan Örojen var ett holmland med stora skogar och en gemensam betesmark för ungnöt samt kor från Stubbnäs prästgård, Rosala och Böle byar. I augusti 1914, i världskrigets första månad, fick den fredliga utskärsidyllen ett brådstörtat slut. Krigslarm på Öro. Ryssarna slår helt oväntat ned på det långsmala holmlandet där ute inför Östersjön. Ett bud går till byarna, att alla kreatur skyndsamt skall avhämtas från Öro. Kvar blev endast ormarna som inkräktare vilka ryssarna försökte utrota genom att utplantera igelkottar på ön. Så påbörjade arbetet på det av ryska krigsmakten beslutade utskärsfästet. Flere hundra man rysk militär, officerare och ryska tjänstemän slår sig ned på Öro.

Ryssherrarnas tid tog ett brådstörtat år 1918 då de måste lämna fästet i andra händer. Förrän de avtågade, gjorde de kanonerna obrukbara, förutom annan skadegörelse på försvarsverken. Det var en tid av frihet och revolutionsrya, även bland soldatesken rådde här sannskyldig svabodastämning: man sålde bl.a. mat och kläder åt vem som helst, som bara ville köpa och drog sin färde. Den ”röda armén” intågar på Öro 1918 samt övertar kommandot. Deras tid blev dock ej lång. Bud kommer om tyskarnas landstigning på kusten. Det blir en brådstörtad flykt över den sista svaga vårisen, en snöplig flykt under en fiende som ännu icke hade uppenbarat sig. Öro plundrades åter. På långa slädkaravaner förde man från batteriet allt av värde, som bara kunde medtagas.

Tyskarna voro de tredje, som nu förde befälet på Öro. De hade kommit från Hangö, tillhörde den tyska landstigningskåren i sina kännpaka brun-grå rockar med kupolkaskarna på huvudet. De hade sällskap med någon Hangö Etall-bataljon.

Som fjärde ”herrar” på Öro batteri räkna vi de olika slag av skyddskårsformationer, som efter tyskarna övertog kommandot på Örons bergfäste. Än förde den ena skyddskåren och än den andra kommandot

Ola och Lasse och
hönsen på Öro 1948

på batteriet, än var det skyddsvakter från Nagu än från kustlandet i norr. Det var en tid av stor villervalla. Stor osäkerhet rådde även om vem som var ägare till allt löst och fast på batteriet, vem som skulle ha omvårdnaden om detta bergfäste.

På Öro fanns värden av miljoner, som ditförts av ryssarna. Det ständiga ombytet av skyddsvakter hade med sig, att ingen visste, vem som ägde allt detta, vem som var ansvarig för det, som på batteriet fanns av värde. Öro var denna tid ingenmansland. Allt möjligt försvann, ingen visste vart. Ryssarna hade plundrat, så ock de röda, detsamma gjorde nu de vita, lösfolk, kustfolk och andra; alla byggnader och hus krigsbeskattades. Kontor och verkstäder tömdes, instrumentlådor och upplag försvann, man gick lös på kanonerna, mässing och metaller löstogs. Båtlaster bortfördes från batteriet. Någon ska ha öppnat en butik i Helsingfors för försäljning av diverse instrument och finmekanik, någon skall ha möblerat en villa i Hangötrakten – stortjuvarna – de små att förtiga.

Den femte och siste herren, Finska Staten, övertog Öro batteri med löst och fast i ordnade förhållanden. Ända hittills hade dess innehavare, besittit fästet och holmlandet genom tvångskorporation. De första herrarna, ryssarna, hade helt enkelt annekterat holmlandet för sin räkning, utan att tänka på att gottgöra dess förra ägare, bönderna i Stubbnäs, Rosala och Böle. Då Finska staten genom köp blivit ägare till det forna holmlandet Örojen har från början den femte och sista ”herren” till Öro, intagit till skärens folk en vänskaplig ställning.

Ann-Sofie Selin: Under sina 23 år som utskärspräst för Elis Selin dagbok och fyller vaxdukshäften och klippböcker. Stubbnäs fiskearrendator **Ivar Söderlund** sköter de flesta körsolorna och därtill många fler i de olika byarna. Därtill är Örötransporterna ovärderliga.

Ur dagböckerna

Januari 1936: Skolan börjar. **Adèle** och flickorna ska till Helsingfors. **Pontus**, arrendatorn tar dem till Rosala där de ska ta förbindelsen klockan 11 via Örö till Hangö och vidare. Men Pontus har varit på dans till Rosala och släpat hem tre flickor. Han är ur gängorna och de missar transporten, med fem minuter. Det är kyligt och fryser på. Elis grälar på Pontus. Ny avfärd följande morgon med bättre tur i lugnväder.

Apri 1929: Elis stiger upp halv sex, klockan sju är han på sjukbesök i kyrkbyn, klockan åtta får han skjuts med Enholmarn till Hangö.

Juni 1929: Det förtrollade lugnet fortsätter. Midsommardagen bjuder på sångutfärd till fortet. **Söderlund** kör ut till Örö batteri. Kyrkoherden talar, spelar fiol, leder Rosalakören i den solklara kvällen. Örö ligger stilla, omgivet av spegellugnet på alla vatten.

Augusti 1929: Elis stiger upp klockan 4. Motorn styr mot Dalsbruk klockan 5. Farkosten jagas av tullare! Räcker det inte med naturbesvär och utskärsbornas övriga vedermödor? Ska man bli chikanerad och försinkad av ordningsmakten då man utför sitt förvärv.

September 1933: **Ingrid** och Pappa Elis åker häst och kärra till Rosala där de väntar i tre timmar på transport till Örö. Där blir det kvällspredikan och morgonpredikan för manskapet. Kyrkoherden med dotter beser kaserer och batteriet och Finlands största kanoner. Upp på berget och in i berget. Tillbaka till Rosala tidig eftermiddag. De promenerar hem till Stubbnäs, fem kilometer. Höstväder med regn, orkan och lugnväder.

Oktober 1930: **Adèle** och **Lars Lorenz** stiger upp halv tre, en timme senare avgår transporten till Dalsbruk. De fortsätter med tåg till Bjärnä.

Januari 1934: De kommer iväg två dygn försenade. Regn, vatten och isflöde, ishalka. **Ebba** och **Ekki** far med Öröbåten från Rosala. De reser till Helsingfors efter helgerna.

Då kyrkoherden skrev artikeln hade femton år av ömsesidig nytta och trevnad fortgått mellan Öröbatteriet och den fasta befolkningen. I en av Elis utklippböcker finns artikeln om Örö batteri under fem olika herrar. Min far **Olavi Lyytinen**, Elis svärson, var efter kriget stationerad i Hangö, på minröjare och på Örö. Där bodde Ola och Ebba tillsammans med sin nyfödda son och schäfern Sukki. Hunden plockade de med sig från Hangö där den sprungit övergiven omkring då ryssarna dragit sig tillbaka. Det berättas att lilla **Lasse** legat i barnvagnen under tallarna på Örö då hundens varningsskall fick mor Ebba att gå ut. Sukki fångade och dödade en huggorm som var på väg mot det sovande barnet! Så tydligen lyckades inte ryssarnas utrotning av ormarna med hjälp av igelkottarna.

1932 utkommer boken Utskärs. I en recension uppmanas var och en som ska fatta beslut om skärgårdsbornas

Ebba & Olavi Lyytinen & Sukki på Stubbnästrappan 1947.

förutsättningar att ha Selins bok på nattygsbordet och läsa i den varje aften! Så här diktar barnbarnet Ann-Sofie: Hemresan från Helsingfors till Stubbnäs över Hangö blir åter en påminnelse om att bostället ligger långt ute i havsbandet. Kyrkoherden anländer till Hangö efter 10 mot natten med alla sina kappsäckar, får hjälp av en gosse att bära den största till **Rautikainens**. Väckning halv sju och så i väg en halv timme senare. Han blir hämtad av en soldatgosse från Staben. En rask promenad genom Hangö till militärbåten i minus 17 grader. En halv timme senare styr de mot Russarö i ett fartyg lastat med män och cementsäckar för fästningsarbeten. Hangö västra är full med packis. Det dånar och brakar i fem timmar. Fartyget pressar sig fram till Örö. Där blir kyrkoherden mött av en motorbåt från Rosala. Det är iskallt men det öppna vatten gör att den sista sjöetappen går snabbt, på 40 minuter. I Rosala möter arrendatorn **Öblom**. Väl hemma, efter 8 timmar på väg, går Elis fram till flaskan som han har för särskilda behov och tar sig en rejäl sup.

Elis skriver och beskriver hemresan för sin far, maskinisten **Matias Edvard Selin** som seglat på haven. Far lever sig in i varje råkalla steg och sjömil. Elis berättar också om att Utskärs ser ut att åtminstone en gång ha haft den effekt som både skribenten och recensenten önskade. Högsta stabschefen fanns med på överfarten till Örö. Översten hade först varit kort och reserverad: – Vem är ni? Tillståndsbevis bör företes!

Sedan kände översten igen utskärsförfattaren och initierade en ämabel diskussion uti vilken han framfört sin uppskattning för boken. Då hövdingarna skiljdes lovade översten att i mån av möjlighet hjälpa hitisborna i kampen för förbättrade kommunikationer. Far ser att det sker saker då man dristar sig att peka på olägenheter. Får vi hoppas.

Ur Ann-Sofie Selins manuskåda

Texten publicerades i publikationen 1. Avdelta Kustartillerisektionen 1921–1936. Ann-Sofie Selin har

MILITÄRTJÄNSTGÖRING PÅ ÖRÖ

Min far, **Uno Rosenberg**, gjordes in militärtjänstgöring under 15 månader på Örö åren 1928-1929. På 1990-talet skrev han ner sina hägkomster i två böcker – ”Minnen-Tankar” (1995) och ”Glimtar från gamla Hitis” (1998). I böckerna ingår även minnen om händelser från militärtiden. Jag har samlat några utdrag, som beskriver tiden på Örö.

”Vintern gick, och snart närmade sig den dagen, då jag skulle in i militären. Det var en vacker vårvinterdag, den 27 april, då vi stack iväg, jag och en pojke från grannbyn. Vi for med sparkstötting från Vänoxa över fjärden till Hangö, och övernattade där till följande dag, då vi skulle infinna oss.

Följande dag samlades vi i en stor uppsamlingslokal. Vi delades upp i två grupper, en svensk och en tvåspråkig, femtio man i varje grupp. En undersergeant och en korpral kom till varje grupp som ledare. Det blev färd ner till hamnen, där två stora båtar väntade på oss. De körde ut oss till fortet Russarö och Örö, och jag hamnade till den sistnämnda platsen. Där blev jag i femton månader, och jag lärde mig ”stövelvända” på riktigt.

Det var mitt i natten när vi kom fram till Örö. Det var ganska mycket is i rännan som vi körde i, så framfarten var ganska långsam. Vi fick mat när vi kom fram, och det var mycket välkommet, för vi hade hunnit bli hungriga. Den natten sov vi på halmmadrasser, som sedan skulle vara vårt bäddunderlag i månader framöver.

Det gick nog bra då man blev van. För mig personligen betydde det ingenting, för jag var ju van från sjölivet med hårt underlag i kojén. Följande morgon bar det iväg till förrådet, för att få kläderna ombytta till ”kronans” uniform. Det blev en hel massa persedlar att hålla reda på, och ingenting fick tappas bort.”

Samhörighet mellan finlandssvenska ungdomar

”Själva utbildningen var mångsidig. Vi hade längre tjänstetid än i andra förband, Vi hade femton månader, i de andra klarade man sig med tolv. Vi lärde oss väl någonting, både nyttigt och onyttigt, men mycket har glömts bort efter sextiofem år, kanske allt.

Denna militärtid var ändå på något sätt intressant. Då man kom in som rekryt hade man ingenting att påstå, absolut ingenting. Det var nästan skrattretande. Här klipptes bort från huvudet, och man kallades rätt och slätt för ”kalv”. Men det dröjde inte så länge, efter tre månader kom ett nytt gäng in och ett gäng for. Då steg vi ett pinnhål i graderna. Efter sex månader for ett gäng igen, och till sist blev vi också ”gamla krigare”, som det hette.”

”Som rekryter sprang vi, marscherade och sjöng. Egentligen måste man väl säga, att vi låtsades sjunga. Då man lyssnade på avstånd, hördes det ungefär som om en hop gräshoppor hade ”kvidit” i sensommarnatten. Ingen rytm och ingen melodi. En rekryt sade till sin gruppchef: ”Jag kan helt enkelt inte sjunga.” ”Här på Örö kan vi alla sjunga, kom ihåg detta”, fick han till svar. Det var inte så viktigt med melodin eller takten, huvudsaken var, att man höll sig i ledet, och att det kom ljud från strupen av något slag.

Här på Örö föddes dock en känsla, en viss samhörighetskänsla med de andra finlandssvenska ungdomarna i samma ålder, och i samma situation. Vi alla skulle läras till ”tappra krigare”. Vad mig själv och min tapperhet beträffar, vet jag inte riktigt vad det blev, troligen ingenting. En medalj har jag dock fått, men den var från fortsättningskriget.

Någon underofficersutbildning kom jag inte att få. Då

korpralskolan skulle börja – som jag var uttagen till – blev jag sjuk och hamnade på sjukstugan. Där låg jag nästan en hel månad. Då jag kom därifrån, tyckte de att det var för sent för mig att börja där. Jag var enbart glad för detta beslut. Istället blev jag kommenderad som bevärad stafett år en kapten, som hade tjänst på fortet, och jag hade det bra i fortsättningen.”

Skvallar och tristess

”De satte mig alltså som stafett åt en kapten och hans fru. Det var egentligen ganska intressant, fast jag måste utföra s.k. pigsysslor – koka kaffe, diska, städa och damma mattor. Jag tyckte då att frun var ganska ”till åldern kommen”, så någon ”kurtis” blev det egentligen inte fråga om. Jag var då tjugo, och hon var väl kanske fyrtiofem, eller kanske mera. Jag märkte nog, att hon möjligen skulle ha varit intresserad av något personligare, men jag var mycket bortkommen på detta område på den tiden.

Då hon satte mig att rensa sitt blomland, fick jag noggranna order om, vad jag skulle göra och inte göra. Någon botaniker har jag aldrig varit, och kommer heller aldrig att bli. Jag tyckte att allt såg ungefär lika grönt ut. Då hon kom ut på trappan och tittade, hade jag redan förstört allt, både ogräs och blommor. Jag trodde hon skulle svimma, hon satte händerna för ögonen och ropade: ”Jag kunde ändå inte tro, att Rosenberg skulle vara så där dum.” Kaptenen – hennes man – råkade komma hem just då och hon tänkte väl, att han skulle skälla ut mig ordentligt – med ”asento” (givakt) och allt – men han sade ingenting. Endast till sin fru sade han: ”De växer nog på nytt, sätt nya plantor”. Det var en liten tröst för mig i denna snöplighetens stund.”

”På vinterkvällarna, då vi med kamraterna satt runt kakelugnarna och eldade, diskuterade vi allt möjligt, som egentligen inte hörde till militärutbildningen, men som kanske var roligare än krigandets konst. Vi fick ju vara ganska ostörda på kvällarna, och vi utnyttjade dessa tillfällen för intressanta diskussioner.

Alla var ju från olika hemtrakter, vilket berikade

samvaron. En del av kamraterna var också redan lite försigkomna, och hade erfarenheter av ”det andra könet”, och de skröt med sina framgångar. Andra – bl.a. jag – fick inhämta denna kunskap riktigt gratis, riklig lärdom kom från alla håll. Det som den ena inte hade varit med om, så hade nog den andra. Hela långa kvällarna diskuterades just ingenting annat. En del av de ”erfarna” kamraterna bredde ju förstås lite ut om sina upplevelser, men allt registrerades av de som upplevt mindre.

”På hösten och vintern var det ganska trist och besvärligt, alla dagar var lika. Alla träd och hus var likadana, så också alla människor, allt var grått och ointressant. Alla kände sig isolerade, telefon fanns visserligen på holmen, med den fungerade bara inom förläggningen. Det enda roliga var de vinterkvällar, som jag redan nämnde, då vi satt vid kakelugnarna och berättade händelser och vitsar, ljög och skämtade.

Då våren började nalkas, blev det genast mera liv och rörelse. Den 28 april kom nya rekryter, och i juli kom redan följande kontingent. Vi hade en mark om dagen i lön, och då vi varit där i tolv månader, fick vi fem mark per dag. Vi gjorde heller inget där som det skulle ha varit värt att betala för. Vi hade allt vi behövde, mat kläder och husrum. Det enda som fattades var friheten.”

Dans med inbjudna Hangötöser

”Många av stampersonalen – löjtnanter och fänrikar – var gifta och hade sina fruar med sig på Örö. De flesta av dessa fruar var unga och ”lystna”, så det kunde ibland bli invecklade kärlekshistorier och tragedier. Det kunde ibland trassla till sig ordentligt. Jag hade dock tur att då ännu vara ganska bortkommen i dessa sammanhang, jag blev inte inblandad i någonting sådant.

De flesta officersfruar var unga och jämförelsevis vackra kvinnor i sina bästa år. Tidvis fanns det ett tjugotal av dem på Örö. På höstsidan blev ofta deras män kommenderade till Helsingfors på någon utbildningskurs, och fruarna blev sålunda lämnade på Örö, ”vind för våg”. Det blev genast spänningar i luften, allehanda irritationer och svartsjuka förekom. Många gånger utan orsak, men

även berättigade fall var vanliga.”

”Varannan lördag var det dans i stora matsalen. Flickor kom med transportbåt från Hangö, och de for vanligtvis tillbaka 12-1-tiden på natten. Det fanns affischer uppsatta i Hangö, alla var välkomna, båten avgår då och då, och återvänder då och då. Och flickor kom det oftast med denna båt, av dem var det egentligen ingen brist på danskvällarna. Båten hämtade också flickor från Rosala och öarna utanför.

Det var rätt ordnat från statens och försvarsmaktens sida, att beväringarna kunde beredas tillfälle till någon slags avkoppling i den grå vardagen. Dessa danstillfällen, som förekom åtminstone sommartid, var mycket omtyckta av oss pojkar där ute på ön. Vad musiken vid dessa danstillfällen beträffar, fanns det heller inga problem. Fina orkestrar behövdes inte, det fanns pojkar som kunde spela, och de hade sina instrument med sig.

Det största problemet under dessa danskvällar var, att de gästade flickorna inte fick komma in i kasernerna, det var strängt förbjudet. Det blev en oerhörd spänning i luften på dansgolvet, då den sista valsen – som kunde vara ”Båklandets vackra Maja” – började närma sig sitt slut. Många band blev knutna under dessa Örödanser, huruvida de blev bestående, kan jag inte uttala mig om. Efter dansens slut följde naturligtvis vandringen med flickorna ner till båtbyggnaden, och det var liksom den sista möjligheten att det skulle bli till något. Denna etapp var avgörande på många sätt.”

På Bodö fanns nättans danslystna systrar

”Ungefär två kilometer österut från Örö ligger en liten ögrupp, som hör till Rosala, och som kallas Bodöarna. Alla holmar har väl sina egna namn, men tillsammans kallades de för ”Bådöijana”. Den största av dem kallades Kalmarsön, och där bodde en fiskarfamilj.

De måste säkert ha haft det ganska fattigt och knappt, en sådan uppfattning fick jag åtminstone. Husvärden själv var ofärdig i ena benet och han skulle sköta fisket och allt var därtill hörde. Till familjen hörde då också hustru och åtminstone fem barn, kanske sex. De hade två kor där, och av mjölken som i familjen blev över, levererade de till Öröfortet. Där behövdes ju mjölk hur mycket som helst.

I familjen på Kalmarsön fanns det på den tiden, förutom husvärden och värdinnan, tre flickor och två pojkar. Det kan tänkas, att det fanns en flicka till, som

var äldre än de andra, och då redan flyttat till Helsingfors, dit även de andra for så småningom. Pojkarna där, under den tid jag var på Örö, var ganska unga, likaså den yngsta av flickorna. Hon torde ha varit för ung för att delta i danskvällarna. Men två av dessa Bodöflickor var ofta med, och jag tyckte att de var stiliga och praktiga skärgårdsflickor. Det var roligt att dansa med dem, den ena var ett år yngre än jag och den andra ett år äldre.

Under min tid där förlovade sig den äldre flickan med en stamanställd undersergeant. Då det hände gratulerade jag henne, och önskade henne lycka i sitt viktiga val. ”Det varar nog inte så länge”, svarade hon och hon hade rätt. Innan vi pojkar blev hemförlovade, kom hon och berättade, att ”allt var redan över”.

”Även den dagen randades, då vi fick lämna våra uniformer. Det var en måndag, då vi fick sätta våra egna civila kläder på. På kvällen kom batterichefen och ville prata med oss och säga farväl. Han kommenderade oss med några enkla kommandon, och då det gick bra, sade han: ”Då ni kom hit i era egna kläder kunde ni ingenting, men nu kan ni. Något har ni lärt er.” Den batterichefen var faktiskt en trevlig människa, tyvärr stupade han under kriget.

Vi lämnade fortet i slutet av juli 1929, och vi reste med båtar till Hangö, och vidare därifrån. Det kändes nu ovant att vara civil. Dagen efter mötte jag i Hangö en officer, och handen for automatiskt upp till hatten som jag hade på huvudet. Den offcieren hade säkert roligt.

Uno Rosenberg (1908-2001) växte upp och levde på Tranholmen (Tränjonholmen) i Vänoxa. Han gick till sjöss som tonåring och slutade sjölivet 1951. Efter det sysslade han bl.a. med att bygga sommarstugor i hemtrakten. Han var också marinmålare och hade fyra egna utställningar – i Helsingfors (2), Nådendal och Åbo. När måleriet försvårades på 1990-talet började han skriva de böcker som här har citerats.

Text: Bo Rosenberg

Den gamla bilden är från sommaren 1943 och har varit i hädangångne **Melker Eriksson** ägo. Bilderna med bebyggelse visar matsalen och 12-tumskasernen (till höger).

Fotografiet används med lov av Mats Engblom

Tre månader på Örö hösten 1943

Tillsammans med Gunnar Engblom från Bötesön anlände 300 unga värnpliktiga män från hela Svenskfinland till Örö hösten 1943. Det här är historien om hur han minns sina tre värnpliktsmånader på ön.

Som 18-åring jobbade Gunnar på Gamlas gård i Högsåra vintern 1942. En grannpojke lockade honom att söka sjömansjobb i Åbo. Det hette att om man far till Åbo så får man jobb samma dag. Sagt och gjort, en februaridag tog Gunnar sig till Åbo och stegade in på Sjömansförmedlingen på Auragatan i Åbo. Att han var från Hitis var en merit och en skeppare som råkade befinna sig där just då anställde honom på stående fot och ville att han genast skulle komma med till fartyget.

- Jag sa att nog måste jag hem efter kläder ändå.

Gunnar tog bussen tillbaks Dalsbruk, lånade en sparkkälke, sparkade ut på isen till Bötesön och följande morgon in med samma sparkkälke och med bussen till Åbo. Ett knappt år senare lite före jul då de anlöpte

Eldledningrummet som Gunnar fick titta in i 70 år efter sin värnplikts-tid.

Helsingfors kom militärpolisen ombord och granskade pappren. Gunnar blev kommenderad att anmäla sig för länsman i Dalsbruk. I februari kom inkallelseordern och den 1 mars blev det sedan dags att rycka in som rekryt till Sirkkala kasern i Åbo. Efter det följde specialutbildning på Hammarudda i Åland.

- Så en dag skulle vi ställa oss på led och var fjärde man blev ombedd att stiga ur ledet. Ingen visste vad som skulle hända, berättar Gunnar om urvalet som med stor sannolikhet räddade hans liv. Många av de som blev kvar i ledet skickades till öarna i Finska viken där de skulle hamna i hårda strider. Men Gunnar och de andra utvalda den här gången for till Örö.

Exercis dagarna i ända

På Örö var Gunnar stationerad vid 12-tumskanonen. Då han sommaren 2015 besökte Örö för första gången sedan 1943 kände han nog delvis igen sig, men mycket hade förändrats. Besöket väckte förstås många gamla minnen och känslor. Kasernbyggnaden stod kvar med hans gamla rum.

- Jag vill minnas att vi bodde 30 stycken i varje rum. Trevåningssängar, fem sängar på varje sida. Jag minns att jag var glad att jag hade understa kojens. Det var ett jäkla klättrande upp till översta, trots att det fanns stegar. Sömnproblem hade han inte under tiden på Örö.

- När man lade huvudet på dynan på kvällen så spelade det nog ingen roll om det var kallt eller varmt. Man var så utpiskad efter dagen. Det var exercis och marscherande dagarna i ända.

En vanlig rutt gick mellan 6-tumskanonen och sportplanen. Men inte heller manskapet fick röra sig fritt på ön. Då de kom upp till bommen vid 6-tumskanonen var det stopp.

Utöver exerciserna gick manskapet patrull längs stränderna natt och dag för att ingen skulle landstiga.

- Det var nog bara att gå, för befälen de kunde stå och kontrollera att man verkligen kom.

God kamratskap

Trots, eller kanske tack vare, de fysiskt tunga dagarna var kamratandan god. Gunnar minns att då de marscherade sjöng de mycket, ofta tyska sånger. På kvällarna efter middagen hade de egen tid men ofta var det sängen som kallade.

- Det värsta var ju om de stora karlarna. De gick först med stora steg och vi som var små och gick längre bak fick nästan springa. De som gick längst fram var 185-190 cm och jag och en Lindström som gick längre bak var just 165 cm. Man fick nog töja ut stegen för att hinna med.

Under hans tid på ön övade de nog vid kanonen också, men inte så ofta man kunde tro. Skarpt sköt de inte under hans tid på ön. Gunnars uppgift vid kanonen var att skicka upp projektilen och krut. Projektilen sattes aldrig in i kanonen, men hissades nog upp. Istället för krutet skickade de upp träbitar för att simulera krutladdningarna.

- Alla skulle lära sig att vara försiktiga, men bråttom var det och allt skulle gå snabbt, minns Gunnar.

Om någonting tog för länge ropades det så det ekade i bunkern under kanonen. Och då var det dessutom svårt att höra vad som skreks till vem på grund av ekot.

Ingen permission

Kommandospråket på Örö var finska, men annars talades det svenska, även bland befälen. Kontakten till de omgivande samhälle som var bekant för Gunnar existerade inte. Örö var ett slutet militärt samhälle och manskapet var isolerat under vistelsen på ön. Permission hade han inte men efter kommenderingen på Örö fick han komma hem för att fira jul.

Efter månaderna på Örö skickades Gunnar till ett fartyg

Gunnar tittar på 12-tummaren ur det perspektiv han hade under tjänstgöringen.

i Skärgårdshavet som desarmerade minor och slutet av värnplikts-tiden förflyttades han till Eckerö där han med kikare övervakade trafiken över Ålands hav. Den 1 mars 1945 hemförlovas han. Så fort det var möjligt gick han till sjöss igen våren 1945, först inrikes och sedan 1947 på långfart, men det är en helt annan historia.

Text och foto: Mats Engblom

Tia:s Bok
Vuorikatu 10
Berggatan 10
248 6060

Hanko
Hangö

Sjökort
Böcker
Kontorsmaterial
Kort
m.m.

Merikortteja
Kirjoja
Konttoritaru
Kortteja.
y.m.

Tervetuloa! *Välkommen!*

Pukkio
SA-bild

Till skolan i Hangö med försvarets båtar

För de fåtaliga som på 1960-talet tog klivet från den trygga skolan i Rosala till mellanskola och gymnasium stod mycket på spel. Det gällde inte bara valet av teoretiska studier framom livets skola på hemorten utan även att ta klivet över Hangö västra fjärd som mera sällan under skolåret visade upp sin soliga sida. Hur göra, måhända kunde Örö fort vara till ungdomarnas hjälp?

Ann-Kristin Holmgård (född Holmström), hemma i Rosala men numera Hangöbo, och **Per Wilson** från Rosala hörde till de skolungdomar som pluggade i Hangö samlyceum. Per började studierna 1960 och Anki 1966. Jag kom till tals med dem båda, men dessvärre inte på samma gång. Anki träffade jag hemma på hennes fritidsställe Sandviken i Rosala medan Per höll till på Bengtskär. Först sent på hösten återvände Per från Bengtskär till Rosala och då passade jag på att knacka på dörren.

Motorstopp vid hög sjögång

– Jag var elva år när jag började skolan i Hangö efter att jag gått fyra klasser i Rosala skola med pappa som en av mina lärare. Min mormor och morfar sålde tomter och en halv holme för att kunna köpa ett hus i Hangö, där jag fick bo med min fem år äldre syster **Gun-Britt** som vantrivdes med att vara inneboende. Ibland bodde mormor med oss och ibland mamma.

– Första åren i skolan hade vi endast en ledig lördag i månaden. I maj och september kunde jag åka med sommargäster till och från Hangö, men när hösten kom

var Öröbåtarna enda alternativet. Mina föräldrar tog kontakt med sådana som var på väg till eller från Hangö och oftast ledde det till strapatser när jag åkte med privatpersoners båtar.

– En gång åkte jag med en fiskebåt som var akterruffad. Motorstopp vid Trutören vid hög sjögång, skräp i bränsletanken. De unga fiskarpojarna hade fullt upp med att snabbt få i gång motorn. Båten fick slagsida och omkring den drivande båten låg farliga grynnor överallt. En annan gång tappade skepparen bort sig, båten var tungt lastad. Vi hamnade i Kyrksundet i stället för Rosala. Sommargäster är inte heller mycket att lita på när man färdas över isar. Chauffören skulle köra till Hitis från Hangö men han tappade nästan genast bort sig och vi hamnade i Bromarf.

– Försvarets båtar som trafikerade på Örö hette Pukkio, H2 och K14 och med dem fick vi skärgårdsbor åka. **Helge Sjöberg** som hade butik i Rosala fick sina

Ann-Kristin
Holmgård

varor transporterade med dem. Båtarna saktade in på Storfjärden och där kunde vi embarkera från våra båtar. Min första resa med Pukkio till Rosala från Hangö gjorde jag en vecka gammal, då hamnade vi ofrivilligt ända på Örö.

– Ombord kunde vi inte tala med beväringarna för de talade finska. Ibland bjöd de på knäckebröd. Mamma varnade oss för soldaterna men på danserna i Rosala fick man inte tacka nej om man blev uppjuden. På färderna satt vi i massen med en massa soldater, vi var ofta sjösjuka. Vi var i allmänhet inte många civila ombord.

– Båtarna gick sakta, särskilt Pukkio som klarade sig i is. Försvaret plogade upp en vinterväg till Hangö när det var is. Om det blåste kunde vintervägen yra igen på någon timme. Oftast drogs vintervägen den norra vägen om Rosala. En gång åkte jag med försvarets lastbil till Kasnäs i en barack på flaket tillsammans med en massa soldater. Med på resan fanns hundvalpar som kräktes i kapp.

– Med båt tog det en gång 12 timmar att komma till Hangö genom packisen, då gick färden via Bengtskär.

Ännu i denna dag åker Anki regelbundet längs militärens gamla farled mellan Hangö och Rosala, men nu gör hon det i egen båt. Hon om någon kunde fungera som lots för dem som inte känner till denna gropiga och lömska farled som ändå är den bästa och kortaste till Hangö.

Lukt av ruttan fisk och tobaksrök

– Jag började i Hangö Samlyceum 1960. På den tiden åkte jag ofta med fiskebåtar och trålare. Många Rosalbor bodde i Hangö och med dem fick jag ofta lift. **Elin Lindberg** på Rosala telefoncentral visste alltid när någon båt var på väg till Hangö. Tack vare hennes information var det lätt att planera resorna, hon hade även reda på när försvarets båtar avgick.

– Resan till Hangö tog två timmar och 30 minuter med Pukkio, H2 var snabbare, endast en timme 30 minuter, men hon klarade inte ishinder. Min längsta resa började klockan 10 på morgonen och framme var jag klockan 6 följande morgon. Jag väntade länge i isbrovaktens koja på Norrfjärden. Pukkio var försenad och var fortfarande på väg till Örö när hon dök upp. Jag åkte med till Örö där båten svängde och styrde mot Hangö. Fartyget måste backa och ta sats för att komma igenom ishindren, motorn var alltför svag. Jag hade ingen chans att sova ombord där det vimlade av beväringar. Jag pratade inte med någon, men ibland fanns ortsbor ombord som det gick att tala med. Resorna var trots eller tack vare strapatserna alltid gratis.

Per Wilson

– När isen blev för tjock fick jag åka över i försvarets snövesla som tog sig lätt fram över snö och is. Dessutom fick vi sitta inne under tak. Andra gånger åkte jag i en kälke som drogs av försvarets traktor, där satt vi helt oskyddade. Ibland plogades en isväg till Hangö och då kunde jag få åka med Rosalabor.

– Försvarets båtar stannade i hamn om sjögången översteg sex beaufort, det vill säga ungefär 14 meter i sekunden eller mer. Däremot kunde nog fiskarbåtarna vara ute i blåsten. De var oftast ruffade i aktern och där var det trångt. Lukten av ruttan fisk, motorpetroleum och tobaksrök var ingen salig blandning för en skolelev och det resulterade ofta i sjösjuka.

– I åtta år åkte jag mellan Hangö och Rosala. Det hände ibland på våarna att stampersonalen stannade båten mitt på fjärden. De tog fram gevären och började skjuta på sälar som låg på isen. Jag har inget minne av att de någonsin träffade.

Om inte annat visar Ankis och Pers minnen att det fanns ett samröre mellan det militära och det civila i Rosala. Färderna var inte alltid angenäma men det var de inte heller för soldaterna. Skolungdomarna och andra civila åkte på samma villkor som militärpersonal, andra alternativ fanns inte alltid att tillgå. När båtarna därtill körde enligt tidtabell fanns där en säkerhet om att komma fram i tid om vädrets makter biföll. Båtarna körde in till Hangö centrum där de förtöjde vid bryggan i Östra hamnen. I dag är kustförsvaret rörligt och kontakten till skärgårdsbefolkningen har eroderat till höga svall där försvarets båtar susar fram mellan skären.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Anki

Född: 19.4.1955
Bor: i Hangö
Familj: man, 2 vuxna söner, 2 barnbarn, 97-årig far
Favoritträtt: abborrfile från Sandviken
Favoritdryck: vitt vin
Favoritläsning: deckare
Karakterisera dig själv: omhändertagande

Personporträtt

Född: 15.9.1948
Bor: Rosala/Bengtskär
Familj: fru Paula, barnen Daniel, Paul och Nora samt fyra barnbarn
Favoritträtt: siksoppa
Favoritdryck: Rousal öl
Favoritläsning: krigshistoria, fotboll
Karakterisera dig själv: envig optimist

Örö fort i historiens ljus

En liten repetition kanske är på sin plats. Vägen till Kasnäs öppnades för trafik 1965 och 1968 fick Kimito ett gymnasium. För de skärgårdsungdomar som hade möjlighet att sikta på fortsatta teoretiska studier låg gymnasierna i Pargas eller Åbo avlägset. Förbindelsebåt till Dalsbruk alternativt Kasnäs och därefter buss till Åbo eller Pargas var tidskrävande, Hangö låg betydligt närmare. Fram till 1969 tillhörde Örö Hangö militär-distrikt och fortets underhåll var beroende av transporter från basen i Hangö. En utprickad militärfarled gick från Örö via Storfjärden söder om Rosala till Slevarna och därifrån mot det besvärliga sundet vid Trutören, sedan med sikte mot Dödören. Därefter följde stora utprickade farleder till Hangö östra hamn. Militärfarleden saknar helt eller delvis prickar i dag och är den kortaste men

även den besvärligaste vägen i oväder eftersom den är oskyddad och lömska grynnor lurar i vågsvallet.

Fram till landets självständighet var fortet en ryskspråkig förläggning, därefter huvudsakligen svenskspråkig, men under och efter andra världskriget förbyttes språket till finska. Trots detta fortsatte traditionen med att bistå lokalbefolkningen vid behov. Ytterst handlade det om befälhavarens välvilja eller enskilda stamansällas överseende. I mitten av 1960-talet inträffade en svår olycka ombord på försvarets fartyg där flera civila drunknade utanför Raumo som hade som följd att ett förbud utfärdades att ta civilbefolkning ombord på militära farkoster. Någon nämnvärd förändring skedde inte i trafiken mellan Örö och Hangö.

Styrman på Pukkio

– Vi flyttade senare till Russarö fort och dito till Utö. Det var visst 1955 jag inledde militärtjänstgöringen på Örö, underofficersutbildningen skedde på Russarö. Jag fick anställning som sergeant och vårt första barn föddes 1957, året efter flyttade vi till Örö.

– Vi bodde i en liten röd stuga vid lilla hamnen som är dagens gästhamn, huset står ännu kvar. Därifrån kommenderades jag till Russarö där jag fick skepparutbildning. Jag jobbade ett tag på Dragsviks sjukhus, men jag trivdes bättre med att vara skeppare. Jag fick befäl på försvarets transportfartyg utan beväpning på rutten mellan Hangö och Örö i början av 1960-talet. Vi flyttade in i det nybyggda radhuset. Naturen var fantastisk även om det fanns rikligt med ormar. På våarna kunde man hitta knyten av inlindade ormar men fiskevattnen var fina.

Vi var till stor hjälp för skärgårdsborna

– Till mitt jobb hörde att göra servicekörningar med trä- och järnbåt till Hangö och ibland även till Dalsbruk. Vi hjälpte skärgårdsborna med att bryta upp is och att transportera varor till butiken i Rosala. Vi tog även passagerare ombord, de fick kliva på ute på redan.

Ibland ringde de mig om de behövde transport. Ingen betalning uppbars. Det var viktigt att jag var svensk och kunde kommunicera med orsborna. Major **Pöyry**, som var fortchef, varnade för skärgården och var mån om att skärgårdsborna fick service.

– Jag körde efter kompass och klarade av hela vägen mellan Hangö och Örö i mörker. Snart lärde jag mig alla genvägar på den rutten. Efter ett tag blev jag styrman på Pukkio som var ett stort fartyg utrustat med radar. Jag hade alltid två beväringar med mig som fungerade som ”hoppilandskalle”.

– Det hände även att jag körde beväringar på dans och transporterade hem dem på natten. På vintrarna skötte vi transporter med lastbil. Vi surrade långa battingar i underredet för att fördela vikten om isen brast. Även bilar med larvfötter kom till användning om föret var besvärligt.

– För att underlätta transporter skaffade jag mig en Trabant personbil. Den var lätt och inte rostade den heller. (Den forna östtyska tvåtaktsbilen är numera något av en kultbil i Tyskland, red. anmärkning). Med Trabanten forslade jag mjölk från närliggande Bötesö. När min dotter bröt benet i ett hopp från ett snöigt berg körde jag henne med Trabanten hela vägen till Hangö.

– Jag utbildade mig till dykare och tog sedan anställning på Brandverket i Hangö. Två gånger har jag varit uppställd i riksdagsval och en gång blev jag förste suppleant. Via politiken blev jag anställd på Byggnadsarbetarförbundet i Helsingfors, men småningom flyttade jag tillbaka till Hangö. Jag sitter i fullmäktige där jag är vice ordförande och jag är ordförande för grundtrygghetsnämnden.

Medan vi sitter och diskuterar tittar Putte upp mot skyn och konstaterar att vinden tilltagit. Han önskar oss en fin återresa till Rosala.

Bernt och jag stannade kvar och intog den berömda fisksoppa och lät oss väl smaka. Bäst att inte åka hungriga från Hangö.

I sjönöd vid Fläckgrundet

Glada Laxen tog sig varsamt ut ur hamnen, men genast när vi passerat sundet ut mot Hangö västra fjärd sköljde vågorna över båten. Jag bestämde mig snart att ta den stora farleden tillbaka till Rosala, även om den är längre. När vi är i bredd med Fläckgrundet tystnar motorn. Några startförsök, motorn hostar svagt och brummar till några sekunder. Sedan slocknar den definitivt.

Fram med verktygen, vattnet flödar och jag kan snart konstatera att ingen diesel sprutar ut från bränslepumpen. Jaha, felet finns i bränsletanken eller i systemet mellan tank och motor. Båten kränger värre och flyter lyckligtvis någon meter förbi Fläckgrundets stenar.

Ringer nödnumret som förenar mig till Hangö kustbevakning. Efter ett tag ser vi en båt komma i hög fart men på väg västerut. Blev sedan upplöst om att det finns två Fläckgrund, det vill säga nedre och övre. Vi blir upptäckta och blir bogserade tillbaka till Hangö by. Snopet, men vad göra.

Lördag eftermiddag i Hangö och alla företag i båtmotorbranschen håller stängt. På Kroken har man koll på saker och ting. Ett telefonsamtal och snart dyker ”**Båt-Putte**” **Lindqvist** upp i sin pick up-bil. Efter diskussioner

kommer han fram till att det är bäst att ta upp båten för behandling på hans gård. Traktor med trailer är snabbt på plats och snart är Glada Laxen på väg. Som tur är håller min dotter **Charlotta** till i Hangö och är numera dessutom Hangöbo. Snällt lånar hon oss sin bil och minuterna innan sista färjan går till Rosala kör vi ombord.

Måndag eftermiddag är jag tillbaka i Hangö. Båten sjösätts, kran och filter är utbytta. Den gamla var full med skräp. Fisksoppa på menyn igen och denna gång åker jag ensam i väg när jag vinkar farväl till min dotter. Vinden är frisk, men inte lika hård som förra gången. Jag passerar Fläckgrundet, så skönt, men vid övre Fläckgrund stannar motorn. Samma manöver som förra gången, inget bränsle kommer fram och motorn tystnar för gott.

Vad göra, i anständighetens namn kan jag inte ringa kustbevakarna en gång till. Inte lätt att skriva upp bränslerör och slangar i sjögång. Ett samtal till Båt-Putte och han lovar komma när han hinner. Under tiden guppar jag en god stund på Hangö västra fjärd. I båtarna som åker förbi är det ingen som tar notis om mig där jag sitter och driver mot Padva. Båt-Putte tar mig på släp mot Gunnarsörarna i lä. Röret under tanken visar sig vara full med skräp.

Jag åker sakta mak till Rosala, motorn går stundtals ner i varv men jag kommer fram. Direkt till Martins Båthall i Rosala. Följande morgon sätter **Martin Fargerholm** mig i arbete. Jag tömmer bränslet och försöker få loss tanken som är instuvad med millimeterprecision. Efter en god stund är tanken i min famn. Martin lägger vinkelslipmaskinen i min hand: vad tvekar du, sätt i gång. Jag skär en fyrkantig öppning i stålplåten och den syn som då möter mig är inte behaglig. Tankens botten är full med skräp och geggamoja, vilket tyder på att den aldrig putsats under sin 40-åriga livstid.

Vad lär vi oss av detta? I Sverige kunde man förut läsa på reklamskyltar ”Håll alltid Esso i tankarna”; min uppmaning är i stället ”Håll alltid reda på tankarna” och se till den har en manlucka som underlättar rengöring. Risker för motorstopp är större i hög sjögång för då sätts all smuts i rörelse. Samtidigt ger detta en inblick i hur det kan te sig att vara skärgårdsreporter.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 25 maj 1937

Bor: Hangö by

Familj: Hustru och fyra utflugna barn, en flicka och tre pojkar

Favoriträtt: Stekta strömmingar eller flundror i olika former

Favoritdryck: Bubbelvatten

Favoritläsning: Historia och politik

Karakterisera dig själv: Lugn och balanserad, orkar lyssna

På kollisionskurs med Pukkio

Försvarets båtar som trafikerade mellan Hangö och Örö var inte med om några olyckshändelser. Värre var det för en Rosalabo som korsade Pukkios färd mot Örö. Pukkio fortsatte oskadad, Rosala båten sjönk till botten.

Bruno Gustavsson som är uppvuxen både i Rosala och på Bodö nära Örö har haft ett nära förhållande till Örö och ett alltför nära förhållande till försvarets båtar. Under långa perioder bodde Bruno med sin farmor och farfar på Bodö, vilket vi redan har dokumenterat i vår tidning. Några ord om öbornas förhållande till Örö som Bruno har ett gott minne av.

– Under kriget levererade fyra gårdar på Bodö mjölk till Örö och från närbelägna Bötösö var två gårdar involverade. Mjölkkannorna samlades upp i en båt som förtöjde vid varje brygga och därifrån kördes lasten över till Örö. Mjölken köptes av den stamanställda personalen.

– Efter kriget kom försvarets båt till vår brygga efter mjölken dit öns alla mjölkkannor samlades. Vid is före kom fortets soldater med häst och släde för att avhämta mjölken och i bland skuffade beväringarna en vattenkälke lastade med kannor över isen.

– På Bodö var det vanligt med endast två kor per hushåll. Halmen forslades till Bodö ända från Kimito, även när höet inte räckte till skulle djurens foder transporteras ut till ön. Mjölkförsäljningen gav en liten förtjänst åt

fiskarbönderna på de små gårdarna. Gårdarna i Rosala var inte involverade i mjölkförsändelserna utan endast gårdarna närmast Örö.

Krock vid Pontens knall

– Jag jobbade vid Post och Tele och fick i uppdrag att mäta telefonlinjerna på Örö tillsammans med en annan montör sommaren 1967. Vi åkte i min träbåt som mätte 30 fot. Båten var fullastad med verktyg och mätinstrument.

– Vi åkte ut från Rosala i ungefär femton knop mot Örö. Samtidigt kom Pukkio och H2 från Hangö, även de på väg till Örö. **Helge Sjöberg** väntade på leverans till sin butik på redan. Bara att köra på för Pukkio skall sakta in och överlämna varorna till Helge, men inte, Pukkio fortsatte färden med full fart.

– Pukkio rände in i sidan på min båt som sjönk på fläcken. Jag satt inne i styrhytten och hann inte väja. Hytten slets bort utan att jag skadade mig. Pukkios stålscro bokstavligen klöv min båt i tu. Kompisen stod bakom hytten och käkade korv när det small. Vi sjönk båda ned till botten, djupet är ca åtta meter. Vi kom upp och kompisen med korvbiten i munnen.

– Pukkio stannade och de lade ut en båt för att plocka upp oss. Skepparen ombord på Pukkio var förbannad på mig och ville ha mig till Örö på förhör. Jag vägrade och väntade att farsan kommer efter mig. Jag hade räknat fel när jag antog att Pukkio stannar och lossar lasten i Helges

båt. I stället fanns försändelserna i H2 som följde efter.

– Båten lyftes senare upp med trålvinsch. Hålet var över en meter brett och gick från suden ända ned till kölen. Motorn blev totalförstörd.

– Det blev rättgång i Hangö. Pukkio fick inga skador men jag blev ersättningsskyldig till telefonbolaget för instrument och verktyg som blev skadade. Jag fick bråttom att köpa en ny båt för att kunna fortsätta jobbet ute i skärgården.

Några andra kollisioner mellan skärgårdsbor och försvarets båtar lär inte ha förekommit. För några år sedan

gjorde jag sällskap med Bruno och **Valdemar Rosenqvist** till Pontens knall. Bruno var mån om att placera ett varningsmärke på knallen. En tidig försommarmorgon borrade han i klippan och jag drog åt bultarna. Föga anade jag då att knallen har en alldeles särskild betydelse för Bruno, nu vet vi bättre.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Otto Nyberg, Sommarö 1941

Berättelser från Örö

*E*n vacker varm augustimorgon år 1970 satt min blivande hustru **Irja** och jag i min farbror **Otto Nybergs** snurra på väg från Rosala till Örö. Otto körde och hans hund Mabby stod i fören och ”kollade läget”, som den brukade, då de två var ute till havs. Min farbror hade föregående dag frågat, om vi ville komma och titta hur han hade det på sin arbetsplats. Det enda jag kommer ihåg från resan är, att det var vindstilla och att det på ön fanns en bred kullerstensväg full med beväringar och kantad av låga byggnader. Det är allt. Det var första och enda gången jag besökt ön, som bär fotspår av både min farbror och farfar.

Otto hade jobbat många år som fyrvakt på Bengtskärs och då fyren automatiserades hösten 1968, hade han sökt arbete på Örö, fått det och börjat jobba där vid årsskiftet. Den 2 januari skriver han i sin dagbok ”K 14 avhämtade mig kl. 3 från Rosala. Bostad 2 rum och kök”. Följande dag framgår det att han börjat arbeta och att ”Trivsamt känns från början”. De följande veckorna har han ”Samma arbeten” och väderleken är oförändrad. Den 20 januari får han prova på något nytt, ”Börjat med vakthållning”. Vi får även veta att ”K 14 sista gången till Kasnäs på grund av

isläget”. Kölden tilltar och efter tre dagars ”vakthållning” har Otto igen ”Wanligt arbete”. Den sista januari ”Till Rosala med häst, tillbaka med snösläde **U. Westerholm körde**”. Vintern är mycket kall, för ännu 22.3 skriver han ”På jobb till kl.12. Reste med sparkkälken till Rosala. **Alvar** kom. Övernattar hemma”. Följande morgon får han skjuts till arbetsplatsen ”**Grönlund** körde mig med bil till Örö”. Ännu första veckan i april är isen så stark, att man kan köra på den med bil från Rosala till Örö. Men våren är i antågande. Den 15.4 skriver Otto ”K14 första gången till Kasnäs, via Silskär (Syllskär?)”.

Arbetet motsvarar inte en fyrvaktares förväntningar

Garnisonen var nästan helt finskspråkig. En del av stamofficerarna och manskapet förstod och talade lite svenska, men i övrigt var språket finska, som Otto endast till en del behärskade. Svenska kunde han dock tala med en del arbetskamrater, bl.a. barndoms- och skolkamraten **Knut Brunström** från Rosala, som även jobbade på Örö. Knut nämns under det första arbetsåret vid tre olika tillfällen i dagboken. En söndag i slutet av mars 1969

träffas de hemma hos Knut och två gånger samma år byter de vakturer med varandra.

I dagboken framgår det inte vad Otto jobbade med och därför ringde jag upp Knuts dotter **Kerstin Sundqvist** och frågade vad hennes far gjorde på garnisonen. Eldare, blev svaret, så man kan förmoda att det var även det Otto gjorde. På frågan, vad innebar vakt eller vakthållning, kunde hon inte svara.

Arbetsåret 1970 går sin gilla gång. Den ena dagen på Örö skiljer sig inte från den andra. ”Samma arbete” skriver han för det mesta i dagboken. Det är endast vädret som ibland för med sig förändringar. Av årets största händelser kan nämnas att hunden ”Mabby blev ormstungen” den 14 maj och att ”60 svenska regatta båtar på besök i Rosala” den 18.7. I mitten av augusti upphör dagboksanteckningarna för en månad framåt. Den 28.9 får vi läsa ”Två mostrar har avlidit, **Agnes** och **Augusta**. Inget nytt på arbetsplatsen”. Följande anteckning är från årets sista dag hemma på Sommarön mitt emot Rosalaby ”...Alltmera nervös och vantrivsel har blivit kännbar och den 8/12 sökte jag avsked från Örö. Ledningen vek det är orsaken. Under de dagar jag varit fri från tjänsten, har en lugn och fridfull tid existerat....”.

Rosalabor utsedda att vakta Örö

Ett år efter Ottos död 1993, utkom barndomsvännen **Alfons Erikssons** hägkomster ”I storm och stiltje” som han utgav på eget förlag. Alfons var ett år yngre än Otto och var född 1912. Båda hade jobbat under hela 1960-talet som fyrvaktare på Bengtskärs fyren automatiserades. I sin bok berättar Alfons hur min farfar **Johan Gustaf Nyberg** (1868 – 1931) blev under en månads tid ”vaktchef” på Örö. I sin korthet lyder berättelsen såhär: När ryssarna efter Finlands självständighetsförklaring lämnat fortet var fästningen under några månaders tid obebodd och öde. En dag kom en officer från Hangö till Rosala och bad byborna bilda en vaktstyrka på sex man och föra dem över till fästningen för att vakta den, tills reguljära trupper tagit över. Till chef valde man min farfar, som genomgått en treårig (enligt Eriksson 4) militärtjänstgöring under 1890-talet. Han lär även ha varit byns starkaste man och stor till växten.

En månad gick vaktmanskaper omkring på ön och väntade på avlösning. En dag såg de en ångbåt med mycket folk ombord närma sig hamnen. Då de inte visste varifrån båten kom och vilka människorna på den var, beslöt de att lämna ön och ro till en närliggande holme. Nyberg beslöt dock att stanna kvar och ta reda på vem som var på kommande. Han tog sitt gevär och smög sig tillbaka till hamnen. Från sitt gömställe såg han att ångbåten hette Kimito, en kustångare som var honom bekant, och att en del av passagerarna var soldater. Han hörde dem tala finska och tyska. Då han upptäckte att med på båten var den officer som bett Rosalaborna ordna vaktstyrkan, kallade han sina män tillbaka och de gick fram och hälsade på nykomlingarna. Officeren tackade vaktmanskaper som nu kunde återvända hem till Rosala.

I förordet till sin bok skriver Alfons Eriksson ”I den här boken har jag försökt teckna ner både äldre historier som jag bara hört eller läst om, och händelser som jag själv personligen har varit med om i något skede av mitt

liv.” Referatet ovan hör till de berättelser som Alfons hört av sin far eller som äldre bybor berättat för honom. Själv var han, då detta skedde endast fem, sex år gammal. Intressant är, att jag aldrig hört min far **Ragnar** (1918 -95) eller hans äldre syskon tala om detta. Ragnar läste boken samma år som den utkom, men kommenterade den inte med ett ord. Han måste ha känt till Örö episoden, för annars hade han säkert förundrat sig över den. Det enda jag frågade honom om boken var, om berättelsen, att farfar faktiskt varit så stark, att han i sin ungdom burit samtidigt tre ”mjölmattor” som vägde 100 kilo var från segelskutan de kom med till strandboden, var sann. ”Så har jag hört berättas” svarade han och fortsatte att rensa flundror.

Text och foto: Stig-Björn Nyberg

Fastighetsskötaren på Örö fort

Stig-Göran Hallén från Dalsbruk fick anställning på Örö fort 1977 och jobbade där till januari 2006 när beslutet kom att den militära verksamheten skulle köras ned. Därefter fortsatte han åren 2006 till 2012 i försvarets tjänst i Skinnarvik, där försvarets depå på Kimitoön ligger, men han hade fortsättningsvis även uppdrag på Örö.

Alla anställda på Örö var ingalunda iklädda försvarets gråa uniformer. För att den militära verksamheten skulle fungera behövdes folk för att sköta underhållet på ön. Flertalet var finnar från annan ort, en del rekryterades lokalt i de närliggande samhällena.

Stig-Göran Hallén från Dalsbruk är en person som jobbat länge på Örö. Jag fick kontakt med honom och han ställde tjänstvilligt upp på intervju som jag gjorde i samband med en torgfärd till Dalsbruk. Vi hade mycket att diskutera och mitt handlande på torget blev ett hastverk; värre hade det varit om intervjun blivit kort och intetsägande, vilket inträffar ibland.

Få nöjen men många käändisar

– Jag flyttade ut till Örö i november 1977. Då fanns endast ett tjugotal beväringar där och fem eller sex yrkesmilitärer. Efterhand förlades utbildningar där och antalet beväringar och personal ökade snabbt. Periodvis blev det bostadsbrist, speciellt under 1980-talet. Nya

radhus byggdes och de sista blev klara i mitten av 1990-talet.

– Inledningsvis bodde jag i den gamla skolbyggnaden men snart blev jag erbjuden bättre bostäder. När jag gifte mig 1979 flyttade min fru **Kristina** till Örö. Hon skötte personalens barn. År 1993, när vår son var lite äldre, flyttade vi till Dalsbruk där han efter ett tag inledde sin skolgång. Efter det bodde jag under arbetsveckorna på Örö. Enligt ett schema varvades tio dagar arbete med fyra dagar ledigt.

– Mina arbetsresor gjorde jag ibland med egen båt när vädret tillät. Oftast föredrog jag försvarets båt eller hydrokopter till Kasnäs. När isen var tillräckligt tjock åkte jag i egen bil.

– På ön fanns tre fastighetsskötare (på slutrakan två) och endast jag var från trakten. Min arbetskompis var finne och jag kunde lite finska så att jag klarade mig. Jag var min egen chef och hade inget att göra med beväringarna, med militärpersonalen kom jag bra överens.

– På fritiden fiskade vi en hel del. Till fortet hörde 500 hektar vatten och där fanns massor med sik under vår och höst. När flottan övade med sjunkbomber på höstarna flöt det död fisk i land. Det var bara att plocka åt sig. Matvaror köpte vi i Rosala Handel. Varorna beställdes per telefon och lastades ombord på Rosala II. Ibland åkte jag över med egen båt till butiken för att handla. Personalen på Örö stod för ett bra tillskott i butikens omsättning.

– Utbudet av nöjen var klen på ön. Där fanns en klubb

Drunknings tragedi

– På Örö fanns en städerska som hade två vilda pojkar. Hon var fränskild och hade ensam hand om grabbarna som var tre och fem år. När mamman jobbade var de ofta utan tillsyn och sprang fritt omkring på ön. Jag förmanade dem flera gånger när de hoppade från en båt till en annan vid hamnen.

– En novemberkväll 1979 blev det alarm, pojkarna hade försvunnit medan mamman städade en kasern. Ingen visste var de var. Vid samma tillfälle pågick en stor militärmanöver på Örö. En skallgång organiserades snabbt i terrängen där beväringar och personal deltog. I stället för att följa med sade mitt sjätte sinne att leta i strandvattnet. Jag klev i en båt med två beväringar och rodde längs stranden, det var beckmörkt. Jag lyste med ficklampa i det mörka vattnet och efter ett tag såg vi två små kroppar i vågsvallet. Vi lyfte upp dem med båtshake, deras liv hade slocknat redan långt tidigare. Det fanns inget mer att göra.

– När kropparna undersöktes av militärläkaren som var på plats under manövern, kunde han konstatera att de hade repor i fingrarna. Metspöna hittade vi vid en klippa på stranden dagen därpå. De hade varit ute och metat på en hal klippa, den ena pojken hade antagligen tappat fästet och kanat ned i vattnet. Brodern kom troligtvis till undsättning men kunde inte ta sig upp för den glashala klippan. Uppenbarligen hade en döds kamp förts med blodiga små fingrar som förtvivlat sökt fäste i klippans ojämnheter, dessvärre utan resultat.

– Pojkarna begravdes i Hitis fastän mamman var från Lappland; hon ville ha det så. Strax därefter flyttade hon från Örö. Ett kors på gravstenen snickrades av **Erik Berg** från Vänö som då var anställd snickare på fortet. En minnesplatta över de förolyckade pojkarna finns fäst vid klippan där pojkarna hittades.

I dag när turisterna strövar omkring på Örö är de knappast medvetna om att här har utspelats många tragedier. Förutom denna drunkningsolycka finns här otaliga krigsfångar som avrättats eller dött av vedermödor under den ryska tiden. Det är dessa fångar vi har att tacka för de fina stenbelagda vägarna som ännu är i fullgott skick, även om merparten kullerstenar sjunkit ned i sanden. Det gäller att beträda Örös mark med vördnad.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 19.11.1948

Bor: Dalsbruk

Familj: fru Kristina och sonen Thomas

Favoritträtt: fisk av alla sorter

Favoritdryck: kall öl

Favoritläsning: aktualiteter

Karakterisera dig själv: är av den snällare typen; har oftast svårt att säga nej

för de anställda dit all personal var välkommen. Klubben hade fulla alkoholrättigheter och ibland ordnades där fest. Under midsomrar var det mycket folk på besök. Presidenten kunde dyka upp med båt från Gullranda och försvarsminister **Elisabeth Rehn** gästade oss en morsdag. Även många andra finska kändisar kom på besök.

Artilleriefeld spräckte väggar

– Vi hade en egen verkstad där mindre reparationer kunde utföras, såsom att snickra, måla och att sköta underhållet av traktorn. Alla större renoveringar sköttes av leverantörer från Åbo.

– Husen var dragiga och drog en massa olja för uppvärmning, några få värmdes med elektricitet. På ön fanns sju värmecentraler som alla drevs med olja. Leveransen av olja kom med lastbil ombord på försvarets fartyg. Lasten pumpades på kajen till en cistern. Färden fortsatte i en tank ombord på traktorflaket som vi fraktade och pumpade över till de olika värmecentralerna. Åtgången av energi förvärrades av att både fönster och väggar kunde spricka i det gråa gamla radhuset när artilleripjäserna sköt salvor i närheten.

– På vintrarna plogade vi vägarna. Drivorna nära strandbastun kunde ibland vara lika höga som traktorn. Vintern 2011 tog det som mest fyra timmar att stänga sig fram i snövallarna från stora bryggan till byn. Vinden som låg på från Kuggskär var besvärlig.

– Underhållet av fastigheterna som låg utspridda över ön skötte jag med att cykla, köra en ”Pappa-Tunturi-moped”, en gammal bil eller med traktor. Under de sista åren hade vi tillgång till en skåpbil försedd med flak. Det gällde att se upp för på ön fanns många älgar och hjortar. En älgdjur var arg och anföll gärna; då var det bäst att springa undan. Ormar i mängder ringlade omkring i terrängen och fästingarna trivdes.

Rosalasyskon i militärens tjänst

Även om Örö fort hör till Rosala by var det inte alldeles vanligt att bybor fick anställning där. Syskonen **Kristina** och **Tage Sundqvist** blev dock yrkesmilitärer och Tages son **Otto** är född och uppvuxen på Örö.

Jag lyckades få en pratstund med **Kristina** och **Tage Sundqvist** tillsammans, dock inte i Rosala där jag brukar träffa dem, utan i Dalsbruk. Oförväntat hade Tage sin yngre son **Otto** med, vad bättre än det, nu kunde vi diskutera livet på Örö ur olika synvinklar. Dels hur det tedde sig att växa upp där, dels att som kvinnlig militär vara anställd av försvarsmakten och dels hur det var att vara båtförare i försvarets tjänst.

Örö en finsk omgivning

– Jag föddes 1982 på Örö där jag växte upp. Vi bodde i radhus och när jag var liten fanns det 14 barn på ön om jag minns rätt, berättar Otto. När barnen nådde skolåldern flyttade de därifrån, kvar fanns endast några svenska barn.

– Hemma talade vi finska, min mamma var finska och jobbade i köket. Finska talade jag även med min bror och min pappa samt med min svenska kompis **Kristian Nylund**. När vi åkte till farfar och farmor i Rosala bytte vi språk. Jag klarade ändå rätt bra att gå i Rosala skola fastän omgivningen var finsk på Örö. I Rosala blev jag snabbt god vän med mina skolkompisar.

– Vi fick militärtransport till skolan i Rosala och därifrån fortsatte båten till Kasnäs med dem som gick i högstadiet

i Dalsbruk. **Albin Hollstén** från Kasnäs skjutsade hem oss efter skoldagen. Vi körde ofta båt tillbaka till Rosala efter att vi kommit hem till Örö.

– På Örö roade vi oss med att cykla omkring på ön eller köra båt i närvattnen. På vintrarna körde vi snöskoter, ibland hydrokopter, eller så åkte vi släde efter snövesslan. Militärens anläggningar fick vi inte besöka. Officerarna var stränga och förbjöd oss ungdomar köra moped innan vi fyllt femton, men i Rosala var det ingen som brydde sig.

– Jag gjorde militärtjänst på Gyltö fort i Korpo, men skjutlägren hölls på Örö. Då måste jag bo i tält och inte hemma, det kändes konstigt.

Numera är Otto utbildad elektriker och jobbar mycket i skärgården. När vi talas vid är han på uppdrag på Åland. Uppväxten på Örö har förankrat honom stadigt i vår västra skärgård.

Radarövervakare djupt nere i berggrunden

– Jag jobbade i två repriser på Örö, berättar Kristina Sundqvist. Första turen var från september 1987 till maj 1989 och den andra turen från juni 1996 till maj 1997. I tjänst hade jag uniform och tillhörde den personal som kallas värvade.

– De flesta kommandörer föredrog att inte anställa folk från orten. De anställda kunde skickas till olika fort och garnisoner i landet och det var inte populärt bland dem som kom från vår del av skärgården.

– Till mitt jobb hörde att sköta radarövervakningen inne i berget. Kvinnor ansågs bättre ha koll på detaljer än män,

Otto Sundqvist

därför anställdes gärna kvinnor till denna uppgift. Det gällde att vara uppmärksam och identifiera såväl flyg- som båttrafik. Vi samarbetade nära med kustbevakningen i Hitis och Nagu. Även samarbetet med dem uppe i bevakningstornet på Örö var nära.

– Förutom radarövervakare fanns det kvinnlig arbetskraft i köket och bland städpersonalen. Jag jobbade ofta på nätterna och vid krigsövningar blev arbetspassen extra långa.

– När jag inledde min andra session på Örö hade jag min man och våra två barn med mig. Då fanns inga andra barn kvar på ön. Varje vecka storhandlade jag för hela familjen. Försvarets kök sålde viss torrskaffning, allt övrigt fick man skaffa själv. Vi som var i försvarets tjänst fick äta i fortets matsal.

– Jag hann även vara dagmamma och kommunal familjedagvårdare; i den nedlagda skolan fanns det under en period dagvård. Under min lediga tid körde jag med min båt till Rosala, på vintern åkte jag försvarets båt.

I dag jobbar Kristina på försvarets depå i Skinnarvik. Det militära har hon inte vänt ryggen och hemmet på Örö har sedan länge utbytts till ett hem i Dalsbruk. Rosala har dock fortfarande en central plats i Kristinas liv.

Mästare att ta sig fram i vådliga vatten

Om Tage Sundqvists bedrifter som orädd sjöfarare går det många historier i Rosala. Huruvida alla historier stämmer eller inte kan jag inte bedöma. Däremot är det

Kristina Sundqvist

säkert att alla sagesmän har haft en stor beundran för Tages kunnskap som båtförare som prövats i ytterst svåra väderleksförhållanden.

– Jag hörde ryktesvägen 1977 om att ett båtförarjobb var ledigt på Örö. Min ansökan godkändes. Jag blev utbildad i navigation på vintern utan möjlighet att öva praktisk navigation. Till den korta utbildningen hörde även maskinlära.

– Min företrädare på jobbet var från Lappland; det var vanligt att båtförarna var från inlandet. Kanske det var därför som båtarna alltid skulle följa utprickade farleder. Inte heller fick båtföraren köra ensam utan han skulle assisteras av en navigatör.

– Jag brukade köra de kortaste vägarna i skärgården som jag känner väl. En kommandant var förtjust i att jag styrde utanför farlederna. Det tog 55 minuter att köra från Örö till Pansio i Åbo. Till Kasnäs tog det 13 minuter och till Rosala gick det i ett nafs då jag vek in vid Busö. Ingen körde snabbare och ingen körde förbi heller om de vågade följa samma sjövägar som jag valde. Beväringarna vågade inte klaga, de kom ju trots allt snabbt fram. I armén är det alltid fart på för att sedan bedriva tid i överksam väntan.

Tage Sundqvist

– Till mitt jobb som sergeant hörde att köra beväringar till Kasnäs, Hangö, Bengtskär, Bolax och Utö. Längsta färderna bar till Kuuskajaskari utanför Raumo, i de steniga vattnen följde jag farlederna. Radar fick vi ombord först under de senare åren av min tjänstgöringstid. Det gick bra att köra i mörker utanför belysta farleder och utan hjälp av radar.

Kor, kändisar och en älg ombord

– Jag brukade ibland hjälpa civilbefolkningen med att förflytta deras kor till sommarbete på holmar. Med gasen i botten och i drygt fyrtio knop stod kornas svansar i vädret. Vi kunde ha upp till fem kor ombord. Beväringarna var inte glada i att mocka koskiten från däcket. Korna klarade färderna bra. Skärgårdskor är bättre sjöfarare än Helsingforsare.

– Elisabeth Rehn småpratade jag med när jag körde henne till Bengtskär. Biskop Erik Vikström hade jag ombord på en färd från Örö till Kasnäs. Han var på besök för att inviga minnesplattan på Örö. Försvarmakten kommandör Sutela var på harjakt på Örö och även han

Ett skepp kommer lastat med kor. Foto: Kerstin Sundqvist

fick åka med mig.

– Uiskobåtarna var snabbast, de drog 120 liter diesel i timmen när de båda motorerna på 440 hästkrafter jobbade för full maskin, vilket de alltid gjorde när jag körde. Råkade någon gång få bottenkänning med aldrig att jag skulle ha stött på ett grund.

Sonen Otto intygar att Tage var bäst av alla båtförare på Örö. Färderna var alltid snabbast med honom. I flottan navigerade den ena medan den andre körde, Tage klarade av att sköta båda funktionerna i hög fart.

Sommaren 2015 ordnades det äkta skärgårdsdans på Örö i gamla soldathemmet. Stämningen var på toppen, Kimitoorkestern Finemang spelade och folk från närbelägna byar flockades inne och utanför soldathemmet. Där träffade jag Jörgen Liljeqvist från Kasnäs som berättade en historia om Tage.

– En vårvinter ringde Tage till mig och frågade om jag kunde låna honom ett gevär. Vad skall du med det till undrade jag? Jag skall skjuta en älg. Snabbt ned till Kasnäs hamn och där stod en älg på båtens fördäck. Tage tog geväret och sköt älgen. Därefter fick jag stycka älgen och Tage tog hand om köttet.

– Älgen hade gått igenom isen och brutit ett ben. Med hjälp av kranen ombord lyftes älgen upp på däcket från den iskalla vaken. Knappast finns det fler älgjägare som har skjutit en älg ombord på en båt.

Alla gånger gick det inte väl

– Vi blev en gång kommanderade att köra med tre Uiskobåtar till Gennarbyviken i Tenala på manöver. Viken är avstängd och fungerar som en sötvattenbassäng. En lastbil drog upp båtarna som väger ca sju ton var på en kälke för att rullas över bassängkanten till Gennarbyviken. Drevet fastnade, båten gled över och kvar i vajern hängde drevet. Vi fortsatte med de två övriga båtarna till vikens ände och tog några öl på den lokala grillen medan manövern pågick.

– På Örö hittade jag en fru åt mig och vi bildade familj. Jag fiskade en del på fritiden, för det mesta tog jag mig ändå till hemgården i Rosala. Befälet på Örö var inga skärgårdsbor och de betedde sig som ordningspoliser. I Rosala kände jag mig mer hemmastadd.

– Jag köpte mig en båt som var 17 fot lång och hade en 60 hästars motor. Den gick för långsamt och jag bytte ut den till 115 hästkrafter. Då kunde jag fräsa på under tio minuter till Rosala.

Tage hann efter tiden på Örö bland annat jobba som färjekarl på Lövöfärjan. Då gick det inte undan lika snabbt som med försvarets båtar. Numera är han pensionär och är bosatt i Västanfjärd.

Syskonen Sundqvist och sonen Otto skulle förmodligen haft mycket mer att berätta om livet på Örö. Vi hade redan suttit en god stund och alla tyckte att det väsentliga redan var sagt. Kanske det, men helt övertygad blev jag inte, kanske vi kan återkomma en annan gång.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Otto	Kristina	Tage
Född: 4.10.1982	Född: 8.2.1962	Född: 18.6.1954
Bor: Kimito	Bor: I Dalsbruk	Bor: Västanfjärd
Familj: Bor ensam	Familj: Sambo och två vuxna utflugna barn	Familj: Sönerna Niklas och Otto, sambo Yvonne
Favoriträtt: Grillad mat	Favoriträtt: Sjöfågel (Stekta allor)	Favoriträtt: Pärungröt (potatisgröt)
Favoritdryck: Kaffe	Favoritdryck: Rödvin	Favoritdryck: Kaffe
Favoritläsning: Fakta och teknik	Favoritläsning: Dagstidningar, deckare	Favoritläsning: Krigshistoria
Karakterisera dig själv: Målmedveten och envis när det behövs	Karakterisera dig själv: Lugn, envis, ogillar orättvisor	Karakterisera dig själv: Bestämd

Kock åt hundra beväringar

Utan näringsrik mat i magen krokas även den tappreste krigaren. På Örö gällde det att servera soldatgossarna något ätbart från morgon till kväll. Ett stort ansvar låg på kökspersonalen som skulle fylla alla tomma magar till ägarnas belåtenhet.

Jag träffar **Anne Sjöberg** i hennes barndomshem Kasfolkis i Rosala där systemen **Solveig Sjöberg** numera bor med sin familj. Anne bor i Åbo sedan ett år tillbaka efter fjorton år på Åland. Under hennes besök i Rosala passade jag på att söka upp henne.

– Mina föräldrar hade butik i Rosala fram till 1970. Därefter flyttade vi till Hangö, men alla somrar och lediga tider firade vi i Rosala. Redan som 15-åring flyttade jag tillbaka till Rosala och började jobba 1980 på fiskfabriken i Kasnäs, där jag jobbade i nästan tre år. **Tage Sundqvist** upplyste mig om att det på Örö fanns en ledig tjänst att söka i köket.

Ärtsoppa och pannkaka

– Jag fick jobb som kökshjälp, mat kunde jag inte laga. Det var en chock att redan från första dagen tillreda mat åt hundra beväringar. Jobbigt men nyttigt. Vi var fyra i storköket plus en husmor samt beväringar som hjälpte till. Min tillfälliga bostad var i ”Käärmemurjo”, sedan fick jag en bostad i gamla skolan.

– Ärtsoppa och pannkaka var standard och i övrigt var det vanlig husmanskost som tillreddes. Arbetsspasset

började klockan sex och då serverades gröt samt kaffe och te, därefter lunch, sedan middag och ett kvällsmål serverades vid 19-tiden.

– Personalen var inte från orten förutom en från Dalsbruk som kunde tala lite svenska. Råvarorna transporterades från Åbo till Kasnäs, där båtarna avhämtade lasten.

– Det fanns ormar överallt på ön och de kom in i köket när dörrarna stod öppna. En gång när jag smällde igen kylrumsdörren trillade en huggorm ned från mellantaket. Usch vad jag blev rädd när den snuddade vid min axel.

– Ett tag jobbade jag tillfälligt i soldathemmet (det vill säga ett café för soldaterna på fritiden). Där ordnades även julfester och några andra mindre tillställningar. Däremot var det förbjudet för personalen att ha nära kontakt med soldaterna. För det mesta umgicks vi anställda hemma hos varandra.

– I köket hann jag jobba i ca nio månader tills jag blev erbjuden att bli radarobservatör. I över tre år var jag radarobservatör och en tid jobbade jag endast på nätterna och under dagtid skötte jag Tages två pojkar. Hem till Rosala åkte jag med min lilla aktersnurra från tidig vår till sen höst. Busö fjärd kan vara riktigt besvärlig om det vill sig illa.

– Förutom Tage jobbade även **Anna Wilson** från Böle och **Camilla Nylund** från Rosala på Örö. Med Anna, som är min kusin, delade jag bostad. När radhusen byggdes på Örö var många byggnadsjobbbara från Dalsbruk på plats under veckorna. Totalt tillbringade jag drygt fyra år i försvarets tjänst på Örö.

– På Örö blev jag bekant med en kille som jobbade över sommaren i köket, han hade gjort sin militärtjänst på Örö. Vi blev sambor och flyttade till Åbo i slutet av 1980-talet, men snart tog kärleken slut. Jag och min syster Solveig drev även pensionatet i Rosala i tio år.

För Anne, liksom de för övriga från skärgården, var det militära uppdraget främmande medan skärgården omkring och folket som bodde där var hemvant. De hade en klar fördel genom sin lokalkännedom och kulturella samhörighet med befolkningen i närheten. Konstigt att försvaret inte tog denna realitet bättre i beaktande än vad de gjorde.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 1964

Bor: Åbo

Familj: Sonen John

Favoritträtt: Stekt strömming

Favoritdryck: Vatten

Favoritläsning: Deckare

Karakterisera dig själv: Praktisk, organiserad, social, lojal, realistisk, envig

Konstnären som designar vägskyltar på Örö

Visst kunde man tro att en känd konstnär kunde ha annat för sig än att designa vägskyltar ute på Örö. Skenet bedrar för även om uppdraget verkar anspråkslöst väcker jobbet nya uppslag som berikar det konstnärliga sinnet.

Markus Forss och hans naivistiska skärgårdskonst är välkänd för många som rör sig i våra trakter. Titta in i Kasnäs restaurang eller TB-Marin i Rosala och där stöter ni på Mackes tavlor. Detaljrika, positiva och finurliga som kittlar fantasin. Inte konstigt att hans konst har varit

eftersökt. Utställningarna hos Hagelstams för ett antal år sedan blev en succé och sedan dess har hans oljemålningar sålt som smör. Uppdragen har flutit in bland annat för Nokia, Sinebrychoff samt Hartwallarens öppning som förresten målades i Rosala.

Som ni märker var det ingen tillfällighet att jag beslutade mig för att få en pratstund med Macke som är bekant sedan tidigare. Sagt och gjort, ytterligare en båtferd till Örö, denna gång i regnväder, men hamnen lika fullsatt som vanligt denna sommar. Sedan en vandring till gamla Soldathemmet där Macke har sin ateljé.

Ateljé i Soldathemmets gamla kök

Det forna köket skulle jag knappast kalla en ateljé men Macke låter sig inte nedslås snarare tvärtom, han sprudlar av entusiasm för sitt uppdrag och det arbetsrum han förfogar över. Skyltar skapade av i landflutna bräder, färdiga och halvfärdiga, fyller rummet.

– **Karl de la Chapelle** som är min gamla skolkamrat från Tammerfors och mecenat för min konst ringde och ville ha min hjälp i restaurangen. Jag har en krögarbakgrund som jag sysslat med i 20 år. Tackade ja och den tredje maj 2015 kom jag till Örö. Wilson Charter transporterade grupper av olika slag som jag serverade laxsoppa av äkta lax. Jobbet i restaurangen pågick till midsommar och då var det dags att byta om till ett lättare jobb.

– Medan jag jobbade i köket passade jag på att måla en skylt till restaurangen. **Jouko Högmänder** på Forststyrelsen blev imponerad och ville ha skyltar kring hela ön. Saken var klar och jag tog gärna emot uppdraget.

– Drivved är numera en bristvara i skärgården men längs Örö ständer finns det av denna eftersökta vara. Ingen annan får plocka något längs stränderna förutom jag. Drivved är ett ypperligt skyltmaterial. Härligt att gå längs stränderna och få uppleva atmosfären. Hela tiden gör jag observationer och samlar på mig intryck. Jag kan inte ha ett bättre sommarjobb.

– Medan jag vandrar längs Örö stränder föds idéer om motiv för tavlor som jag skall måla under vintern. Har redan gjort skisser med Örö motiv från det historiska. Underbart att måla när det finns en story att luta sig emot. I min sinnesbild vill jag kombinera intryck av krigsfångar som byggde vägar, Örö Express som tuffade fram på

den smalspåriga rälsen, kanoner, marscherande soldater, officerare som kommenderar eller varför inte den olympiske guldmedaljören och trubaduren **Tapio Rautavaara** som var här under kriget.

– Allt detta kombinerat med tallar, martallar, buskiga tallar och ”tolloga” tallar, fjärilar och sjöfåglar av olika arter. Min förhoppning är att få hålla en utställning här om min Örö konst. Redan nu har jag fått en beställning till Örö dansen.

Tavlorna målas i Nepal

– Under vintern får jag utlopp för alla mina intryck jag samlat under sommaren. Samtidigt gäller det att skapa distans om konsten skall förverkligas. I mitt fall infaller distansen i Nepal där jag har en ateljé med vida utsikt mot horisonten. Här får mina Örö motiv skapande vingar.

Macke är ingen främmande fågel i skärgården. Föräldrarna köpte en holme vid Bodö 1966 då han var tretton år. Även denna sommar bor han i deras stuga på holmen. Arbetsresan

sker behändigt med aktersnurrar.

– Jag bodde vintern 1995 på Vänö för att samla skärgårdsintryck, det mesta målade jag på landbacken för att få distans. I Rosala bodde jag två år, lika länge i Hitis och i Kasnäs ett år. Det blev helt tyst under kvällarna och då läste jag böcker eller såg på TV. Under lördagar brukade **Heiner Fagerström**, **Krister Mattsson** (skeppare på Aura) och jag träffas i Rosala. Vi spelade Trivial Pursuit och tog väl en och annan skål.

– Från skärgården bar vägarna till Bolivia där jag jobbade på ett barnhem. Där hjälpte jag barnen att rita, teckningarna såldes i Finland och barnhemmet fick pengarna. Efter vintern 2011 har jag tillbringat fyra år i Nepal. Konzeptet är det samma. Barnen har en underbar skapande förmåga som jag bidrar med att väcka hos dem. Teckningarna har sålt väl och med de inlutna pengarna har skolan fått en datasal med datorer. Här träffade jag även min livspartner.

Förutom att Macken besitter en skapande förmåga med sin konst är han även en humanist som bryr sig om sina medmänniskor var än de bor på jordklotet. Med sin konstnärliga ådra har han gett ett lyft för barn och skola i Bolivia och Nepal. Därtill kan vi lära oss att ett grundligt förarbete med att samla intryck och att förstå den historiska bakgrunden är nyckeln till hans framgångsrika målarkonst. Ser fram emot att få ta del av Mackes tavlor när de visas på Örö.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 21 mars 1953

Bor: vintrarna i Sakhara, Nepal

Familj: frånskild

Favoritträtt: sill och nypotatis

Favoritdryck: nuförtiden vatten

Favoritläsning: allt mellan himmel och jord

Karakterisera dig själv: ödmjuk och positiv

Segelsumpen Jehu, en replik av en 1700-talssump, ritad av af Chapman och byggd av Hasse Holmström

Sumpskeppare Emil Johannes Fagerholm

Emil Fagerholm var i sina yngre dagar bosatt på sydsidan av Hitislandet, vid nuvarande Tjärholmsvägen 74, och tjänade sitt levebröd som sumpskeppare på egen segelsump. Att livet som sumpskeppare kanske inte alltid var så lätt berättar följande händelse som Allan Gustafsson berättar om i sin bok Vinden bar hem, 1977.

En svår seglats från Hangö hade skepparen Emil Fagerholm från Hitis i december år 1901. Han hade med sin sump fört en last levande gädda till Hangö och då han anträdde hemfärden hade han ombord flera passagerare från Hangö. Men innan seglatsen hem hann avslutas, började vattnen isbeläggas och då trodde man i hemmet att Fagerholm och hans passagerare föredragit att stanna i Hangö. Men den 14 december såg en öbo att sumpen låg ute i havsbandet, vid pass en halv sjömil ut i sjön och man förstod att hjälp var av nöden. Men fallande mörker och rasande storm med snöyra omöjliggjorde varje räddningsförsök den lördagskvällen. Till söndagsmorgonen hade stormen något bedarrat och sikten klarnat och nu arbetade sig elva man med tre båtar ut till sumpen, som man

anträffade fastsittande i ett isflak utanför Hirsskär ett skär vid pass en halv sjömil sydost om Stubbnäs. De ombordvarande togs i land och även sumpen kunde bärgas i hamn med de många människens hjälp.

Männen ombord hade gjort vad de kunnat för att ta sumpen genom isen i skydd av en holme, men ett par hundra alnar från land måste de ge tappt. I det utsatta läget förelåg risken att, om vinden kantrade över till nordlig, vilket var att befara, så skulle isen komma i rörelse och sumpen med den driva ut till havs då man redan var så nära hemmet. Men ingenting stod att göra. Man turade om att hålla vakt medan de andra bidade i ständig ångest för att stormen skulle göra sitt. Då morgonen grydde gjorde man ett sista försök att med segel forcera isen fram till holmen, men måste avstå sedan en av männen ombord varit nära att förolyckas och hade kunnat räddas blott i sista stund. Men då kom hjälpen. Skildringen av det farliga äventyret slutade med orden: Nog får skärgårdsbon ofta se sin vanmakt och tänka att ”den Gud vill bevara, han är utan fara”.

Vid den tiden var Emil bosatt på sydsidan av Hitislandet

och ljuset från hemmet kan ha setts genom töcknet och stormen. Det var kanske inte så trevligt där ute på sumpen när mörkret lade sig och ingen visste om någon hade observerat deras belägenhet.

Det krävdes en hel del yrkeskicklighet att vara sumpskeppare, sumparna var ofta överriggade för att ta ut de mesta ur vinden och därmed var de även lätta att segla dem för hårt vilket kunde få fatala följder. Vid hårt väder måste sumpskepparen vara rädd om fisken att den inte skulle skadas av sumpens stampande och rullande för skadad fisk gav sämre betalt. Och blev det stiltje så var det risk för att fisken dog i den stillastående sumpen när det inte blev något vattenbyte i hållet.

Segelsumpen Jehu.

En episod i estnisk hamn

Samtida skutskeppare med Emil Fagerholm, som från Kyrkbyn flyttade över till Rosala, var bl.a. **Anton Gustafsson** från Kyrkbyn med jakten Sanna, som var byggd på den Högholm, som nu är föremål för arkeologiskt intresse och som uppenbarligen i en länge sedan svunnen tid varit en storhamn för varu-utbyte. Anton Gustafsson var en robust herre som lätt ilsknade till och lär då inte var god att tas med som följande kanske berättar enligt Allan Gustafsson

Nu var det i Revals hamn, liksom förövrigt i alla hamnar vid den tiden, för eldfarans skull strängt förbjudet att göra upp eld ombord i skutorna. Men Anton trotsade förbudet och kokade sin mat i kabyssen, Röken förrådde honom och så infann sig en ilsken ryss, som var vaktman i hamnen. Anton ilsknade till och slängde utan vidare ryssen överbord, så han fick ta sig upp ur vattnet bäst han gütte. Någon påföljd lär tilltaget inte ha fått; ryssen var troligen alltför snopen över den ringa vördnad som visats hans makt och myndighet.

Annars praktiserade brandvaktmännen i Reval som även i andra hamnar gärna metoden att slänga en pyts med vatten ned i rökröret om förrådande rök steg upp ur det.

Text: Kjell Wennström

Foto:

- o Allan Gustafsson - Åbolands bygdesjöfart under segel: Vinden bar hem, 1985.

Faktaruta:

Som vaksamma läsare kanske observerat låter namnet bekant, Emil Fagerholm var nämligen farfar till **Martin Fagerholm** i Rosala, som vi kan läsa om i RoHit 2005. Emil är ett pojksläktnamn i familjen som använts av åtminstone de senaste sex generationerna. Emil flyttade till Rosala för ganska exakt 100 år sedan, just innan Finland gjorde sig självständigt, till det ställe där Martin har sin båtservice nu.

Emil fortsatte trots dessa eskapader som skutskeppare och redare i många år, bl.a. på trägaleasen HOPPET, 1948 – 1953 (OFLB), ett segelfartyg med hjälpmaskin (34hp) om 100dvt, byggd 1925 i Estland.

Skärgårdens sista sumpskeppare

Fiskuppköpare som färdas med sina sumpar i skärgården hör en förgången tid till. Idag rör sig inga fiskuppköpare längre i skärgården än mindre plöjer sumpar vågorna utmed våra fjärdar. Dessbättre finns det en sumpskeppare kvar som kan berätta hur livet tedde sig när det begav sig.

Åke Wiberg född 1924 är den sista fiskuppköparen i våra vatten. Honom träffar jag i hans hem i Kasnäs. Det är lätt att komma till tals med Åke som har många minnen i lager från den tid han var sumpskeppare.

– Jag är hemma från Spaks i Rosala. Vi var åtta barn i familjen, jag var nästäldest. Min pappa var fiskhandlare och jag fick följa med på hans resor ända sedan barnsben. Mina yngre bröder var ofta med och fiskarna i sina båtar som lade sig bredvid vår båt kunde inte se dem. De fick lov att hoppa upp för att fiskarna skulle se en skymt av dem. Vårt jobb var att väga upp fisken med Bessman.

– Rosala fiskarna levererade sin fångst vid vår brygga där vi vägde upp fisken. Med min pappa åkte vi till fiskare i Holma, Ölmos, Vänö och Tunnamn och andra byar här omkring. På den tiden fiskades det överallt här i skärgården.

Minröjare och båtförare på Örö

– Jag jobbade med pappa tills jag ryckte in i militären och då blev jag borta i två år. Under militärtjänstgöringen var

jag båtförare.

– Jag utbildades till underofficer på Örö mitt under kriget. Då fanns där mellan 200 och 300 man. Utbildningen var hård och undervisningsspråket var svenska. Alla beväringar och manskapet talade svenska.

– På Örö var jag motorbåtsförare tillsammans med **Einar Laine** från Rosala. Till vårt jobb hörde att spränga minor som flutit i land. Ett farligt arbete men jobbet skulle göras med livet som insats. En mina slog mot en stenig strand och exploderade. Det regnade sten över oss fastän vi var långt ute på sjön.

– Det var inte endast minor som flöt i land. Även bojar med dynamit guppade i strandstenarna ute på skären. Dem samlade vi upp och sköt sönder dem vid Klovaskär.

– När Bengtskär började befästas med skyttegravar efter det omtalade slaget blev vi motorbåtsförare flitigt anlitade. Skyttegravarna sprängdes ned i berget. En bergsborrare var på plats för att borra hål för dynamitpatronerna. Han märkte inte att det hål han sänkte borsten i var laddad med dynamit.

– Ena ögat slets loss vid explosionen. Han levde men genomled fruktansvärda plågor. Färden till sjukhuset i Dalsbruk tog två timmar och trettio minuter med vår fiskarbåt. Det kändes som en evighet och värre var det för den stackars bergsborraren.

– Efter tiden på Örö förflyttades jag till Åland. Där fraktade jag varor och folk mellan Eckerö och Märket samt Signilskär på Ålands hav.

Efterfrågan på fisk var stor efter kriget

- Jag lämnade det militära 1945 och följande år köpte **Klas Gustavsson** och jag en skuta som lastade 50 ton. Med den fraktade vi ved från skärgården till Dalsbruk. Samtidigt började vi köpa upp vassbuk (skarpsill) som vi kryddade och lade i tunnor. Dem fraktade vi till

Åbo där fiskhandlare **Söderlund** och i bland någon annan köpte upp våra varor. Vi slutade med Nissa Klas när frakterna till Dalsbruk upphörde och samtidigt blev det brist på vassbuk.

- Jag fick höra att fiskhandlare **Vainio** i Helsingfors hade två sumpar och att han var färdig att hyra ut den mindre till mig. På den tiden var det riskabelt att ta sig till Helsingfors sjöledes. Sovjet hade annekterat Porkala till marinbas genast efter kriget med omfattande vattenområden

- Jag tänkte det var bäst att följa efter någon som kände till var territorialgränserna var dragna. Överskreds gränsen kunde det gå riktigt illa med fångenskap i Sibirien. En fiskhandlare från Barösund var i Helsingfors och var på väg hem. Vi startade klockan 2:30 på natten från Kolerabassängen.

- Det var hög sjögång och fastän båten från Barösund var stor sjönk den ned mellan vågkammarna och jag hade stora svårigheter med att följa efter. Ruffen läckte och allt blev vått inne i kajutan. Min fru **Ruth** var livrädd och kräktes hela vägen. Vi klarade färden men utanför Tvärminne höll motorn på att strejka i stormen. Bättre det än att driva in på ryskt territorium utanför Porkala.

- Skutan hette Dan och hon lastade 900 kilo levande fisk. Med henne for jag ända till Korpoström samt till olika holmar i Korpo och Nagu. Fisken fraktades till Hangö. På vintrarna sågade jag isbitar från sjön som förvarades under sågspån. Fisken skulle förvaras i kyla under transporterarna när det var varmt ute.

- Något senare köpte jag sumpen Vinga som var den första jag var ägare till. Med henne fick jag motorproblem och lotskuttern på Högsåra fick bogsera hem mig. Kring 1960 lät jag bygga båten Helena och med henne kunde vi frakta tre ton gäddor på vårarna när vi färdades med Ruth till Helsingfors. Färden tog ca tolv timmar.

Sumpen Helena. Foto: Kaj Dahl

Nära att krocka med ett flygplan

- Jag hade inga problem att hitta fram och inte körde jag på något grund heller. Färderna gick i mörker och dimma. En gång höll jag på att krocka med **Göran Hollsténs** flygplan. Göran kunde inte flyga i dimman och han hade landat på Gullkrona fjärden. Jag körde efter kompassriktningen och när jag styrde tog jag till handkompassen för den som satt i båten hade stor deviation.

- På vintrarna forslade jag fisk med en terrängbil som orkade dra två stora stålkärlar. Som bäst lastade jag mellan femtio och sextio lådor på kälkarna. Gäddfiske med sax var vanligt då i skärgården. Med terrängbilen samlade jag upp fisk ända från Kopparholm och Lökhalm som jag sedan körde till Dalsbruk.

- Antalet yrkesfiskare började minska under 1960-talet. Allt oftare fick jag komma tillbaka med halvfull last. Avstånden förkortades avsevärt när Kasnäsvägen stod klar och jag kunde lossa lasten där. Även om staten betalade ut transportstöd minskade lönsamheten och när jag fyllde 65 var det dags för mig att gå i pension.

- Jag kände alla fiskare i skärgården. **Ruth** skötte om finanserna. I början sköttes affärerna genom kontantbetalning till fiskarna. Senare övergick vi till att betala fiskarna två gånger i månaden efter det att fisken sålts vidare.

- Utan Ruth hade jag inte klarat av att sköta jobbet. Hon var ofta med på resorna och kunde köra båt sedan barnsben. Ruth hade inga problem med att köra båten hela vägen från Kasnäs till Helsingfors.

Ruth har intervjuats i RoHit i två olika repriser, Åke har fått vänta på sin tur. Tillsammans har Wibergs stått för den avgörande länken mellan skärgårdens fiskare och konsumenterna på landbacken. Utan deras insats hade skärgårdens fiskare haft betydande svårigheter med att avsätta sina fångster.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Dannebrogen pryder nyinköpt trälare

Rosala by vik är känd för att samla ortens trälare under sommartid. Det börjar vara länge sedan. Helt tomt är det inte nu heller. Ett ståtligt tillskott uppenbarade sig för ett par år sedan. Trålfisket är fortfarande en näring att räkna med, dock inte lika arbetskraftsintensivt som förut.

Trälaren Björn med besättning har varit föremål för mediernas intresse. RoHit brukar hålla låg profil när de stora mediehusen uppmärksammar något speciellt, givet att vi inte har något att tillägga. Läget ändrades 2014 när den gamla trälaren Björn fick sällskap av den nyinförskaffade stålträlaren Lindesnes. Nu är det dags att låta skepparen Mikael Brunström komma till tals.

Trålarflottan nästan helt i utländsk ägo

- Jag började med trålfiske som sjuttonåring tillsammans med pappa på Tunnsjön. Trålaren Björn köpte jag från Lappo på Åland 1989. Hon byggdes 1933 i Sverige. Björn har tråskrov och jag var i behov av en båt med stålskrov som klarar våra isar.

- Lindesnes kommer från Danmark, strax norr om Fredrikshavn. Jag körde henne till Kasnäs i januari 2014. Namnet Lindesnes åsyftar Norges sydligaste udde. Hon är byggd 1984 på Bornholm och den starka motorn är från 2010. Längden är drygt arton meter, vilket är strategiskt eftersom båtar under 24 meter får fiska på områden som de stora inte tillåts göra. Dessutom är det lättare med besiktning och behörighetskraven är inte lika strikta.

- Mellan 60 och 70 procent av trålarflottan i Finland är i utländsk ägo. Esterna har köpt det mesta, en del är även i svensk och dansk ägo. Min trålare är den enda som bedriver trålfiske i trakten. Förutom Windö här i Rosala finns det inga trålare i närområdet.

- Gullkrona fjärd hör till hemmavattnen och här har jag fiskat för det mesta. Dels har vi egna vatten här och dels arrenderar vi. På öppna havet får alla fiska tills kvoterna är fyllda. Fångsten består huvudsakligen av strömming som levereras till fiskfabriken i Kasnäs. Sen årets början har fabriken förändrat sin produktion och mal fiskmjöl av fisken. Förut sorterades fisken ombord, men det hör till en förgångens tid.

- När isen lägger sig går det inte att trålfiska; bojar och bragder förstörs. Då är det bäst att styra ut mot öppna vatten. Ombord är vi två man. Jag styr och **Olav Kirsilä** från Stubbnäs sköter om trålen och därtill lagar han mat. Även frun **Solveig Sjöberg** brukar vikariera i bland.

- När jag är ombord får jag lov att lyda Micke, vilket inte alltid sker hemma. Matlagningen ombord fungerar, värre är det att ha koll på vajrarna till trålen. Jag har stor respekt för vinscherna och vajrarna som lyfter den tunga trålen med fångst, säger Solveig.

Gifttunnor och lik i trålen

- När jag trålade ute på Gullkrona fjärd i början av 1990-talet fastnade sju gifttunnor i trålen. Det visade sig vara förbrytaren **Ojarantas** beryktade gifttunnor som han lastade ombord i Kasnäs varefter han högg hål i dem och lämpade tunnorna överbord. Vissa av tunnorna hade rostet sönder och gifter hade runnit ut i vattnet.

- Förutom gifttunnor har trålen fiskat upp en roddbåt,

Mikael Brunström

bastuspisar, aktersnurra och resterna av ett lik. En gång fastnade masten av en motorsegelbåt i trålen. Det visade sig vara ett försäkringsbedrägeri. Båten hade sänkts och ägaren hade inkasserat ersättning från försäkringsbolaget.

- Utanför Bengtskär fick jag ofta plastavfall i trålen. Även horn från krigstida minor kunde följa med fångsten. En hel del kläder och skor kunde fylla trålen. Föreningen Håll Skärgården Ren har varit framgångsrika för nu är det sällsynt att folk slänger plastpåsar med sopor i sjön. Denna vår i mars tilldelades Micke ett miljöpris. Inte är det endast skräp och gifttunnor han häver upp från sjön, en hel del fosfor och kväve följer med. Sådant gillar inte algerna men vi övriga är tacksamma.

- Oftast lämnar vi hamnen vid sjutiden på morgonen och hemma är jag vid niotiden på kvällen efter att lasten är lossad. I medeltal har vi ca femton ton fisk i lasten. Vi är ute fem dagar i veckan. Fredagar och lördagar är vi lediga. På söndagar sätter vi i gång för att fisken skall finnas tillhands på måndag morgon.

På somrarna står fiskandet stilla och då finns mycket att göra med att reparera maskiner, svetsa och måla. Som regel i skärgården gäller det att vara mångsidig och att kunna många praktiska ting. Micke är inget undantag. Undra på det, han är född och uppvuxen på Tunnsjön där man är van att klara sig själv.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 11.3.1963

Bor: Rosala

Familj: Frun Solveig och döttrarna Matilda och Moa och hunden Bobby

Favoritträtt: Pepparbiff

Favoritdryck: Kaffe

Favoritläsning: Teknikmagasin

Karakterisera dig själv: Tekniskt intresserad, händig

Rumpan Ren på Rumpan Bar

Högsåra har man förstått konsten att vinna sjöfararnas hjärtan. Trängseln i hamnen en högsommareftermiddag bekräftar påståendet. Högsåra drar till sig båtfolk som en magnet medan många öar i Hitis skärgård får finna sig att bli förbiseglade. Visst, det geografiska läget har en betydelse; mycket hänger ändå på vilka lockelser som står till buds.

Farmors Café är numera etablerat och känt. Givetvis är caféet ett dragplåster, men ingalunda det enda i Högsåra. Kejsarhamnen är ett annat med sina sevärdheter och tjänster trots att den ypperliga hamnen ligger en bit från byn. Inne i själva byviken, där de flesta båtarna ligger förtöjda, råder aktivitet i gästhamnen Lillbacka brygga. I hamnen erbjuds numera såväl nöjen som förplägnad och många gäster har valt att inte vandra upp till caféet i byn.

Jenny Örnell-Backman och hennes man **Anders Backman** är driftiga företagare. Vi kom överens om att träffas en sommarkväll vid den relativt nygrundade baren Rumpan Bar. Tidpunkten var kanske inte den bästa. Det var jäktigt värre, men jag hittade en ståplats i det trånga köket där det rådde febril aktivitet. Mellan disk och mattillredning hann Jenny ge svar på mina envisa frågor utan att ens för en stund tappa det positiva humöret.

Bastubad i Rumpan Ren

- Det var min pappa **Trygve Örnell** som byggde bastun och den stod klar hösten 1994. Den var tänkt för familjen, men snart kom båtgesterna med i bilden. Det var väl han som kom på namnet Rumpan Ren.

- Bastun är av gammaldags karaktär. Rinnande vatten kommer ur en kran, ugnen eldas med ved. Uppe på vår hemgård finns en bastu som värms med elektricitet inklusive dusch för dem som föredrar ett sådant alternativ.

- Fördelen med Rumpan Ren är att den ligger vid vattnet och det är fritt att ta sig ett dopp i sjön och njuta av kvällssolen. Gästerna hyr bastun en timme i taget. Som längst kan bastun vara varm från nio på morgonen till tre på natten.

Arvi Saarinen, som studerar vid Brändö gymnasium, sommarjobbar med att sköta hamnen och hålla bastun varm, något han redan sysslat med under fyra somrar. Visst är det jobbigt men också skojigt, säger Arvi som samtidigt hjälper till i baren och lite varstans där det behövs.

- Ju varmare väder desto mer vill folk bada bastu. Mest är det finnar som gillar att sitta i den heta bastun, säger Jenny.

Konstigt, tycker jag, som skulle tycka att kallt väder inbjöd till varmt bastubad. I hetaste Afrika skulle jag inte komma på tanken att sitta i en kokhet bastu. Jag fick inte tillfälle att inspektera bastun för den var förstas upptagen av badande folk. Till det yttre faller den väl in i miljön med sjöbodarna och båthus. Jag tänkte ändå på brandsäkerheten när brasan i den vedeldade bastun slukar den ena klubben efter den andra, timme efter timme. Ingen fara lugnar Jenny mig, skorstenen är väl isolerad.

Rumpan Bar bjuder på skärgårdsnostalgi

– Baren öppnade den sjunde juli 2014 och blev en succé med en gång. Folk stod i kö utanför dörren och Högsårabördige **Lasse Lindberg** från Hangö var vår första kund, det har vi verifierat.

– Idén att bygga en krog i hamnen växte sakta fram. Min man Anders Backman byggde om det gamla båt-huset med målet att bibehålla det ursprungliga där det bara var möjligt. Min pappa Trygve såg till att väggar och tillor i taket dekorerades med gamla föremål.

Interiören i krogen är fylld med bland annat gamla linor, block, nät, roder, en båtshake, skridskor av trä, en gammaldags flytväst, en dragg, åror, en sparkstötting uppe i taket och en skottkärra. Miljön och föremålen ingjuter den rätta historiska stämningen när sejdeln med Rousal pils skall tömmas.

– Vi håller öppet från midsommar till skolstart. Baren öppnas klockan 15 och stängs klockan 22. På vår Facebooksida Rumpan Bar kan gästerna följa med evenemang och öppettider. Blir det kallt kan vi tända en brasa i kaminen, väggarna är beklädda med vindskivor som håller kalluften stäng.

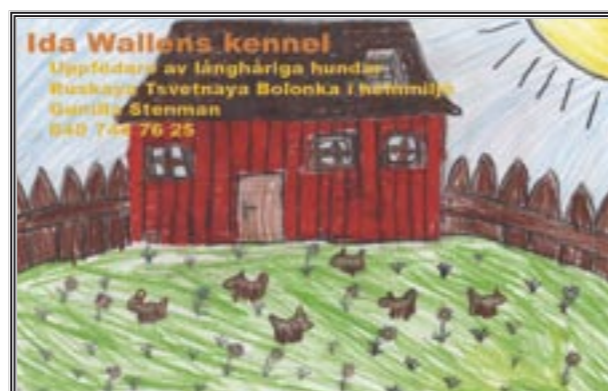
Under mitt besök behövdes ingen brasa. Folk satt ute på bryggan där stolar och bänkar var upptagna till sista plats. Skärgårdstrubaduren **Andreas Hollstén** uppträdde och hans sång lockade till sig folk i stora skaror, vilket satte fart på serveringen.

– Vi har fått B-rättigheter, vilket ger oss rätt att sälja ett brett utbud av drycker såsom öl, vin och mousserande vin. Kunderna får inte ta med sig öl från baren till bastun här invid. Vi måste bära dryckerna på bricka till våra bastubadare för sådana är bestämmelserna. Bara att lyda annars ryker tillståndet.

I köket, där jag står i en vrå, går det hektiskt till. Ständig brist på glas, Anders i baren hojtar, kunderna väntar på att få tömma ölet ur nydiskade glas. Jenny diskar allt vad hon hinner, diskmaskin saknas i huset. Samtidigt skall hon tillreda toast, två sorter finns att välja mellan om kunderna är sugna på något salt tilltugg. Som tur är dyker svärmor **Märta Backman** upp. Hon har tagit sig till Högsåra från Ekenäs. Vant fattar hon diskborsten och sonen Anders vid disken får glasen levererade i snabb takt.

Bara någon meter skiljer oss åt, men den här verkligheten är den diametralt motsatta jämfört med krogensida, där det råder en glättig stämning. Bakom bardisken och i köket jobbar värdepåret med medhjälpare allt vad de är värda. Om inte annat vittnar det om att Rumpan Bar fyller sin funktion. Själv fick jag åka hem över fjärden utan att få uppleva Rumpan Ren.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Dessis Skärgårdskök

Torpen på Stora Ängesön hörde förut till gårdarna i Hitis kyrkby. Den tiden är sedan länge avskriven och de strävsamma Ängesöborna flyttade med tiden bort för att få sin utkomst på annat håll. Trots dessa odds går det väl att finna sin utkomst på Stora Ängesön vilket Dessis Skärgårdskök och Julias Fisk är ett levande bevis för.

Det är lätt att hitta fram till Dessi det vill säga **Desiré Roman** som är den nya företagaren på ön. Hennes företag lever i symbios med Julias Fisk med tillhörande brygga och fiskförädling vid stranden. Bryggan ligger precis vid farleden från Skallerfjärden in till Dalsbruk.

En bit upp på land står ett ståtligt hus och på gården i en inhägnad finns djur av olika slag. Här lever man på naturens villkor i en nära symbios. Inne i huset träffar vi Dessi i hennes stora kök.

Från Vasa till Stora Ängesön

– Jag är från Vasa och utbildade mig till barntädgårdslärare i Jakobstad. Där träffade jag min blivande man **Roger** som utbildade sig till båtbyggare. Klivet var långt från Vasa till Stora Ängesön, ett kliv jag inte har ångrat.

– Vi flyttade till Kasnäs 2009 och under tiden byggdes huset som stod klart 2012 och då flyttade vi hit. Jag var inledningsvis mammaledig med våra barn **Anton** och **Lucas**.

– Företagsidén vaknade sakta medan jag åkte med **Leif Johansson** från Julias Fisk på marknad i Åbo och julmarknad i Ekenäs. Jag tyckte de var roligt och

planerade min kommande verksamhet med något som matchade med det väletablerade konceptet som Julias Fisk står för.

– Min huvudsakliga produkt är Ängesö limpa samt knäckebröd. Jag är självlärd och att baka har alltid varit min favorit. Brödet sålde jag på marknaderna innan jag blev företagare. Folk gillade vad jag bakade och då vågade jag steget ut till företagare.

– Konkurrenten är hård för det bakas limpor i nästan varje by. Mina bakprodukter säljs på marknader och under torgdagar i Dalsbruk samt på Söderlångvik kafé och Holmströms Lanthandel i Hitis. Rosala Handelsbod i Dalsbruk säljer mitt knäckebröd och Björknäs trädgård min glutenfria lingonlimpa.

– I anslutning till Julias Fisk har jag en disk med direktförsäljning som är ett bra komplement till fiskförsäljningen. Folk från de ca fyrtio sommarstugorna på ön handlar här samt många från öarna här omkring. Folk är ärliga och några oegentligheter har inte förekommit. Direktförsäljningen börjar i maj och pågår ungefär till mitten av oktober.

– Måndagar och tisdagar är bakdagar samt givetvis är jag i gång inför olika evenemang. Under sommarsäsongen är bakugnen varm dagligen för att möta efterfrågan. I januari, februari och mars står det stilla.

Det gäller att stå på flera ben

– I skärgården går det inte att stå på ett ben. Catering och beställningsmiddagar hör till repetaren under högsåsongen. Middagarna serveras här i köket. Jag gillar

att laga mat och på menyn står Leifs fisk: gravad och kallrökt, fisksoppa kokat på grädde med sik och abborre.

– Ett växthus står under planering och då har jag tillgång till närodlat. Äggen kommer från våra höns som strövar fritt här omkring.

– Förbindelsebåten Stella kommer till bryggan på onsdagar när vi beställer. Stella tar hand om soporna och då kan vi åka med och handla i Dalsbruk. Vi är fem personer som bor här på Stora Ängesön och vi har behov av förbindelsestrafik i alla väder. Barnen åker till dagis med taxibåten Alva.

Under samtalets gång blir vi serverade på den smakliga och nybakade Ängesölimpan. Inga tillsatssämnen ingår och brödet håller sig fräscht i en vecka. Roger sitter inte vid bordet, han kör servicebåten till Salmonfarms fiskkassar och barnen råkar vara i Hitis där simskola pågår. Alla har sina sysselsättningar och de sociala kontakterna fungerar för stora och små. Det kallar jag en levande skärgård.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 30.3.1983
Bor: Stora Ängesön i Hitis skärgård
Familj: Man och två barn
Favoritträtt: Stekt fisk och gubbens leversås
Favoritdryck: hemlagad saft
Favoritläsning: deckare
Karakterisera dig själv: en snäll, omtänksam och envis skärgårdskvinna

Anna Hackmans sommarfavoriter

Turkiska morötter

4 morötter
2-3 msk extra virgin olivolja
2-3 vitlöks klyftor
salt
vit peppar
2 dl Turkisk naturel yoghurt

- 1) Skala och riv morötterna och fräs moroten lätt i olivoljan.
 - 2) Lägg till pressad vitlök, 1 tsk salt (eller enligt smak), 1 tsk vitpeppar
 - 3) Låt moroten svalna något
 - 4) Tillägg yoghurt och blanda.
- Njut av morötterna ljumma.
Obs! Kan även lagas med ättikslag

Gör en lag av
1 dl socker
1 dl ättika
3 dl vatten
Lägg moroten i lagen. Låt stå minst en timme i kylskåpet. Låt moroten rinna av och gå till steg 1.

Serveras ljummen, gott till grillad mat eller på surbröd

Blåbär i mandeltäcke

1 l blåbär
2 msk socker
½ msk potatismjöl

Mandeltäcke
4 dl mandelmjöl
1,5 dl vetemjöl
1,5 dl socker
1 dl kokosolja

- 1) smörj en 24 cm pajform
- 2) häll blåbären i formen
- 3) strö över sockret och potatismjölet

Till mandeltäcket
1) Blanda ihop alla ingredienser för hand och smula över blåbären
2) Grädda 30 minuter i 200 grader tills täcket är svagt brunt
Serveras ljummen med glass, vaniljsås eller turkisk yoghurt smaksatt med vaniljsocker och socker.

Vitkålfräs med honung och ingefära

1 vitkålshuvud
1 cm skalad färsk ingefära
2 msk smör
2 msk rypsolja
1,5 msk honung
saften av ½ citron
salt och peppar

- 1) Strimla vitkålen och riv ingefäran fin
- 2) Smält smöret och oljan i en stor stekpanna eller wok. (Kan göras i två omgångar om stekpannan inte är tillräckligt stor). Steks på låg värme, får inte brynas.
- 3) Lägg i ingefäran och vitkålen och fräs lätt tills kålen blir genomskinlig (inte brynas)

- 4) Sätt till honungen
- 5) Smaksätt med pressad citron
- 6) Krydda med salt och peppar enligt smak
- 7) Låt rätten stå en stund

Serveras varm

Salladskokt blomkål

1 blomkåls huvud
2 msk smör
4-5 stora isberg sallads blad

- 1) Blötlägg stora salladsblad i kallt vatten
- 2) Skär bort blad och stocken från blomkålen
- 3) Bryt blomkålen i små buketter
- 4) Arrangera tätt i liten stekpanna (gärna gjutjärn)
- 5) Smula 50 gr smör över blomkålen
- 6) Gör ett lock av salladsbladen som täcker blomkålen, packa in väl.

- 7) Lägg ett lock på stekpannan (kan vara foliepapper eller en panna med höga kanter)
 - 8) Koka på hög värme 5 min, sänk värmen och låt koka 15 minuter.
- Tillsätt svartpeppar enligt smak

Anna Hackmans sommar favoriter
Fotograf Cattis Hackman

På Helsingholm reder man sig själv

Ute vid havsbandet där Gullkrona fjärd vajar som vackrast ligger Helsingholm. Båtturisterna har tagit Helsingholm till sig, hamnen brukar vara packad med båtar under högsäsong. Bakom denna glansbild döljer sig en hel del vedermödor som turisterna knappast har någon aning om.

Väl framme på Helsingholm träffar jag unga paret Aif och Sara Andersson som har ansvaret för gården och turistverksamheten på ön. Vi slår oss ned i det gamla saltmagasinet som är ombyggt till sällskapsrum med stor TV-skärm.

I hamnen är det trångt, båtarna står tätt förtöjda vid bryggorna och på backen vandrar turisterna nyfikna

omkring. Värdepåret är ständigt upptagna med att betjäna turisterna och därför är det bäst att dra sig inomhus utom synhåll för folket vid stranden.

Intervjun med dem var inte planerad, idén föddes under strandhugget. Efter ett kort samtal blev jag erbjuden papper att skriva på, penna fick jag låna av **Lasse och Sussi Bäckström** som lockat mig med på seglatsen från Rosala.

Gästhamnen är ett familjeföretag

– Vårt företag kretsar kring gästhamnen, berättar Sara. Vi driver en sommarkiosk där vi säljer nybakat bröd, bulle, glass och dricka. Alfs pappa **Anders** hjälper till med att sälja fisk från Kasnäs fiskfabrik som vi röker. Gravad sik har vi om fångsten är lyckad.

– Här i saltmagasinet kan middagar beställas. Oftast är det firmor som kommer ut under vårar och höstar. Potatisen och grönsakerna som serveras kommer från Kimito, Affe sköter om kockandet.

– Vi har inget trädgårdsland. Fyra tackor och en bäse ger oss fårkött. Hästen Skäriman däremot står till tjänst för ledda ridturer längs en stig för hugade turister.

– Säsongen är kort som det är brukligt i vår skärgård. När hösten kommer tynar turistströmmarna sakta bort och då har jag fullt upp med underhållsarbete, berättar Affe. Bryggor och byggnader måste repareras och nybyggnation ingår även i arbetet.

– En elkabel är dragen till ön men vi värmer byggnaderna med ved. Holmen sträcker sig över 40 hektar, skog finns det att ta av. Vi har ett eget litet sågverk som gör oss självförsörjande på plankor till bryggorna och bräder till byggnaderna.

– Jag har en verkstad där jag tar in några båtar för motorservice och vinterförvaring. För att verksamheten skall fungera har vi traktorer, fyrhjulingar, en snöskoter och en hydrokopter. Givetvis har vi robusta båtar till förfogande.

Ingen samhällsservice när Helsingholm

– Nedskärningar i samhällstjänster drabbar inte oss eftersom vi i praktiken får sköta allting själva. Posten avhämtar vi i Kärra butik. Förbindelsebåten Stella kan endast beställas för större transporter. Vi kan beställa den två gånger per vecka men ena dagen går den bara ena vägen: antingen hem eller iland.

– Vår son **Ian** som är född 2008 skulle inte komma till förskola och skola om inte jag förde honom till Ekhamn där en taxi sköter om landtransporten. Det kan bli besvärligt i stormar. På vintrarna åker vi snöskoter om isarna håller och hydrokopter vid menföre.

Sara kommer från Dragsfjärd där hon gick i samma skola som Affe, till Helsingholm flyttade hon 2007. Hon är utbildad närvårdare (undersköterska) och sjukskötare. Under högsäsong jobbar Sara på Helsingholm och andra tider inom hälsovården på Kimitoön. Även henne får Affe lov att skjutsa till jobbet på landbacken med båt eller snöskoter som hon kör själv.

– Mitt jobb är väldigt socialt, säger Sara och då är det skönt att komma ut till Helsingholm efter ett längre arbetspass. Vi är fyra personer här och umgås flitigt

tillsammans. Några sommargäster finns inte på holmen. Vi lever på vår verksamhet och man måste ha framtidstro för att lyckas.

– På vintrarna brukar vi unna oss ett par veckors semester och då styr vi kosan mot Bosnien-Hercegovina. Alltför länge kan vi inte vara borta. Hästen, fåren, kaninen och fyra katter måste skötas, men till all lycka finns Anders till hands.

Helsingholm var nära att falla i ansvarslösa händer

När samtalet med Sara och Affe är understökat tittar jag in hos pappa och farfar Anders som säljer fisk i boden bredvid. Han är brunbränd efter en längre semester i södern och sprudlar av energi. Efter några trevande skämt och diverse historier kommer vi till ämnet, det vill säga historien om hur Helsingholm övergick i Anderssons ägo. Min nyfikenhet väcktes redan för många år sedan och nu var det dags att få den sanna historien utan förvanskande mellanhänder.

– Jag är född 1941 på Sälgsjär där jag växte upp och skola gick jag på Nötö. Redan sommaren 1951 blev jag springpojke åt **Selim Rosenberg** som hade köpt en massa äppelträdplantor som skulle vattnas dagligen med hundratals liter. Jag var inte släkt med syskonen Selim och **Nanny** men vår familj var goda vänner med dem. För jobbet, som pågick under fem till sex somrar, fick jag lite betalt.

– På vintrarna handlade jag mat åt dem i Kirjais och posten plockade jag upp i Tunnamn två gånger i veckan. Jag ville flytta till Helsingholm. Från Sälgsjär var det 18 kilometer till Kirjais och lika långt till Ekhamn i Dragsfjärd. Helsingholm låg betydligt bättre till.

– Selim och Nanny som båda var barnlösa hade tänkt donera stället till Sjöbjörnarna, även sjöbevakarna fanns med i tankarna för ett tilltänkt semesterhem. När sjöbevakarna var på besök och sköt sjöfågel utan tillstånd var det förtroendet förverkat.

– Selim som var född 1896 fick på sin 80-årsdag en utombordsmotor i gåva av en känd segelförening. Den ville han inte ha så segelföreningen sålde den och gav pengarna till Selim för att reparera bryggan. Enligt avtalet var det segelföreningens sak att sköta underhållet och en bryggstiftelse för ändamålet hade grundats. Med denna fadäs var även detta förtroende förverkat.

– Ryktet gick att Selim snart skulle dö, han hade hjärtflimmer. Segelföreningar i Sverige och Finland höll

sig framme. En stiftelse grundades som skulle samäga Helsingholm. De som hade ansvar för byggnaderna brydde sig inte om att sköta stället. En annan välkänd segelförening vägrade bygga en bastu åt Selim och Nanny. Den förstnämnda segelföreningen var inte bättre. Endast Gullkrona Kryssarklubb från Pargas kände sitt sociala ansvar och gjorde något.

– Selim fick nog och testamenten revs upp i laga ordning till segelföreningarnas förtrytelse. Efter det hände inget tills Selim år 1980 på våren meddelade att jag skulle få holmen. Det gick inte an, tyckte jag, och då passade jag på att köpa holmen med tillhörande fastigheter.

– Jag började med att sätta husen i skick. Då fanns här inte många byggnader. Fiskargillet i Dalsbruk betalade hyra för ena huset genom att spika ny brädfodring och lägga in nya fönster. Själv byggde jag bryggor, båthus och ett antal byggnader i takt med att turistströmmen ökade och fisket gav inkomster.

Vad lär vi oss av detta? Bäst att turister och segelföreningar förhåller sig ödmjukt till lokalbefolkningen och respekterar de sedvänjor som inplanterats där sedan urminnes tider. Vad som här utspelades var ett uttryck för nonchalans mot en gammal skärgårdsbo och en respektlöshet mot vad han och hans syster samt generationer före dem utträttat. För er som är intresserade av Helsingholms historia finns ett par böcker att köpa nästa gång ni gästar holmen.

Text: Jan Sundberg

Foto: Lars Bäckström

Referens och rekommenderad läsning:

Bäckström, Monica (2009), Helsingholm. Från skymningsberättelser till nutid. Helsingfors: Schildts

Personporträtt

Sara Andersson

Född: 1979, Söglö, Dragsfjärd

Bor: Helsingholm

Familj: Ian och Alf

Favoritträtt: Lamm och vilt i olika former

Favoritdryck: Rödvin

Favoritläsning: Sanna berättelser om människors liv

Alf

Född: 1979, Sälgsjär, Nagu

Bor: Helsingholm

Familj: Ian och Sara

Favoritträtt: Vilt och lamm i olika former

Favoritdryck: Rödvin

Favoritläsning: Tidningar om jakt och natur

Lydia känd av alla

Nuförtiden hörs ofta bekymrade röster över att det inte finns ett ställe där ungdomarna kan träffas, umgås eller utöva sina hobbyer. På 40-, 50- och in på 60-talet var den populära platsen i Rosala ”i Lydias”. Speciellt under mörka och kalla vinterkvällar var det trängsel hos Lydia.

Vem var då Lydia?

Lydia föddes 1893 till en stor syskonskara på gården Månusa. Hon gifte sig 1915 med **Elis Söderman** och de bosatte sig i ett litet hus i Grankärret, norr på Rosala land. De fick fem barn, tre döttrar och två söner. Redan 1926, då yngsta barnet var två år, skiljde sig Lydia och Elis. Elis flyttade till Helsingfors och Lydia stod ensam som försörjare till barnen.

Det lilla huset flyttades nu till byn invid skolan, där det placerades delvis på mark som tillhörde Månusa.

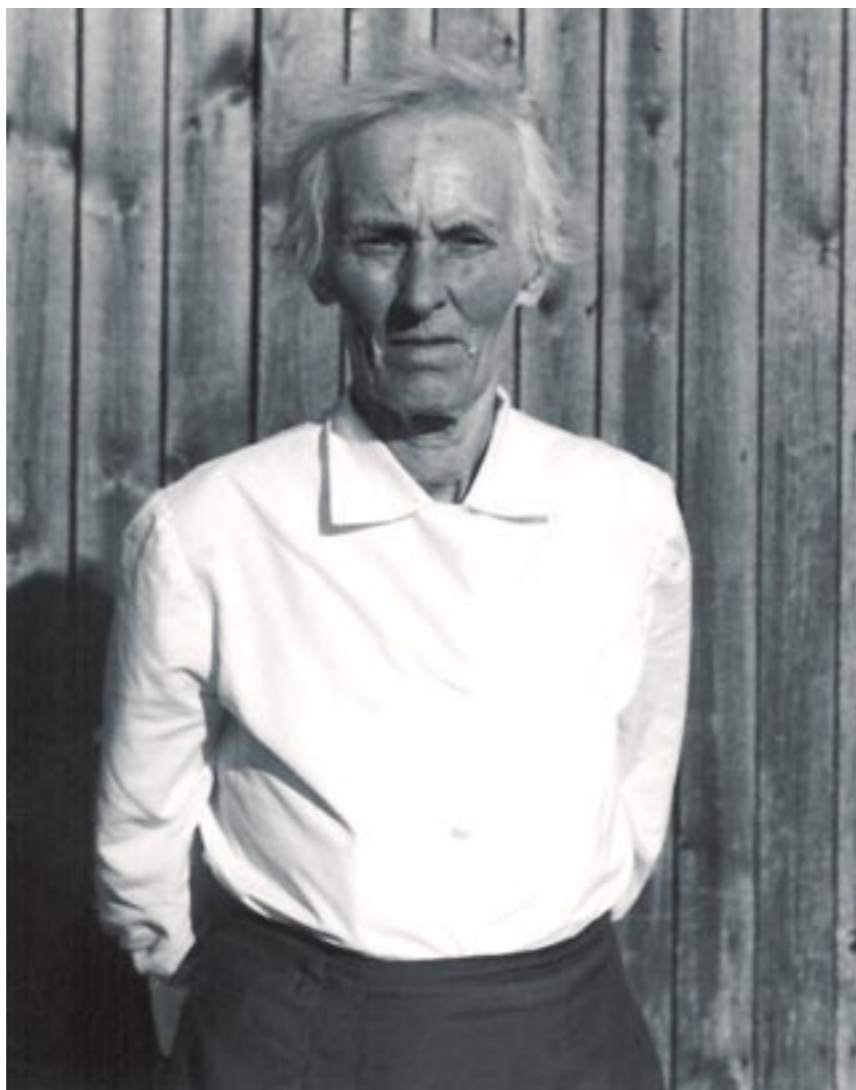
Lydia en levnadskonstnär

Lydia ägde det lilla huset, som bestod av kök och en liten kammare. Marken, där huset stod, var stenig och obrukbar för odling. Vatten fick hon bära från skolans brunn. Hur hon kunde få vardagen att fungera är ett mysterium. Hon livnärde sig delvis på att hjälpa fiskarna i byn med att lappa nät och plocka av fisk från skötar och nät. Då det var potatisupptagning, var Lydia med. Hon var känd att vara en flitig person och skicklig på att lappa nät. Som betalning fick hon troligtvis mat till sig och sin barnaskara.

Alla barn fick Lydia inte behålla

Barnen flyttade tidigt från Rosala för att söka arbete. Lydia fick också uppleva svåra förluster. Yngsta sonen **Väinö** (Veino) stupade 1944 endast 23 år gammal. Kriget tog också indirekt dottern **Margits** liv. Margit gifte sig ung och fick dottern **Anita** 1941.

Under kriget användes jordkällare som bombskydd och

under en flykt skadade Margit sin njure och dog troligtvis av dessa sviter endast 18 år gammal. Mormor Lydia tog lilla Anita till sitt hjärta och var kanske det käraste Lydia visste. Kontakten till pappan, som var inkallad, gick förlorad.

Samlingsplats

Lydia hade ett tungt liv, men alla var välkomna på besök. Ungdomarna samlades alltid hos Lydia. Hur detta fick sin början är okänt, men kanske barnbarnet Anita tog med vänner hem och där fick de vistas fritt och detta fortsatte trots att Anita flyttade hemifrån.

Lydia var känd att vara nyfiken och föra skvaller runt byn och genom de unga fick hon säkert sig berättas många nyheter.

I det lilla köket spelades det kort, umgicks och där uppstod många romanser. Ibland hämtade någon lite kaffe och då satte Lydia på kaffepannan. Någon gång vankades det också en ”puns” om starkare varor medtogs.

För det mesta var ungdomarna snälla med Lydia med undantag av skämt om hennes nyfikenhet. Många är de bevingade uttryck, som härstammar från Lydia. Små fuffens för att skrämma Lydia förekom bland annat genom att spanna fast nylontråd i fönsterkarmen och gnida med harts under mörka kvällar. Det medförde obehagliga ljud i stugan.

Lydias ålderdom

Ungdomarna slutade småningom vistas hos Lydia, men Lydia hade sina jämnåriga vänner hon besökte för att hålla sig ajour med byns händelser.

Varje sommar kom barnbarnet Anita med familj på besök från Sverige. Lydia kom också att bli som en mormor för Anitas två döttrar **Carina** och **Lotta**. Hon väntade ivrigt på deras besök och de var alltid välkomna i hennes lilla stuga.

Carina och Lotta vistades några somrar ensamma hos mormor medan mamma Anita åkte till Sverige för att jobba. Då var Lydia redan gammal, men trots ringa resurser tog hon hand om de små. Några bekvämligheter hade hon inte att bjuda på, skolans bastu och utedass fick hon använda. I dagens mått mätt är det ett under att kunna leva så enkelt. Hon fick leva på en liten folkpension, då hon inte längre orkade göra dagsverken hos bönderna i byn.

Då gamla skolan och tillhörande uthus i Rosala revs i mitten av 60-talet ordnade läraren **Tryggve Holmström** så att Lydia fick det gamla uthuset till vedliden. Som gammal hade Lydia svårt med vedhämtning och då kunde hon hämta lite ved från kommunens vedliden, officiellt kanske inte godkänt men ändå accepterat.

Lydia var van att klara sig på egen hand, men med stigande ålder blev hon mer ängslig. Då hennes vän **Elia**, som var inneboende i Sandviken, hittades död kom Lydia och knackade på hos Tryggve på skolan och frågade om hon fick sova där. Om hon hade något otalt med Elia eller om döden skrämde henne är obekant.

De allra sista åren vistades Lydia på Hannahemmet i Dragsfjärd. Trots ett tungt och strävsamt liv, uppnådde Lydia en hög ålder. Hon dog 1990, 97 år gammal.

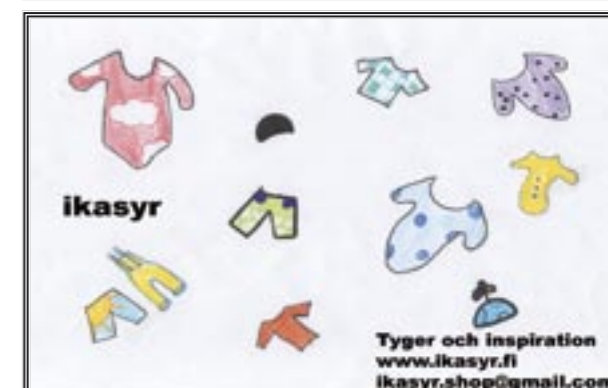
Lydias stuga

Idag äger barbarbarnet Carina **Suontausta** (se RoHit 2014) den lilla ljusgröna stugan invid skolan. Hon och hennes man **Juha** hade för avsikt att grundrenovera stugan, men märkte att huset var i så dåligt skick att det inte längre var möjligt.

Ännu i skrivandets stund står huset kvar, men inom en snar framtid uppförs en ny stuga på samma plats. Lydia ler i sin himmel, då hon ser att hennes efterkomma fortfarande håller stället kärt.

Text: Anki Holmgård

Foto: Bernt Örså samt Rosala Byråds arkiv

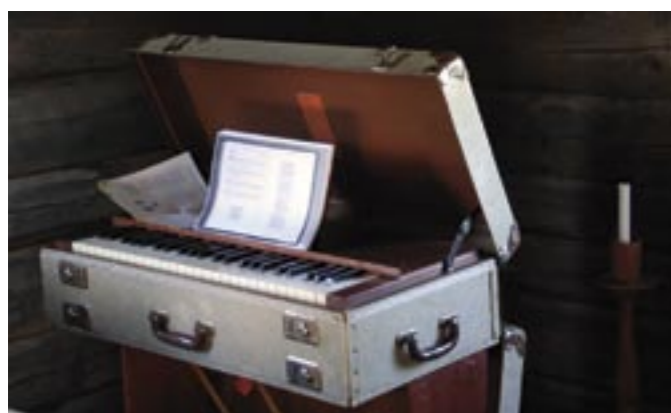

Väno kapell

På Väno har funnits ett kapell med säkerhet redan 1630, förmodligen fanns kappellet där redan tidigare. Ett nytt kapell uppfördes 1975 efter en paus på närmare hundra år efter en massiv insats från halva Åboland och därtill bistådd av internationella volontärer.

Budet nådde Rosala att Väno kapell fyller fyrtio år sommaren 2015. En gudstjänst kapellet till ära ordnades den andra juli och då passade RoHit redaktören med fotograf att besöka gudstjänsten i kapellet ute på Kapelludden eller Kappalsudden som den även heter. Vägen ut till udden slingrar sig ställvis genom tät vegetation men ute på udden är vegetationen låg och utsikten magnifik över sjön.

Vi är ingalunda första gången på plats men med denna

gudstjänst föddes nyfikenheten om kapellets historia.

Till det yttre är byggnaden flärdfri men smälter väl in i omgivningen som mest består av enrisbuskar, sand och klippor.

Galjonsfigur med koppling till danska vikingar

Hitis prästen **Antti Kuokkanen** predikar och kantorn trakterar orgeln som han plockar upp ur en kappsäck. Mitt intresse kretsar kring interiören och åhörarna som utan att trängas bänkade de fem raderna på var sida av mittgången.

Kapellet mäter 5,5 x 5 meter enligt ungefärliga mått från det gamla kapellet som låg intill. En galjonsfigur skuren i massiv ek hänger vid ingången som föreställer kung **Alfred** av England. Han regerade mellan åren 849 till 901 efter att ha fördrivit de danska vikingarna efter sju år av strid. Han befrämjade den andliga odlingen och lät återställa de skövlade klostren, nya städer anlades och fartyg byggdes.

En fregatt med samma namn förläste väster om Väno på 1850-talet. Sportdykare fann skeppet och bärgade galjonsfiguren 1971. Efter en grundlig konserveringsprocess på Sjöfartsmuseet överläts pjäsen till Hitis församling som i sin tur beslöt förvara den i Väno kapell på Vänobornas begäran. Konserveringen var lyckad med tanke på att galjonsfiguren legat mer än hundra år på sjöbottnen.

En madonna med Kristusbarnet lär ha prytt det gamla kapellet. Ett nytt krucifix i trä täljdes av **Erik Cavén** från

Finby. Han var en pensionerad arbetare i Förby kalkgruva med en konstnärlig ådra som inte går att ta miste på.

Ett votivskepp hänger i taket och bredvid hänger en tung träljusstake fäst med kätting. Predikstolen är en naturligt formad trästubbe.

Många involverade i kapellbygget

Ett femtiotal donationer där hela Kimitoön deltog inklusive givetvis Hitis samt därtill halva Åboland. Kimitoöns Rotary klubb hade ansvaret för att bygget förverkligades. På plats var Rotarys representant **Kaj Genberg** från Dalsbruk som fick uppfriska sina minnen under en pratstund.

– Ritningarna gjordes av Kimito kommuns byggnadsinspektör **Bob Tigerstedt**. Kapellet placerades bredvid den gamla begravningsplatsen som är fredad. Den sista som begravdes där var mor **Brita** från Väno Klints i slutet av 1800-talet. Timret sågades vid **Nils Björn Liljeqvists** såg i Kasnäs där den även uppfördes för att sedan plockades ned och transporterades till Väno.

– Själva arbetet på Väno sköttes huvudsakligen av internationella volontärer som engagerats via Rotary. **Timo von Weissenberg** var lägerschef för dessa 28 volontärer från Turkiet, Frankrike, Italien, England och Portugal. Sällskapet anlände till Åbo varifrån de fördes med scouternas båt ut till Väno.

Kaj Genberg

– Ungdomarna var i övre tonåren och bestod av både flickor och pojkar. Inte konstigt att tycke uppstod och en och annan förälskelse såg dagens ljus på Kappalsudden. Jobbet pågick i två veckor och volontärerna bodde hos värdfolk i byn. Själva bodde jag hos **Sandbergs**.

– Vädret var varmt och volontärerna hann även med en utflykt till Hangö. Yrkesskickligheten var något svajig men en hantverkare fanns på plats för att bistå de olika arbetsmomenten.

Biskopen invigde kapellet

Totalt kring 500 gäster deltog vid invigning och då lär det ha varit trångt vid Väno bryggor den 22 juli 1975. Gästerna vandrade i procession från byn hela vägen ut till Kappalsudden där Biskop **John Wikström** höll invigningspredikan. Mätte ha varit en oförglömlig tillställning på Väno.

Ole Sjöblom som representerade Dragsfjärds kommun överrekte en gåva med orden att kapellet är en symbol för tro, hopp och kärlek i den underbara och oförstörda skärgården. Ett kors restes av **Fritjof Venberg** från Väno och skeppsklockan i klockstapeln donerades av **Hjalmar Bergen** från Stens på Väno.

Tidens tand sätter sina spår och särskilt utsatta är byggnader i yttre skärgården. Det var överenskommet att underhållet av byggnaden sköts lokalt. Ett nytt besök till Väno påkallades av hur kapellet vårdas och då är **Petra Gripenberg** den rätta personen att ge svar på mina frågor.

Vi sätter oss tillsammans med **Valborg Venberg** utanför hennes hus och njuter av den vackra sommardagen. Till saken hör att det var Valborgs far **Ivar Berg** som upplät arrendemark för kapellet.

– För ca femton år sedan fick jag ansvaret om att sköta Kapellet. Före det låg det på **Totte Pellas** lott att ansvara för uppdraget tillsammans med sin fru. När deras krafter började tryta tog jag över uppdraget.

– Enligt ett muntligt avtal var det planerat att hålla tre gudstjänster under sommarmånaderna. Dessvärre uteblev åhörarna. Numera hålls en gudstjänst per sommar och en aftonandakt. När sommaren övergår till höst ligger verksamheten nere. Däremot har både vigslar och dop förrättats i vårt lilla kapell.

Petra Gripenberg

- Taket hade börjat läcka och timret i väggarna torkade med påföljd att vatten och snö kom in i kapellet. Pengar samlades för att underhålla byggnaden och intäkterna från sparbössan i kapellet deponeras på ett konto som Hitis kapellförsamling administrerar för ändamålet.

- Fönstren byttes av en snickare från Västanfjärd och en brädföring spikades på plats av Valborgs söner **Bengt** och **Ralf Venberg**. Vi ställer till med talko när golv och väggar skall målas. Ytterväggarna måste målas rätt ofta.

- Under turistsäsongen cyklar jag ut till Kappalsudden varje morgon med mina hundar. Då ser jag till att det finns fräscha blommor framsatta i kapellet. Många båtturister

vandrar hit till udden, vilket inte enbart är positivt. Här finns en sparbössa i ett urholkat trä och det har hänt att pengar försvinner. En dopskål av tenn som donerats av Dragsfjärds församling stals och samma öde drabbade den originella nyckeln av gammal modell.

En blick över gästhamnen i byn ger klara besked om att båtarna hör till den dyrare kategorin och folket ombord lär höra till de välbeställda i samhället. Några moraliska betänkligheter för att bejaka habegäret i termer av stöld från öns kapell tycks vissa av dessa turister inte vidkännas. I mänsklighetens namn får vi ändå önska att tro, hopp och kärlek skall övervinna dessa ömkliga själars gärningar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Foto (bygge och invigning): Kaj Genberg

Referenser:

Gripenberg, Petra (2003), Vänö Sjöfararkapell. Ingår i Johansson, Helena (red.), *Kyrkor & Kapell i Åboland*. Pargas: Åbolands Kulturråd och Åbolands prosteri Hufvudstadsbladet 25.10. 1975 (Brages Pressarkiv) Åbo Underrättelser 26.7. 1975 (Brages Pressarkiv) Åbo Underrättelser 23.7. 1975 (Brages Pressarkiv)

Viva Grundströms barn- och ungdomsminnen

Det börjar bli tunnått om dem som kan skildra hur livet i Hitis tedde sig under kriget och decennierna innan. En by som levde av fiske och försörjde massor av barn och ungdomar som blev uppfostrade att arbeta och lärde sig roa tillsammans. En by präglad av osäkerhet ständigt påmind av kanonmuller och marscherande soldater under kriget.

Viva Grundström (född Backman 1917) levde sina sista år på Solglimten efter att ha bött största delen av sitt vuxna liv i östebottniska Lappfjärd. Det var här jag blev bekant med Viva som jag gärna ville intervjua. Det var lättare sagt än gjort. Vänlig som hon var fick jag dock ett undvikande svar. Småningom gav hon vika för mina propåer och en dag var hon redo som hon uttryckte det. Intervjun gjordes men dessvärre dog hon kort därefter. Året var 2007.

Hennes död kom som chock åt oss alla. Hon var en varm och livsbejakande människa och plötsligt var hon borta. Ingen längre där som pysslade med sitt stora pussel på Solglimten. Artikel blev opublicerad när Vivan inte längre fanns på plats för att korrigera min text. Plockade upp mina gamla anteckningar den första maj i år och där stötte jag på Viva. Nu eller aldrig skall intervju publiceras, tror att Viva har overseende även om jag på någon punkt möjligtvis uppfattat henne fel i vad hon berättade för mig.

Korna fick nog och simmade hem från Krokö

- Min pappa var fiskare och vi var sju barn på Backa

gård som ligger mitt i byn. Vi barn skulle hjälpa till med fisket och hushållsarbetet. På höstarna var jag med om slakten och hjälpte mamma med att tillreda korv, mamma hade redan dålig hälsa. Det gällde att ha bra syn för att få tarmarna rena.

- Till min uppgift hörde att mjölka korna. Under sommartid betade de på Österskär som var samfällad mellan fyra gårdar, men även på Krokö och Dömaskär. Till Österskär tog sig byns kvinnor gemensamt. Genast när gräset började växa flyttades korna ut till skäret och var där fram till september. Vi kunde vara fem kvinnor i båten. Det var lång väg att ro och vi underhöll oss med att sjunga medan vi rodde. Om vinden var foglig hissade vi segel, i vanliga fall rodde vi och det tog ungefär 30 minuter att komma fram. Redan klockan sex på morgonen klev vi ombord för att inleda färden. Inte var det något problem att orka med mjölkandet fastän vi varit på dans kvällen innan.

- Krokö var delad mellan tre gårdar i byn. Där fanns ett "kohus" dit djuren kunde söka sig under natten och där mjölkandet utfördes. De var inte alls nöjda med vistelsen där som kunde dra ut långt in på hösten. När det ätbara började sina tog hemlängtan över. Korna fick nog och de fattade det gemensamma beslutet att ta sig hem. De simmade över sundet och kom promenerande hemåt längs byvägen till bybornas munterhet.

- På vintrarna kardades ull efter att fåren var klippta. Därefter var det dags att spinna och sticka. Allt sådant fick man lära sig från barnåren. Till arbetet hörde även att lappa strömmingsskötur och nät.

- Jag var väldigt fäst vid min pappa, yngst som jag var

i syskonskaran. Vi fiskade tillsammans. Pappa vittjade näten och jag rodde, i bland bytte vi roller. Fisken såldes till sommargäster och fiskuppköpare. Flundrefisket var vi mest upptagna av.

Viva som var erkänt duktig på att laga mat upplyste mig även om en god abborrstuvning som hon brukade tillreda.

– Abborren rensas och fjällas varefter de radas liggande bredvid varandra i en gryta. Därefter hålls vatten över fisken men inte mer är att de knappt blir täckta. Mjöl strös över dem inklusive salt, peppar och lök för varje varv av fisk. Såsen blir god och abborrarna härligt mjuka efter att ha kokat i ungefär trettio minuter.

Soldaterna invaderar byn

– Strax före vinterkriget 1939 blev jag rekryterad till Högsåra som Lotta. Kallt var det att åka båt till Högsåra där jag lagade mat åt soldaterna. När kriget bröt ut i slutet av november förflyttades jag till Hitis, uppgiften var den samma.

– Maten kokades på Furutorp. Vi var tre personer som skötte om matlagningen. En tant och en karl som skötte om att vi hade ved och han hade även andra sysslor i huset. Det var fruktansvärt kallt och potatisen frös. Knäckebrödet kallades knaku, korven var av hästkött som serverades med små makaroner. Mjölken levererades från byn. Inga grönsaker fanns men möjligtvis lite kålrötter. Ärtsoppa var den traditionella rätten som soldaterna fick nöja sig med.

– Jag gifte mig på juldagsmorgonen 1939 då mätaren visade minus 35 grader. Min blivande man **Torsten** var då förlagd till Pensar i Nagu. Han kom till vårt bröllop gående över isarna som hade frusit till ordentligt. Jag

fick en son och hjälpte endast sporadiskt till under fortsättningskriget som bröt ut i juni 1941.

Nu hade kriget kommit till Hitis skärgård. Hangö med holmar och skär omkring var en sovjetisk militärbas. På Krokö, Bolax, Granholmarna och Örö fanns artilleri som deltog i striderna. Militärstaben var inhyst i Öster Lassas strax bredvid kyrkan. Inte särskilt klokt med tanke på att kyrkan var ett utmärkt landmärke för fientligt flyg.

– När Öster Lassas bombades jobbade jag på Skata pensionat där officerarna bodde. Klockan tolv stod maten färdig serverad. Vi hade besök av en Lotta och en soldat från Öster Lassas. De hade bråttom och åt i förtid och sprang snabbt tillbaka, båda omkom när flyget släppte sin bomb över huset. Först trodde jag att kyrkan träffats men byggnaden klarade sig förutom fönster som gick i kras.

– När striden om Bengtskär bröt ut evakuerades byborna ut i skogen. En del flyttade bort till tryggare trakter. På sjön var jag rädd att bli skjuten, utsatt som man är på öppna vatten.

– En fastlagstisdag hade vi fest på Furutorp med en liten auktion. Fullt med folk i lokalen när alarm bröt ut på kvällen. Alla ut i skogen, brandbomberna lyste upp himlen men byn klarade sig oskadd.

Kulturlivet blomstrade före kriget

– Jag gick två år i småskolan som var förlagd till Furutorp och därefter fyra år i folkskola. Läraren **Gunnar Berlin** tyckte jag borde börja i lärarseminariet då jag var duktig i skolan. Några sådana möjligheter hade jag dessvärre inte. Husmoderskola gick jag i Vrethalla och hann vara ett år tjänarinna i Åbo varefter mamma ville ha mig hem där jag behövdes.

– Jag tyckte om att sjunga och jag deltog aktivt i ungdomsföreningens sångkör. Vi övade regelbundet och varje sommar deltog vi i sångfester med kören. Vi färdades till Houtskär, Korpo, Nagu och många andra orter i Åboland.

– Kören bestod av drygt 20 aktiva ungdomar. Vi flickor var lite fler, pojkarna var något svårare att få med i verksamheten. **Gösta Andersson** ledde oss när vi sjöng i Solennitetsalen i Åbo. Kören lades ned under kriget och där slutade även mitt engagemang.

Viva nämnde även dansorkestern Ramona som bestod av enbart Hitisbor och där även hennes man spelade. Om Ramona har vi skrivit i RoHit för dem som är intresserade.

När jag har ärende till Hitis landvägen brukar jag sända en tanke till Viva för i det lilla röda huset vid vägen mitt emot det gamla bank- och posthuset hade hon sin sista fasta punkt i Hitis. Nästa gång jag färdas där förbi åker jag med rent samvete för nu har jag framfört den berättelse som Viva anförtrodde sig mig.

Text: Jan Sundberg

Foto: Ur familjen Backmans samt Hitis byförenings arkiv

Amerikamöten

Ivärldens fina lägenheter börjar färgerna plötsligt florera som aldrig förr. Ändå kommer det att dröja en lång tid innan de når fram till televisionsapparaten som står i det skuggiga tv-rummet på Sommarön. Till rummet som är vänt mot norr och dit solen sällan hinner fram innan det är dags för den att gå ner igen.

Samma natt som sextioalet övergår till sjuttioal håller president **Kekkonen** sitt nyårstal i den första inhemska tv-sändningen som någonsin visats i färg, men själva färgtelevisionen förblir en lyxattiralj ämnad endast för några få utvalda. Ännu många år senare är TV-licenserna för svartvit-tv betydligt billigare än för färg-TV, och det är en avgörande detalj för många hushåll där kassan är skral.

Att vi bara har en televisionsapparat utan färger att tillgå så hindrar oss inte från att njuta av familjen **Ingalls** öden i den lilla staden Walnut Grove i den amerikanska mellanvästern. När programmet sänds sitter vi alla uppradade på stolar framför televisionen som känns enorm, men som de facto knappast kunde ha varit större än en datorskärm av lite större modell.

I rummet där vi sitter är det bara mamma som förstår finska och engelska. Därför är det också hon som måste översätta allting till svenska för den förväntansfulla publiken som är med om veckans höjdpunkt. Förutom den närmaste familjen kan publiken också bestå av Helsingforsmostrarna som hör till dem som kan lite finska och engelska. I bland absorberas mamma själv helt

och hållet av handlingen och då kommer hon av sig i sitt översättnings jobb.

Jag som är ganska alert av mig ropar: ”Mamma, mamma, berätta genast vad de säger där i teven?” Moffa blir som vanligt irriterad och säger att det var då ett förfärligt oljud hela tiden när man i lugn och ro skall försöka titta på tv. Om det är någonting som man inte förstår så behöver man inte hela tiden ”fubba” och fråga, utan man kan sitta tyst och titta på bilderna. Det kommer ju nya hela tiden.

Mommo gråter och snyter sig i sin broderade näsduk som hon alltid bär med sig, oftast har hon den instucken i koftärmen.

”Ack ändå, hur nybyggarna får kämpa där i Amerika”. Mommo tänker på stackars morbror **Rudolf** som for ända till Australien och som aldrig hade råd att komma hem igen trots sjukdom, och så var det den där erbarmliga hemlängtan som nästan tog livet av honom. Det var ett öde som han delade med många andra bypojkar som emigrerade under 1900-talet.

Kanadensare i sjönöden

Mommo berättar lyriskt om alla Amerikapaket tills jag blir nästan avundsjuk. De speciella paketen som kom till Sommarön hade däremot inte sin upprinnelse i Amerikafararna, utan i en räddningsaktion som utfördes i slutet av 1940-talet. Det var när moffa lyckades bärga

en liten segelbåt med några kanadensiska ungdomar som råkat i sjönöd utanför Hangö. Hade moffa och båten inte kommit till hjälp, hade de drivit rakt in på ryskt territorium. Mommo ryser vid blotta tanken på vad som kunde ha hänt med de stackars unga amerikanerna som var så rara och söta. Ryssen är inte att leka med. Den som blir tagen av ryssen kommer aldrig tillbaka.

Mommo råkade alltså vara den person som fick ta emot de frusna och vilsna ungdomarna när det anlände till Sommarön. Hon bäddade med rena lakan i salen, bjöd på varm stärkande mat och visade på sitt sedvanliga sätt gästfrihet på alla upptänkliga sätt.

Efter några dygn var ungdomarna redo att fortsätta sin resa. De återvände med tiden till Kanada och där kunde de berätta om sitt äventyr i landet långt borta nära ryska gränsen. Tacksamheten som deras föräldrar kände över

att ungdomarna blivit räddade visste inga gränser. Med jämna mellanrum anlände det sedan godsaker, klänningar och tyg i stora paket till postkontoret i byn.

De små klänningarna var ämnade för min mor, men tyvärr var de oftast lite för små när de anlände. Det hindrade inte mig från att bli lite avundsjuk. Jag ville också vara en liten Laura med volangklänning och tjocka flätor. Det jag fick var rättfärgade testar i tunna flätor.

När jag växer upp kommer det inga paket från Amerika längre. Bara från Anttila. Kaffekoppar och gardiner. Bara tråkigt trams.

Camilla Lindberg

Texten ingår i en samling nostalgitexter om 1970-talets somrar.

Foto: Magnus Lindberg

Visor på väg till Westergrannas

”Ja det var en kväll i juni, då när sommaren är som bäst...” sjöng **Lasse Berghagen** i sin visa. I själva verket drar jag mig till minnes en kväll i juli förra sommaren, då sommaren inte alls var som bäst. Det var småkyligt och det låg regn i luften men lyckligtvis vankades det ändå allsång vid Westergrannas kaffestuga i Böle by. **Thomas Lundin** och **Calle Pettersson** antrände gräsmattan och klämde i med dragspel, sommarvisor och allsångsötma

som fick regnmolnen att ge vika. När allsångskvällen led mot sitt slut sken solen ikapp med publiken. Trots att RoHit har utkommit i 14 år har en artikel om Thomas aldrig blivit av - förrän nu. Vi bokade in tid för en intervju och det blev ett trevligt samtal om allt ifrån Hangöbarndomen och hur man skriver en sommartango till kvarglömda rollatorer ombord på en Silja Line färja. Låt oss börja från början...

Bullerby-barndomen i Hangö

En riktig Bullerby-barndom med lyckliga och starka familjeband och mycket kärlek. Ja, så beskriver Thomas Lundin sin barndom i Hangö.

- Mormor ägde stadens leksaksaffär, där jag ofta höll till. Jag var en liten hjälpreda och ansvarade för avdelningen med pennor och gummin. Mina barndoms somrar tillbringade jag i Västanfjärd hos min farmor, så Kimitoön som region är bekant för mig.

Musiken är något som funnits i Thomas liv ända sedan barnsben.

- Det är svårt att säga när musiken kom in i mitt liv, för den har funnits där och varit viktig så länge jag kan minnas. Man kan definitivt säga att jag är en allätare inom musiken och som liten var jag väldigt brådmogen i min musiksmak. Hemma hos mormor och morfar lyssnades det mycket på artister som **Lill Babs**, **Siw Malmkvist** och **Svante Thuresson**. Den typen av musik föll mig redan då i smaken. Givetvis gillade jag under ungdomen också artister som mina jämnåriga lyssnade på, som t.ex. **Madonna** och **Michael Jackson**.

Thomas tänker tillbaka på Hangötiden och citerar ett visdomsord från Alfons Åberg-böckerna. I barnboken ”Lycklige Alfons Åberg” säger Alfons farmor nämligen att det är det är bra att ha tråkigt ibland. Om det var roligt jämt så skulle man ju inte veta att man har roligt. Dessutom gör tristess att man själv blir kreativ och börjar hitta på saker. Thomas kan dra paralleller till tonårstiden i Hangö på 80-talet.

- Hangö var en ganska tråkig stad att växa upp i som tonåring. Det fanns få saker som man kunde sysselsätta sig med om man inte var sportintresserad, men det ledde å andra sidan till att man fick skapa sina egna vägar. Detta ledde till att jag köpte mig en gitarr och gick med i Visans Vänner i Hangö som 14-åring. Trots att föreningens medlemmar hade en medelålder som var betydligt högre, trivdes jag bra där och fortsatte i föreningen ända tills jag flyttade ifrån Hangö som 19-åring.

Från musikintresset, som först bara var en hobby, började så småningom ett yrke utkristalliseras. Redan som tonåring började Thomas uppträda och få spelningar.

- Man kan säga att jag har haft åtminstone en spelning i månaden ända sedan jag var 15. Givetvis inte lika intensivt till en början, men ändå. Uppträdandena blev med tiden

Calle Pettersson

Thomas och Calle

fler och fler och efter ett tag hade musikintresset blivit ett yrke. Jag studerade journalistik vid Soc&Kom (Social- och Kommunalhögskolan vid Helsingfors univeristet) och jobbade i många år med radio och TV, men tog beslutet att börja frilansa år 2008.

Om någon frågar Thomas vad han sysslar med idag blir svaret tredelat.

- Jag jobbar idag som artist, programledare och som skådespelare. Det är mina tre drömjobb och jag fick dem allihop.

Allsångsuppträdanden och kvarglömda rollatorer

Sommar innebär för många lata dagar, men för Thomas innebär sommaren högsång. En sommar brukar innebära turnéer, diverse uppträdanden blandat med allsångskvällar, men visst hinner Thomas njuta av sommaren också.

- Numera ser jag till att planera in semester, vanligtvis cirka tre veckor ledigt varje sommar. Sedan kan jag inte sticka under stolen med att jag gillar då det händer saker och arbetet ger mig väldigt mycket positiv energi. Trots ett hektiskt schema under högsång hinner jag nog vara hemma en hel del mellan varven. De flesta människor jobbar från åtta till fyra alla vardagar, men det gör inte jag. Dessutom älskar jag mitt jobb och man får åka ut till glada människor och vackra sommarmiljöer.

Och visst låter det härligt när Thomas målar upp arbetsdagen:

- Tänk dig att solen skiner och man tar snurran från Sommarön och så vips är man på Westergrannas, sjunger allsång och träffar trevliga människor och får en massa energi. Det är inget jobb som suger musten ur en. Det finns få yrken där man faktiskt får så mycket positiv energi tillbaka som i det här yrket. Man kanske är trött då man åker iväg till jobbet, men man kommer tillbaka pigg som en lärka. Det är en ynnest att få göra det jag gör och det är jag tacksam över.

Kopplingen till Sommarön utanför Rosala har Thomas genom sin svärmor **Ragnild Söderström** (född Eriksson) som är född på Sommarön. I hennes sommarstuga brukar hennes barn och barnbarn sammanstråla om somrarna. Eftersom sommarsången för Thomas del är väldigt fullbokad är det svårt att hinna besöka Sommarön så mycket som han skulle vilja. Ändå ser han dagarna där som avkopplande och sköna. Ja,

absolut som ett sommarmåste!

- Definitivt måste jag ut till Sommarön någon gång varje säsong, annars blir det ingen riktig sommar, konstaterar Thomas glatt.

Den 14 juli vankas det Allsång i Rosala igen. I väntan på det ber jag Thomas berätta om det roligaste allsångsminnet han har varit med om. Givetvis resulterar frågan i en klockren solskenshistoria om hur musiken kan göra gott för både kropp och själ.

- Ett roligt minne är då jag uppträdde på en senior-kryssning för några år sedan. Runt 800 finlandssvenska pensionärer åkte med en Silja Line färja på kryssning och då stod jag för en del av underhållningen. Pensionärernas ålder varierade från 60 år och uppåt och glädjande många var över 90 år gamla. Jag hade en show i nattklubben och sjöng allsång tillsammans med pensionärerna och så blev det lite dans på småtimmarna. När showen var slut och nattklubben skulle stänga hade alla pensionärer gått till sina hytter, men märkligt nog fanns det fyra ensamma rollatorer kvar i nattklubben. Dessa fick man sedan ropa ut i båtens högtalarsystem för att hitta de rätta ägarna och det var väldigt lustigt. Musik gör gott för kropp och själ. Uppenbarligen fanns det fyra pensionärer som hade känt sig trötta då de kom till nattklubben den kvällen, men som hade piggats upp av dans och musik så att de orkade gå hem till hytten utan rollator. Sådant är roligt att se!

Sommarmelodier som går hem

På Thomas sommarturneer spelas en variation av melodier, men de självskrivna sommarlåtarna har självklart en given plats i repertoaren.

- Sommarlåtarna är speciella för oss Nordbor eftersom så många ständigt längtar efter sommaren, tänker på sommaren och drömmer om sommaren. Sommarvisor är något som alltid går hem och får hjärtat att klappa lite extra.

Thomas konstaterar också att det känns viktigt att sjunga visor om kärlek, vänskap och rättvisa i just dessa tider. Sommartongen "Sommar för evigt igen" är ett bra exempel på detta. Låten blev klar precis under stundande riksdagsval i Finland. Valet hölls i april och sången spelades in i maj. Det var under denna tid mycket tal om Sannfinländarnas och deras populism samt även diskussioner om tolerans. Strofen "ta trollen ut i solen så dom spricker", som finns med i sången, blev således passande och kan tolkas på flera olika sätt.

- Egentligen skrev jag strofen med tanke på att vi kan släppa ut våra inre troll, det vill säga sådant som tynger oss, men i och med valet och Sannfinländarna fick strofen en extra dimension. Det är viktigt för mig att ta ställning i sådana frågor som känns angelägna. Det handlar inte om att bekänna politisk färg, utan snarare att jobba för demokratiska rättigheter och rättvisa. Det är inga konstigheter, det gäller ju bara att använda det sunda bondförnuft som man fått med sig i genom modersmjölken.

Framtidsdrömmar

Då detta nummer av RoHit ges ut i juni har Thomas precis spelat in sin nya säsong av frågesportsprogrammet "På resande not", som kommer att börja sändas i höst. Dessutom stundar sommarturneer med "Visor på väg" och allsångsspelningar tillsammans med Calle Pettersson. En ny skiva med höstmelodier håller dessutom på att ta form. Den får vi njuta av i höstrusket. Vad framtiden bär med sig vet inte Thomas, men visst finns det drömmar kvar.

- Om tio år hoppas jag att jag har gett ut en bok och att jag fortsättningsvis får jobba med media, teater och musik.

Jag är övertygad om att Thomas tioårsplan kommer att gå i uppfyllelse. För att citera honom själv i sången Sommar för evigt igen:

"Det här är en film med happy end".

Text: Fanny Örså

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 7 april 74 i Hangö

Bor: I Raseborg

Familj: Hustru och två tonåringar

Äter helst: Jag har ett passionerat förhållande till mat, men måste jag välja så blir det en riktigt god fisksoppa.

Dricker helst: Champagne eller vatten

Läser helst: Jag läser väldigt gärna och mycket!

Men helst väljer jag diktsamlingar, biografier och texter om Finlands historia

Gillar: snälla människor, god service och osjälviskhet

Ogillar: Snålhet

Jag i tre ord: Vaknar alltid glad

FRÄMMANDE ARTER PÅ GOTT OCH ONT *Stabilitet eller förändring*

För en lekman ter sig den omgivande naturen med dess komponenter, de olika arterna, som rätt beständig med element som kännetecknar olika miljötyper. Vissa arter finns regelbundet och utgör därmed nyckelarter för olika miljötyper. Man påträffar därför ungefär samma arter på strandängar vid skilda havsvikar. Samma förhållande gäller i huvudsak för alla olika miljötyper man finner t.ex. i Skärgårdshavet både till lands som till havs. Artsammansättningen är ett resultat av invandring som hos oss skett efter istidens slut och den har alltså som mest ungefär 10.000 år på nacken. Invandringen av arter har skett från både väst och öst men också över och i vattnet från söder. Artsammansättningen som uppstod anses utgöra den ursprungliga faunan och floran. Under en lång tid har de olika arterna samverkat och funnit sin plats och de har anpassat sig till varandra och bildat ett rätt stabilt nätverk. Människans ankomst påbörjade ett nytt händelseförlopp vars inverkan har ökat samtidigt som människopopulationen blivit större. Behovet av ny odlingsmark, ett tilltagande fiske och utnyttjande av skogsresurser samt ökad fritidsbebyggelse förändrar den ursprungliga naturen med rasande fart. Det här resulterar i en utarmning av den ursprungliga naturen vilket ofta innebär en fattigare fauna och flora.

Människans verksamhet leder inte enbart till en nedgång av antalet arter. Ökande handel eller utbyte av varor, verksamheter som numera omspannar hela jordklotet leder ofta till att nya element får fotfäste i vår näromgivning. Utarmningen av artsammansättningen har resulterat i lediga ekologiska nischer (biologisk nisch = en arts plats och ställning i naturen i vid bemärkelse) som kan övertas av en art som härstammar från avlägsna länder då den ursprungliga arten minskat i antal eller försvunnit.

Nykomlingsarterna kan t.o.m. klara sig bättre än den ursprungliga arterna då deras begränsande faktorer (t.ex. rovdjur som har specialiserat sig på dem som byten) inte finns i den nya omgivningen. Enbart de anpassningsbara arterna klarar sig i nya miljöer. Långt specialiserade arter lever i ett synnerligen snävt livsspektrum – redan en liten ruckning av deras livsmiljö kan leda till artens undergång. De flesta introduktioner av nya arter till för dem främmande miljöer misslyckas och de här nykomlingarna kommer inte att lyckas etablera sig. Det är bara de bäst anpassningsbara arterna som lyckas. Här utgör människan själv det mest lysande exemplet. Människan finns ju numera överallt från tropikerna till arktis.

Främmande arter - en definition

Man kan skilja på två olika huvudtyper av främmande arter såsom nykomlingarna ofta kallas. Den ena typen utgörs av arter som invandrar till ett nytt område spontant eller för "egen maskin". Flyttningen till nya områden kan bero på smärre, långvarig förändring av miljön och genom att lämpliga nya utbredningsområden skapas på naturlig väg. Den här typen av förändring i fauna och flora är helt acceptabel och skall inte motarbetas. Den i dag högaktuella klimatförändringen och dess följder för fauna och flora bör inte sammanblandas med den naturliga förändringen av fauna och flora. Av människan delvis framkallad uppvärmning av klimatet kan leda till alltför snabba förändringar som inte naturen hinner med på.

Den andra typen av främmande arter utgörs av dem som kommit hit som en följd av människans verksamhet.

Människan introducerar både aktivt och passivt nya arter i sina närområden. Exempel på aktivt införande är inplanteringen av nya jaktbara arter som t.ex. kanadagås och vitsvanshjort vilka bägge härstammar från Nordamerika. Flodkräftan ersätts med signalkräftan som klarar av kräftpest till skillnad från den inhemska flodkräftan. Så länge införandet av nya arter inte leder till konkurrens med inhemska arter är situationen mellan dem under kontroll (som ex. vitsvanshjorten). Då nya arter som aktivt eller passivt införts tränger ut ursprungliga arter har vi en situation som är oacceptabel och som bör motarbetas. Det finns flera exempel på s.k. invasiva arter både bland växter och djur. Vissa av dem har också lyckats etablera sig i skärgårdsmiljön.

Exempel på nykomlingar

Trots att själva etableringsprocessen är relativt långsam är listan redan lång på arter som lyckats då vi betraktar situationen i ett längre tidsperspektiv. Östersjön bebos redan nu av flera arter som kommit hit med sjöfarten, t.ex. havstulpanen och ullhandskrabban. Havstulpanen har redan länge funnits här och anses av de flesta som en naturlig del av Östersjöfaunan. Den är väl bekant då bestånd av den täcker båtbottnar, bojar och andra lämpliga tillväxttytor som ligger i vattnet. Tidigare bekämpades den med gifter som ingick i målfärgen som ströks på båtbottnen, men gifterna är numera förbjudna eller så kräver användningen tillstånd. Bekämpningen av havstulpanen är idag närmast mekanisk genom grovborstning eller rengöring med tryckpump av båtbottnen. Ullhandskrabban väcker förundran på grund av sin storlek och speciella utseende men torde inte utgöra något större hot mot ursprungsfauan då salthalten är för låg i Östersjön för dess fortplantning. Dess negativa inverkan består främst av att den trasslar sig in i näten.

På land finns också några spektakulära arter som t.ex. minken och mårhund. De här två arterna är numera etablerade i Finland och förekommer också på Rosala- och Hitisland. Förrymda exemplar från pälsnäringen utgör ursprungskällan till våra bestånd. Minkens förfäder härstammar från inhemska farmer medan mårhund har vandrat in över östgränsen från Ryssland där arten odlas för pälsverk. Speciellt minken anses gå hårt fram

Havstulpanen är ett kräftdjur som troligen kom till Östersjön med båtar från Australien (Foto Maiju Lehtiniemi. CC-BY-NC-4.0).

Jättebalsaminen är en vacker och imponerande växtart som bildar stora bestånd på för den lämpliga växtplatser. (Foto Terhi Rytteri. CC-BY-NC-4.0).

bland skärgårdens sjöfåglar. Vissa undersökningar tyder dock på att fågellivet delvis har anpassat sig också till minken bl.a. genom att häckningsplatserna flyttat till mera svåråtkomliga platser. En bekämpning av väl etablerade invasiva arter är omöjlig och begränsas därför ofta till regional nivå.

Bland växterna finns det också rikligt med arter som inte hör hemma här. Vissa av dem har helt enkelt spridit sig från trädgårdar och parker som t.ex. lupinen, jätte balsaminen och jätteflokkan. Lupinen sprider sig synnerligen effektivt och undantränger ursprungliga arter som trivs på soliga och relativt torra vägrenar. Jättebalsaminen trivs bra på fuktiga platser som t.ex. vid vägdiken och källflöden och tränger undan flera svagare växtarter. Jätteflokkan är en park-trädgårdsrymling som på grund av sin storlek skuggar och tränger undan andra mindre arter i dess omgivning. Därtill innehåller jätteflokkan för människan giftiga ämnen som vid beröring kan åstadkomma svåråtkomliga hudblåsor.

Nationell strategi mot invasiva arter

I Finland ansvarar Jord- och skogsbruksministeriet för koordineringen av frågor som berör främmande arter. Man har sammanställt en nationell strategi som godkändes av landets regering år 2012 för motarbetandet av problem som de invasiva arterna åstadkommer. De invasiva arterna förorsakar i Finland avsevärda skador och risker för naturen och det hållbara utnyttjandet av naturresurserna. Sammanlagt 280 arter finns upptagna på förteckningen över invasiva främmande arter vilka anses skadliga eller som kräver uppföljning och kan vara regionalt skadliga. Skadeverkningarna är olika till sin natur och de kan indelas i ekologiska, hälsovådliga, ekonomiska och sociala verkningar. Speciellt svårt är att bekämpa redan i naturen välrotade arter – förebyggande verksamhet genom t.ex. spridning av information är därför av stor betydelse. Man kan bekanta sig med strategin via nätadressen Vieraslajit.fi

Olof & Gun Biström
Rosala

Hitis Tinget

Befolkningen i Hitis skärgård är utspridd mellan flera byar belägna på olika öar. Förut bildade de en gemenskap när Hitis kommun ännu existerade. Med sammanläggningen där Hitis integrerades med Dragsfjärds kommun inleddes en gradvis uppluckring. Risker var uppenbar att trenden fortsätter när Kimitoö kommun bildades 2009.

Tidningen RoHit tillkom med den uttryckliga avsikten att försöka sammanknyta det som gått förlorat. Allt färre av yngre generationer knöt bekantskap med folk från andra byar i denna skärgård. De naturliga samlingspunkterna var borta såsom de kommunala mötena, skolan sammanförde inte den forna kommunens elever som förut, skärgårdstrafiken förde folk på ärenden och uppköp utanför den gamla kommunens gränser. Listan kunde göras längre. Något måste göras för att sammanbinda föreningarna i skärgårdens sju olika byar. Alla har sina särbehov men de gemensamma intressena borde rimligtvis vara fler. I samband med att Dragsfjärd, Kimito och Västanfjärd gick samman till en gemensam kommun gjorde Rosala Byråd slag i saken.

Ett gemensamt möte sammankallas

Det rådde en osäkerhet om det förelåg ett genuint behov om att driva ärenden gemensamt? Skärgården hade ju sina två representanter i det kommunala beslutsfattandet. Signaler hade kommit om att de är i behov av uppbackning för att få mera tyngd i frågor som berör skärgården. Undertecknad fick i uppdrag att sondera om

det fanns intresse att hålla ett möte där två representanter från byarna Biskopsö, Bolax, Hitis, Högsåra, Kasnäs, Rosala och Vänö deltar för att diskutera ett gemensamt upplägg. Ett svar begärdes senast den 11 oktober 2009 och uppenbarligen var responsen positiv för det första mötet hölls den 17 oktober i Kasnäs.

Sammanlagt 18 deltagare hörsammade kallelsen och därtill var Annonssbladet och Åbo Underrättelser närvarande. **Bernt Örså** valdes till ordförande och undertecknad till sekreterare vilket fortfarande faller på min lott. Eftersom inget gemensamt offentligt möte hållits i Hitis skärgård sedan kommunen anslöts till Dragsfjärd första januari 1969, beslöts att samtliga närvarande sju byar med undantag av Bolax som inte hade någon representant presenterar sina problem och förtjänster.

Minns att jag inte inbjöd Radio Åboland då jag antog att intresset var svalt. Där bedömde jag fel och fick mig en reprimand av ansvarig redaktör. Misstaget har inte upprepats efter denna fadäs. En av de närvarande tidningsredaktörerna frågade i slutet av mötet vad denna diskuterats på förhand och inte heller under mötet. Slängde då ur mig Hitis Tinget som antogs utan diskussion. Till saken hör att jag lekt med tanken och att ting anspelade på vikingarnas ting som har sina förankringar i vår skärgård. Överlag fick tinget ett gott mottagande ute i byarna och sedan början har tio sessioner hållits.

Koppling till det kommunala beslutsfattandet

Redan under den andra sessionen i januari 2010 fick

Hitis Tinget fastare former. **Sixten Laine** valdes till ordförande därför att han var invald i fullmäktige och skulle även bli dess ordförande. Det visade sig snart att en nära koppling till det offentliga beslutsfattandet i kommunen är avgörande. Dels för att få information om vad som är på gång inom det kommunala och dels för att ge beslutsfattarna information om vad som behöver åtgärdas i skärgårdsbyarna.

Ärenden som lyfts upp på sessionerna är många. Onödigt här att gå i genom dem. Däremot kan sägas att det rådde ett utbrett missnöje om hur det statliga skärgårdstillägget fördelades av kommunen. Sixten och undertecknad kom att bli parhästar som var i kontakt med olika myndigheter där denna fråga diskuterades. Nästan varje vecka var vi i kontakt med varandra i olika frågor, även sådana politiska frågor som inte direkt anknöt till Hitis Tinget. Lövä bro som öppnades för trafik 2011 är utan vidare ett synligt bevis för vad enträget politiskt arbete kan leda till och där Sixten var en pådrivande kraft och en central aktör.

Ett möte ordnades även med kommunens högsta ledning där Sixten och jag representerade Hitis Tinget. Vårt förslag var att Hitis skulle få status av en kommunalförvaltning med egen budgeträtt. Det visade sig att kommunledningen mötte oss med respekt som inte går att vifta bort eftersom medierna skrev om vår verksamhet och vi hade kontakter till statliga myndigheter.

Någon budgeträtt fick vi inte, orsaken var att då skulle även andra kommunalar kunna göra anspråk på motsvarande trots att de inte direkt berörs av skärgårdstillägget. Däremot fick vi igenom att den kommunala skärgårdsnämnden väljs av Hitis Tinget. Egentligen var det en fråga för de politiska partierna i fullmäktige att besluta, vilket Sixten skickligt förhandlade fram.

Ärendet togs första gången upp på vår session den 28 september 2012 och beslutades definitivt den 7 december samma år. Totalt sex representanter skulle väljas dock inte på politiska grunder utan geografiska. Varje by som tillhör tingets verksamhetsområde med tillhörande öar och holmar samt även Träskö i Vestlax och Helsingholm inkluderades. Bolax sammanfördes med Biskopsö. Om ett regelrätt val hade genomförts skulle de glest befolkade i Biskopsö arkipelagen kunnat bli orepresenterad. Nu fick all ett mandat som de själva nominerade och Hitis Tinget tillstyrkte. Fullmäktige valde nämndens ordförande.

Samförstånd med kommunens beslutsfattare

Inledningsvis fanns det vissa moment av spänning mellan kommunens ledning och skärgårdsbefolkningen. Kommunens tjänstemän inbjöds till våra sessioner och de fick förklara sig inför samlade skärgårdsbor. Det visade sig snart att tinget hade en funktion i att överbygga misstroendet och att öka kunskapen om varför vissa beslut fattas i kommunen. Samtidigt har kommunens ledning fått lektioner i hur man resonerar i skärgården.

Kommunens ledning är välkommen på våra sessioner och det gäller även folk i skärgården. Eftersom det är omöjligt att hålla reda på adresser till alla som bor i skärgården har det varit de lokala byföreningarnas sak att föra budet vidare. Tillsvidare har ingen blivit portad. I allmänhet har sessionerna samlat ett tjugotal deltagare.

Sixten lämnade uppdraget i tinget och även sina kommunala uppdrag och i hans ställe trädde **Daniel Wilson** fram som ordförande den 25 oktober 2013. Daniel är invald i fullmäktige och är dessutom ordförande för den tekniska nämnden.

Sessionerna har sedan början hållits i Kasnäs, vilket visat sig vara det bästa alternativet beträffande kommunikationer. Det var även här Hitis kommun hade sitt sista säte. Lokalhyran samt tillhörande fika har i regel betalats av RoHit medel även om enstaka andra har gett sitt bidrag. Utan egen budget kan en sådan enkel sak vara svår att arrangera.

Någon diskussionsklubb utan inflytande är tinget inte och vi kan även skönja att intressena i flera frågor sammanfaller med dem i Dalsbruk med omnejd. Konstellationerna har ändrats från den tid när Hitis inkorporerades med Dragsfjärd. De politiska slitningarna kunde då vara besvärliga även om kommunens centrum flyttades från Kärra till Dalsbruk för att bättre betjäna skärgårdsborna. Någon sådan omsorg om skärgårdsborna har Kimitoö kommun inte känt. I det stora hela sitter vi dock alla i samma båt, även om rorsman och skepparen i bland är oense om båtens kurs.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Det traditionella sommarblotet på Hundtorget i Rosala lördagen 16 juli. Grillen står varm, lokala produkter och föreningar presenteras, marknad, program och trevlig samvaro. Havet är årets tema. Välkomna!

Sommarens dans ordnas 23 juli på Vikingaborg. På scenen har vi igen det talangfulla Moday People. Dörrarna öppnas kl. 20 och inträde är 10 euro. Välkomna!

Vi finns på Facebook

Arrangör: SVRB. Vi bibehåller rätten till ändringar

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Hälsostationerna
Kimito läkarstation öppet mån-fre kl. 8-16
Dalsbruk läkarstation öppet mån-tors 8-16
Tidsbeställning till läkarmottagningarna:
(02) 4260 400
Laboratoriet (02) 4260 454
tel.tid Kimito 12-13,
tel.tid Dalsbruk 13-14
Tandvården (02) 4260 525 tel. tid 8-9
Bäddavdelningarna tel. (02) 4260 529

De närmaste jourpunkterna under vardagar kl. 16-08, veckoslut och söckenhelger är:
Jouren i Salo tel. (02) 772 3611
Samjouren i Åbo tel. (02) 313 8800

Hitis rådgivning
Mottagning enligt tidsbeställning onsdagar och fredagar på Solglimten.
Teltid. vardagar kl.12-13. (040 667 1737).

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 0500 110 660 akuta fall
Mottagning vid Brusaby smådjursklinik fyra eftermiddagar i veckan. Tel 02 9001 7915

Post
Postutdelning som förut. Paketutlämning i Kasnäs Bođen

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Sydvästra Finlands avfallsservice
Genböle, tel. 0200 47470
Genböles sorteringsstation öppet:
torsdagar kl. 12-18. Därtill öppet i april-oktober
måndagar kl. 10-14 och den sista söckenlördagen i
månaden kl. 10-15

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Svante Wilson,
tel.

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk Brandinspektör 050 431 9671

Pastorskansli
Antti Kuokkanen, tel. 040 02 90 554

Förbindelsebåtar
M/s Aurora, tel. 0400 320 092
Stella, tel. 040 675 6441
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Hitis Bibliotek
Tel. 0440-664 718
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Polis Kimito
Jour 0295 417 321 / växel 0295 440 501

Hitis sjöbevakning
Tel. 02 954 271 11

Sjöräddningen
Alarmnummer 0294 1000

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån - Tis 11 - 17
Ons 11 - 19
Tor - Fre 11 - 16

Kimitoön: Vardagar 12 - 17

Händelsekalender

- 22.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 18 vid branddepån, arr. SVRB
- 23.6 Hitis, Midsommarstången majas kl. 18, arr. HVH
- 23.6 Högsåra, Midsommarstången majas kl. 18 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 24.6 Biskopsö, Midsommarstången majas och reses kl. 14 vid förbindelsebåtsbryggan
- 24.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, lotteri & kaffe, arr. HVH
- 24.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 24.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen, arr. DUV
- 24.6 Kasnäs, Midsommarstången
- 25.6 Vänö, Temafest med Super heroes, kl. 20, arr. Vänö Vänner
- 28.6-2.8 Vänö, Tisdagar kl. 14: barnklubb, arr. Vänö Vänner
- 2.7 Vänödagen, Marknad, barnolympiad, dans på kvällen, arr. Vänö Vänner
- 2.7 Örö, Örö tian löptävling kl. 14
- 2.7 Hitis, Brandkårsfest på Furutorp kl. 18, arr. Hitis FBK
- 2.7 Örö, Traditionell skärgårdsdans, arr. Broloppet/Kasnäs Byalag
- 3.7 Högsåra, Farmors Café, Benny Törnroos & Calle Pettersson, kl. 16.30
- 5.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar "Den nya gudomliga komedin" kl. 19 på Sunnanland
- 5.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 7.7 Kasnäs, Baltic Jazz tjuvstart
- 7.7 Högsåra, Farmors Café, musikkväll med Toon's Jazz NGO, kl. 17
- 8.7 Rosala, Vikingamiddag med ackompanjering av Pentti Hildens Bellman-repertoar, kl. 18, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 9.7 Vänö, Jazzafton med live band, kl 20, arr. Vänö Vänner
- 9.7 Högsåra, Farmors Café, Kvartetten Råbarkat och Finstämt sjunger visor, kl 14.30
- 10.7 Högsåra, Farmors Café, Country Express picknic
- 11.7 Kasnäs, Sångafton med Calle Pettersson & Thomas Lundin
- 12.7 Högsåra, Högsåradagen med marknad, försäljning mm. vid Farmors Café' kl. 13, musik Holger Enberg och Lukas Djupsjöbacka, arr. Föreningarna i Högsåra
- 12.7 Biskopsö, Marknad vid gästgiveri Andrea, Biskopsö Byalag
- 12.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 13.7 Högsåra, Farmors Café, Trubaduren Lukas Djupsjöbacka uppträder med hits
- 13.7 Hitis, Allsång med Frida och Bosse Andersson, Furutorp kl. 16, arr HVH
- 14.7 Rosala, Allsång i Westergrannas med Calle & Thomas, arr. Rosala Byråd

- 14.7- Vänö, Seglarskola för barn med optimistjollar, arr. Vänö Vänner
- 15.7 Hitis, Minimaraton kl. 16. Anm. vid Backom Café fr.o.m. 15, arr. Hitis FBK
- 15.7 Högsåra, Farmors Café', Tiny Little Shoes från Sverige på Finlandsvisit, kl. 18
- 16.7 Vänö, Träbåtsdagen kl.12, Picnic och kvällsfest, arr. Vänö Vänner
- 16.7 Bolax, Sommarfest på Södergårds gräsplan, kl 16, arr. Bolax Gillet
- 16.7 Högsåra, Farmors Café', Spruce kl. 18
- 19.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byråd
- 21.7 Hitis, Furutorp, Sommarmarknad kl. 12, arr. HVH
- 22.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar "Den nya gudomliga komedin" kl. 19 på Vikingaborg
- 23.7 Hitis, barnfest med Raka Bananer, kl. 16 på Furutorp, arr. HVH
- 23.7 Högsåra, Farmors Café', Visans Vänner
- 23.7 Kasnäs, Kasnäsdagen
- 23-24.7 Rosala, Vikingadagar med program för hela familjen, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 28.7 Högsåra, Farmors Café', Musik med Anna Karlsson
- 29.7 Högsåra, Farmors Café', The Ghost In Machine och Sofia Sunday, kl. 18
- 30.7 Högsåra, Farmors Café', The Ghost In Machine och Sofia Sunday, brunchjam kl. 12
- 30.7 Kasnäs Triathlon
- 30.7 Hitis, Hitisrodde kl. 11, arr. Hitis Rodde och Kanotklubb
- 27.8 Rosala, Öppet hus på Vikingacentret kl. 18 - 24, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 27.8 Rosala, Forneldarnas natt, brasa i byviken kl. 21.30, arr. Rosala FBK
- 27.8 Högsåra, Forneldarnas natt på Sunnanland. Brasan tänds kl. 21.30
- 27.8 Vänöxa, Forneldarnas natt, Hohentals restaurangbåt kl. 17, Biskopsö Byalag
- 27.8 Vänö, Forneldarnas natt
- 27.8 Kasnäs, Forneldarnas natt

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, KLOCKSLAG OCH ARRANGÖRER
STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR!

Händelsekalendern sammanställd av Tina Örså

Simskola i Högsåra
4-15.7 vid Örnells strand
Jenny Örnell-Backman

Lek och plask i Kasnäs
4-15.7 i Garpholmsviken
Johanna Sjölander 050 586 86 78

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Simskola i Rosala
18-29.7 i Klobbviken
Tina Örså 040 573 88 54
Fanny Örså 040 846 41 36

Simskola i Hitis
18-29.7 vid Folkhälsans simbrygga
Anna Fihlman 040 705 01 92

A photograph of a long, narrow cobblestone path that stretches from the foreground into the distance. The path is composed of smooth, rounded stones of various shades of grey and brown. On either side of the path, the terrain is rocky and covered with lush green vegetation, including bushes and small trees. The sky is a pale, clear blue. The overall scene is bright and natural.

Och rosorna blommade som förr

Det här är en början, eller ett slut
Bokstäver inristade i berget
Ett H, ett helt namn, ett datum

Vi promenerar runt ön
Smultron i överflöd
Enorma blåklockor
Backtimjan och strandkål
Utsikten
De övergivna byggnaderna
De som på nytt tagits i bruk
Solen gassar där regnet skvalade igår

500 kilometer till Gdansk
250 kilometer till Gotland
Havet, vår fiende och vän

För 94 år sedan, en tidig morgon, sent i augusti
Man hade sett båten försvinna in i diset och stormen
Sen såg man den aldrig mer
Det är där berättelsen slutar, eller börjar

Heidi von Wright